

# CELE TREI CRIȘURI

Revistă de cultură

**Director: Antonio FAUR**



Moț cu ciubere (de Niculiță Papp)

**COLABORATORII ACESTUI NUMĂR:**

**Cristian APATI, Corneliu CRĂCIUN, Gavril CORNUȚIU, Antonio FAUR,  
T.M. MIRODOT, Radu ROMÎNAȘU, Cristina SCARLAT, Emilian SUSAN, Vasile TODORICI**

**REDAȚIA:**

**Viorel FAUR,**  
secretar general de redacție

Redactori – istorie:

**Mihai D. DRECIN**  
**Barbu ȘTEFĂNESCU**  
**Ioan HORGA**

Redactori – literatură:

**Corneliu CRĂCIUN**  
**Miron BLAGA**

Redactori-actualitate:

**Constantin MĂLINAȘ**  
**Flaminia FAUR**  
**Radu ROMÎNAȘU**  
**Florin ARDELEAN**

**CELE TREI CRIȘURI**  
ISSN-1221-5716

Revistă de cultură  
Redacția: Oradea,  
Aleea Rogerius, nr. 1,  
Bl. G6, Ap.78

Tipar: Metropolis SRL Oradea  
Tel.: 0259 472 640,  
0729 845 160

**CUPRINSUL:**

**STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE**

- **Cristian APATI**, *Date privind clerul ortodox bihorean. Conscrierea realizată în anul 1815.....*1
- **Vasile TODORICI**, *Considerații cu privire la manifestările cu caracter cultural-național ale Școlii Civile Greco-Catolice de fete din Beiuș (1896-1918).....*29
- **Radu ROMÎNAȘU**, *Activitatea cultural religioasă a Asociației Generale a Românilor Uniți din Eparhia Oradei în perioada interbelică.....*38
- **Emilian SUSAN**, *Instituirea vicariatului ortodox român de Oradea (4 septembrie 1940).....*45
- **Emilian SUSAN**, *Episcopia Ortodoxă Română de Oradea în perioada 1940-1944.....*60
- **Antonio FAUR**, *Anchetarea, judecarea și condamnarea căpitanului Ștefan Popescu-liderul grupului de rezistență anticomunistă din sudul Bihorului.....*67

**ISTORIE ȘI CRITICĂ LITERARĂ**

- **Corneliu CRĂCIUN**, *O posibilă paralelă între „Manuscris găsit într-o sticlă”, de E. A. Poe și „Cuirasatul TOD”, de Dino Buzzati.....*76
- **Cristina SCARLAT**, *Viorel Sergovici și Mircea Eliade - la întâlnirea cu „Domnișoara Christina....* 80

**L I T E R A T U R Ă**

- **Gavril CORNUȚIU**, *Harul și parul.....*88
- **T.M. MIRODOT**, *Dezgheșul fundăturilor de penurie, ecou la proză: încercare de clovnerie lingvistică, Elementa depicta, Maladie curată, No man's land, Rapsodia peștilor zburători.....*89

**ARTĂ**

- **Sever DUMITRAȘCU** – *Niculiță Papp.....*93

**DATE PRIVIND CLERUL ORTODOX BIHOREAN.  
CONSCRIEREA REALIZATĂ ÎN ANUL 1815**

Realizată într-o perioadă în care Curtea vieneză și conducerea Bisericii ortodoxe depuneau eforturi majore în direcția transformării clasei sacerdotale, *Conscripția Clerului de leage grecească neunită din Sl. Varmegia Bihării în anul 1815 făcută*<sup>1</sup> este o imagine statică care îl are în centrul atenției pe preotul ortodox bihorean, aflat în postura de subiect al planurilor reformatoare. Parte integrantă a unei suite de evidențe administrativ-eceziastice<sup>2</sup>, produse indispensabile frământărilor modernizatoare, conscrierea din anul 1815 își propune să înfățișeze încă o dată numărul posturilor de preoți parohi, treapta clericală în care se află persoana avută în vedere, știința respectivului preot, de fapt limbile cunoscute, modul lui de a se comporta în societate și în relațiile cu superiorii, vârsta, precum și câteva date despre familia sa. Erau suficiente elemente pentru a creiona o schiță, un rezultat intermediar al procesului de metamorfozare. Expunem mai jos situația generală recenzată în anul 1815, particularitățile putând fi vizualizate în anexă.

**Protopopiatul Oradea Mare** însuma 83 de parohii matcă ( fără filiale ), 85 de preoți parohi și 4 parohii vacante, în total 89 de posturi parohiale – câte doi parohi erau în următoarele 6 parohii: Oradea Mare, Sânnicolau Român, Cefa, Ianoșda, Tulca și Gurbediu; alte categorii de clerici: 8 capelani ( Oradea Mare, Leș, Gurbediu, Apateul Român, Căpâlna, Sânnicolau de Beiuș, Cociuba Mare și Șoimi ), 6 diaconi ( Jaca, Sânnicolau Român, Batăr, Hodiș, Incești și Hidișelul de

---

<sup>1</sup> A.N.-D.J.Bh., *fond Episcopia Ortodoxă Oradea*, dos. 3B, f. 139-168. Vezi anexa. Datorită necesității adaptării la formatul revistei, în anexă am înlocuit capetele de tabel originale, păstrând însă sensul inițial; de asemenea am renunțat la ultima coloană „luare de seamă”, puținele informații consemnate aici publicându-le la sfârșitul fiecărui protopopiat. În documentul de arhivă se regăsesc următoarele titluri de coloane: *numele al locurilor; numele și porecla al parohului; numele și porecla al capelanului; numele și porecla al diaconului; numele și porecla preoților celor care au rezignat, supernumerarilor și streinilor; preotit de la cine și când; oare are singelie și de la cine; ce feliu de știință are; ce feliu de năravuri și purtare; câți ani are de la naștere; [însurat sau văduvoi iaste]; oare are prunci: parte bărbătească, parte femeiască, de toți; luare de seamă.*

<sup>2</sup> Cristian Apati, *Reformarea numerică a clerului ortodox din Bihor. Conscrierile realizate în 1786 și 1791*, în *Analele Universității din Oradea*, seria Istorie-Arheologie, tom XV (2005) (în continuare: C. Apati, *Conscrierile realizate în 1786 și 1791*), p. 55-93; Idem, *Reformarea numerică a clerului ortodox între normă și realitate. Consemnarea districtului ortodox Oradea din anul 1811*, în *Revista bihoreană de istorie*, anul IV (2006), nr. 6-7, p. 67-95; Idem, *Conscrierea din anul 1819 a parohiilor ortodoxe din Bihor*, în *Cele trei Crișuri*, seria a III-a, 2007, nr.5-6, p. 33-59.

Sus ) și 2 supranumerari (Oradea Mare și Cherestur Apateu ) – rezultă un total de 101 clerici ( parohi titulari, capelani, diaconi și supranumerari sau demisionați ) la care se adaugă cele 4 posturi vacante; media de vârstă la hirotonire a fost de 26,97 ani, iar media vârstei clericilor la momentul realizării conscrierii era de 42,74 ani. Referitor la familiile preoților, remarcăm că 18 slujitori ai altarului erau văduvi, iar media numărului copiilor era de 2,95.

**Protopopiatul Luncii** reunea 42 de parohii matcă, cu tot atâtea posturi de preoți parohi – dintre acestea 4 posturi era vacante; alte categorii de clerici: 3 diaconi ( Brusturi, Chiribiș și Sacalasău ) și un supranumerar ( Ciuhoi ) – erau așadar 42 de clerici și 4 posturi de preoți parohi vacante; media de vârstă la sfințire a fost de 26,31 ani, iar media de vârstă în anul 1815 era de 42,22 de ani. În acest protopopiat, 4 preoți erau văduvi, iar media numărului de copii într-o familie era de 2,49.

**Protopopiatul Peștișului** cuprindea 53 de parohii matcă, 50 de parohi titulari și 3 locuri vacante, în timpul elaborării conscrierii – un total de 53 de posturi parohiale; alte categorii de clerici: 6 capelani ( Ineu, Lugașul de Jos, Groși, Luncșoară, Beznea și Birtin ), un diacon ( Telechiu ) și un supranumerar ( Peștiș ) – împreună erau 58 de clerici și 3 stații parohiale vacante; media de vârstă la intrarea în rândurile clerului era de 28,42 de ani, iar aceea din timpul recensământului era de 44,88 ani. Cât privește starea civilă, au fost conscriși 12 preoți văduvi, iar media numărului de copii într-o casă era de 2,73.

**Protopopiatul Pomezului** era alcătuit din 33 de parohii matcă, cu 33 de posturi de preoți parohi, din care unul vacant; alte categorii de clerici: 3 capelani ( Sitani, Cotiglet și Drăgești ), un diacon ( Coșdeni ) și 2 supranumerari ( Crâncești și Cârpeștii Mari ) – suma clerului era 38, plus un post vacant; media de vârstă la hirotonire a fost de 27,62 de ani, iar la nivelul anului 1815 era de 40,24. În familiile clericilor din acest protopopiat existau 5 văduvi; media numărului de copii era de 2,09.

**Protopopiatul Beiușului** număra 51 de parohii matcă, cu 52 de posturi de preoți parohi ( doi parohi erau în Feneriș ), din care unul vacant; alte categorii de clerici: 3 capelani ( Totoreni cu Bălăleni, Briheni și Vârzarii de Sus ), 2 diaconi ( ambii în Feneriș ) și un supranumerar ( Câmp ) – clerul reunit atingea cifra 57, la care se adaugă și acel post vacant; media de vârstă la accederea în cinul preoțesc a fost de 27,33 de ani, iar media de vârstă la jumătatea deceniului al doilea al secolului al XIX-lea era de 42,94 de ani. Din numărul total al clericilor 5 erau văduvi; media numărului de copii într-o familie era de 2,51.

**Protopopiatul Meziadului** aduna 28 de parohii matcă, 26 de preoți parohi și 3 locuri vacante – în total 29 de posturi de preoți titulari, în Nimăiești erau doi preoți parohi; alte categorii de clerici: 4 capelani ( Săliște de Beiuș, Mizieș, Beiușele și Cresuia), 2 diaconi ( Burda și Meziad ) și un supranumerar ( Saca ) – suma clericilor este 33, plus cele 3 posturi vacante; media de vârstă la sfințire a fost de 27,52 de ani, iar 43,28 ani era media de vârstă în anul 1815; 8 slujitori ai altarului erau văduvi; media numărului de copii într-o familie era de 2,21.

**Protopopiatul Beliu** era compus din 25 de parohii matcă, 25 posturi de preoți parohi, din care unul vacant; alte categorii de clerici: un diacon ( Ucuriș ) și 2 supranumerari ( Hășmaș cu Urviș și Șiad ) – total cler: 27, plus acel loc vacant; media de vârstă la hirotonire a fost de 26,59 de ani, iar media de vârstă în anul 1815 era de 40,04; erau clerici 3 văduvi; media numărului de copii într-o familie era de 2,95.

Cele șapte protopopiate ortodoxe bihorene, care în ceea ce privește teritoriul coincideau cu comitatul, adunau un număr de 315 parohii matcă, fără filiale. La nivel general au fost înregistrați 306 preoți parohi și 17 locuri vacante, adică 323 de posturi pentru preoți parohi; 24 de capelani, 16 diaconi și 10 supranumerari<sup>3</sup>; rezultă un total de 373 clerici. Media de vârstă la intrarea în cinul preoțesc a fost de 27,25 de ani, iar media de vârstă în anul conscrierii era de 42,33 de ani. Din numărul total de clerici, 55 erau văduvi; media numărului de copii într-o familie de preoți era de 2,56.

Două elemente ale acestei descrieri a clerului bihorean din anul 1815 prezintă o importanță aparte. Primul face referire la știința preoților: “ce fel de știință are”; în realitate este vorba despre limbile cunoscute de aceștia, fără a se preciza alte detalii ( scris, citit, sau numai vorbit ). Al doilea are în vedere “ce fel de năravuri și purtare” aveau clericii. Privitor la „știință”, în protopopiatul Oradea Mare, cu excepția protopopului Mihail Manuilovici, o singură persoană, Melentie Stan, administrator al Oradiei Mari, cunoștea trei limbi: sârba, româna și maghiara; alte 14 persoane, pe lângă limba română, vorbeau și maghiara<sup>4</sup>. În protopopiatul Luncii nici unul dintre preoți nu vorbea altă limbă în afară de română și maghiară; conform conscrierii, ungurește vorbeau doar șase preoți<sup>5</sup>. În protopopiatul Peșteșului numai trei preoți vorbeau ungurește<sup>6</sup>, ceilalți cunoșteau doar limba română. Din protoprezviteratul Meziadului vorbea maghiara doar Theodor Balint, paroh la Mizieș. Pe teritoriul protopopiatelor Pomezzeu, Beiuș și Beliu, clerul ortodox avea cunoștințe exclusiv de limbă română. Este interesant că limbile latină și germană nu sunt amintite, cunoscut fiind faptul că acestea erau

<sup>3</sup> Comparativ cu anul 1791, când se înregistrau 23 de supranumerari, observăm că numărul acestora scade; o parte din cei 23 au fost numiți în alte parohii, alții, cu siguranță, au decedat; trebuie să precizăm că în rândul supranumerarilor au intrat și unii preoți “actualnici” scoși din parohii, sau care au „resignat”, din diverse motive, Cf. C. Apati, *Conscrierile realizate în 1786 și 1791...*, p. 63, 77-92.

<sup>4</sup> Gheorghe Vasilievici, capelanul parohiei prezviteresti, Simion Popovic, paroh al Velenței, Ioan Chiș, paroh în Tărian, Ioan Popovici, paroh în Cheresig, Iacov Marcovici, paroh în C. Apatu, Dimitrie Fărcaș, paroh în Peterd, Lazăr Netu, diacon în Jaca, Ioan Netu, paroh în Vecerd, Nicolae Poienar, al doilea paroh din Ianoșda, Theodor Popovici, paroh în Husasău, Aron Popovici, paroh în Mierlău, Theodor Popovici, paroh în Tășad, Atanasie Popovici, paroh în Alparea și Flore Popovici, paroh în Ohorșei.

<sup>5</sup> Theodor Drimbo și Ioan Drimbo, paroh, respectiv diacon, în Brusturi, Gh. Haiș, paroh în Ciutelec, Petru Chiș, paroh în Boje, Ioan Silaghi, paroh în Diosig, Gh. Fărcaș, paroh în Pișcolț.

<sup>6</sup> Ștefan Popovici, paroh în Husasău, Zaharie Popovici, paroh în Negreni și Vasile Popovici, paroh în Orțiștea.

folosite în relația cu instituțiile administrative laice, în relația cu statul. Există posibilitatea ca cele două limbi să fi fost cunoscute de membrii consistoriului din Oradea, de asesori. Așadar, din numărul total al clerului, limba sârbă o vorbeau două persoane, iar cea maghiară 25.

Vis-à-vis de năravuri, constatăm că parohul Simon Bordaș, din Micherec, este „cam bețiv”, „bețiv” este și parohul din Batăr, Nicolae Mașcaș, la fel, Chiril Popovici, din Căuașd, precum și alții<sup>7</sup>. Despre mai mulți preoți se spune că nu au o conduită compatibilă cu aceea de păstor al sufletelor; se mai remarcă parohul Mihail Popovici, din Râpa, consemnat ca „îndărătnic”, Ioan Popovici din Căpâlna „nu are” un mod de viață acceptabil pentru un slujitor al lui Dumnezeu fiind „neascultătoriu”, parohul Ioan Tat, din Cărasău, era „nepășnic”. Un caz deosebit este cel al lui Sofronie Popovici, din Cârpeștii Mari, care a fost închis un an și jumătate pentru furt: „acesta preot iaste om foarte cu purtare rea și pentru furțișag ao fost osândit la robie un an și jumătate”; însemnarea apare la rubrica „luare de seamă” și a fost scrisă, în mod cert, ulterior.

În cadrul acțiunii de „modernizare” a Bisericii ortodoxe această conscriere reprezintă un rezultat de etapă, un de punct de reper necesar în stabilirea pașilor următori.

---

<sup>7</sup> „Purtare rea și bețiv” are Aron Popovici, din Vale Mare; Alexie Popovici, din Rohani „nu are bune, bețiv”; „nu are bună și bețiv” este Nicolae Popovici, din Cheșe; despre alți nouă preoți se spune că sunt bețivi; în total 15.

## Anexa

„Conscripția clerului de leage grecească neunită din Sl. Varmegia Bihării, în anul 1815 făcută”

## 1. Protopopiatul Oradea-Mare

Nr.	Numele locurilor	Numele și porecla			Supranumer. străini demisionați	Preoțit de cine și când ?	Oare are singelie ? de la cine ?	Ce fel de știință are ?	Ce fel de năravuri și purtare ?	Câți ani are ?	Căsătorit sau văduv ?	Copii			
		paroh	capelan	diacon								băieți	fete	total	
1	Oradea Mare	protopresv. Mihail Manuilovici întie paroh	-	-	-	Pavel Avacumovici (în cont: P.A.) 1804	Are de la P.A.	-	-	-	c.	-	1	1	
		Melentie Stancovici administr. parohiei al doaoale	-	-	-	P.A. 1803	Nu are	Sârb. Rom. Ung.	bune	45	c.	1	4	5	
		-	Gh. Vasilievici capelan parohiei protopres.	-	-	-	P.A. 1797	Nu are	Rom. Ung.	bune	45	v.	2	1	3
		-	-	-	-	Theodor Popovici duhovnic	Sinesie Jivanovici 1765	Nu are	Rom.	bune	75	v.	1	2	3
2	Velența	Simeon Popovici	-	-	-	P.A. 1802	Nu are	Rom. Ung.	bune	40	c.	4	-	4	
3	Tărian	Ioan Chiș	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom. Ung.	bune	34	c.	2	-	2	
4	Toboliu	Nicolae Popovici	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	38	c.	2	2	4	

5	Cheresig	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom. Ung.	bune	30	c.	1	1	2
6	Cherestur Apateu	Iacov Marcovici	-	-	-	P. A. 1791	Nu are	Rom. Ung.	bune	54	c.	1	4	5
		-	-	-	Mihail Popovici pentru beteșug au resignaluit	P. A. 1801	Nu are	Rom.	bune	40	v.	-	2	2
7	Petrești	Dimitrie Fărcaș	-	-	-	P. A. 1814	Nu are	Rom. Ung.	bune	27	c.	-	2	2
8	Jaca	Vacant	-	Lazăr Neteu	-	P. A. 1809	Nu are	Rom. Ung.	bune	31	c.	1	1	2
9	Darvaș	Ștefan Popovici	-	-	-	P. A. 1811	Nu are	Rom.	bune	36	c.	1	1	2
10	Vecerd	Ioan Neteu	-	-	-	P.A. 1796	Nu are	Rom. Ung.	bune	43	c.	6	3	9
11	Sacal	Theodor Popovici	-	-	-	P. A. 1801	Nu are	Rom.	bune	38	c.	1	4	5
12	Homorogu Maghiar	Vacant	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13	Giriș	Ioan Dudovici	-	-	-	P. A. 1812	Nu are	Rom.	bune	33	c.	2	3	5
14	Roit	Petru Șandor	-	-	-	P. A. 1800	Nu are	Rom.	bune	44	c.	3	4	7
15	Sînnicolau Român	Nicolae Blajovici întie paroh	-	-	-	P. A. 1788	Are	Rom.	bune	54	are	3	1	4
		Zaharie Popovici al 2 paroh	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	35	c.	1	2	3
		-	-	Theodor Blajovici	-	P. A. 1811	-	Rom.	bune	28	c.	-	1	1
16	Berechiu	Andrei Popovici	-	-	-	P. A. 1800	Nu are	Rom.	bune	40	c.	2	1	3
17	Cefa	Theodor Porumb	-	-	-	P. A. 1791	are, P.A.	Rom.	bune	48	c.	3	3	6



		întie paroh												
		Gavril Popovici al 2 paroh	-	-	-	Pahomie Knezevici 1774	are, Pahomie	Rom.	bune	68	c.	1	1	2
18	Ateaș	Mihail Popovici	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	40	c.	3	2	5
19	Mărțihaz	Gavril Popovici	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	34	c.	5	-	5
20	Mădăras	Gavril Hașăș	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	43	c.	3	2	5
21	Ciumeghiu	Theodor Rocsin	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	46	c.	3	1	4
22	Tâmașda	Flore Popovici	-	-	-	P. A. 1798	are, P.A.	Rom.	bune	44	v.	1	-	1
23	Micherec	Simon Bordaș	-	-	-	P. A. 1801	Nu are	Rom.	cam bețiv	50	c.	1	-	1
24	Ș. Cheres-tur ?	Ioan Rocsin	-	-	-	P. A. 1791	are, P.A.	Rom.	bune	53	c.	1	-	1
25	Nojorid	Iosif Crainic	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	36	c.	2	-	2
26	Leș	Lazăr Pașcovici	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom.	bune	50	v.	2	-	2
		-	Petru Pașcovici	-	-	P. A. 1811	Nu are	Rom.	bune	30	c.	2	1	3
27	Gepiu	Flore Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1772	are, Pahomie	Rom.	bune	65	c.	-	-	-
28	Bicaci	Thoma Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1781	Nu are	Rom.	bune	53	v.	1	-	1
29	Inand	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	33	c.	-	-	-
30	Homorogu Român	Grigorie Popovici	-	-	-	Petru Petrovici 1786	Nu are	Rom.	bune	55	c.	1	-	1
31	Ianoșda	Dimitrie Popovici întie paroh	-	-	-	P. A. 1790	Nu are	Rom.	bune	49	c.	4	2	6

		Nicolae Poienar al 2 paroh	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom. Ung.	bune	34	c.	1	-	1
32	Batâr	Nicolae Maşcaş	-	-	-	P. A. 1789	Nu are	Rom.	beţiv	55	v.	3	-	3
		-	-	Ioan Maşcaş	-	P. A. 1810	-	Rom.	bune	35	c.	-	-	-
33	Tulca	Theodor Boiţ întie paroh	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	33	c.	-	-	-
		Ioan Porumb al 2 paroh	-	-	-	P. A. 1811	Nu are	Rom.	bune	27	c.	1	1	2
34	Tăut	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1804	Nu are	Rom.	bune	38	c.	1	1	2
35	Girişul Negru	Ilie Haş	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	35	c.	3	-	3
36	Căuaşd	Chiril Popovici	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	beţiv	37	c.	3	2	5
37	Gurbediu	Dimitrie Foltuţ întie paroh*	-	-	-	Pahomie Knezevici 1770	Nu are	Rom.	bune	83	v.	1	-	1
		Constantin Vance al 2 paroh	-	-	-	P. A. 1815	Nu are	Rom.	bune	27	c.	1	1	2
		-	Ioan Albici	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	30	v.	-	-	-
38	Husasăul de Tinca	Theodor Popovici	-	-	-	P. A. 1810	Nu are	Rom. Ung.	bune	32	v.	-	1	1
39	Fonău	Toma Herman	-	-	-	P. A. 1811	Nu are	Rom.	bune	33	c.	1	2	3
40	Oşand	Iosif Miclovici	-	-	-	P. A. 1800	Nu are	Rom.	bune	47	c.	2	2	4
41	Sititelec	Ioan Rogojan	-	-	-	P. A. 1809	Nu are	Rom.	bune	36	c.	4	-	4
42	Păuşa	Dimitrie Popovici	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom.	bune	35	c.	1	3	4
43	Miersig	Aron	-	-	-	P. A.	Nu are	Rom.	bune	40	c.	1	-	1

		Popovici				1804		Ung.						
44	Chișirig	Gavril Popovici	-	-	-	P. A. 1794	Nu are	Rom.	bune	48	c.	4	-	4
45	Apateul Român	Theodor Savovici	-	-	-	P. A. 1790	are, P.A.	Rom.	Nu are bune	50	v.	1	-	1
		-	Ioan Sas	-	-	P. A. 1800	Nu are	Rom.	bune	40	c.	2	2	4
46	Cihei	Moise Popovici	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom.	bune	39	c.	1	3	4
47	Mierlău	Andrei Patărovici	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	bune	40	v.	2	3	5
48	Lăzăreni	Pavel Popovici	-	-	-	P. A. 1804	Nu are	Rom.	bune	38	c.	1	2	3
49	Șumugiu	Solomon Popovici	-	-	-	P.A. 1801	Nu are	Rom.	bune	40	v.	-	2	2
50	Gepișul Român	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1795	Nu are	Rom.	bune	45	c.	2	1	3
51	Miheleu	Solomon Popovici	-	-	-	Ștefan Avacumovici 1814	Nu are	Rom.	bune	25	c.	-	-	-
52	Râpa	Mihail Popovici	-	-	-	P. A. 1790	Nu are	Rom.	Nu are bune, că-i îndărătnic	55	c.	2	-	2
53	Valea Mare de Codru	Aron Popovici	-	-	-	P. A. 1798	Nu are	Rom.	Purtare rea și bețiv	43	v.	2	3	5
54	Hodiș	<i>vacant</i>	-	Pavel Popovici	-	Ștefan Avacumovici 1815	-	Rom.	bune	25	c.	-	-	-
55	Lupoaie	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1790	Nu are	Rom.	bune	60	c.	-	2	2
56	Forosig	Vasile Moga	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	40	c.	3	3	6
57	Incești	Solomon Popovici	-	-	-	P. A. 1789	Nu are	Rom.	bune	51	c.	2	-	2
		-	-	Ioan	-	P. A.	-	Rom.	bune	30	c.	1	2	3

				Popovici		1808								
58	Dumbrăvița	Ioan Pagila	-	-	-	P. A. 1813	Nu are	Rom.	bune	30	c.	1	1	2
59	Săldabagiu Săliște	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1795	Nu are	Rom.	bune	50	c.	1	2	3
60	Rohani	Alexie Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1780	Nu are	Rom.	Nu are bune, bețiv	60	c.	-	2	2
61	Căpâlna	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1795	Nu are	Rom.	Nu are bune, neascultătoriu	46	c.	1	1	2
		-	Mihail Popovici	-	-	P. A. 1809	Nu are	Rom.	bune	33	v.	-	3	3
62	Suplacul de Tinca	Luca Turc	-	-	-	Pahomie Knezevici 1773	Nu are	Rom.	bune	66	v.	1	-	1
63	Sînnicolau de Beiuș	Zaharie Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1781	Nu are	Rom.	bune	56	c.	1	1	2
		-	Ioan Popovici	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	34	c.	1	3	4
64	Cociuba Mare	Ioan Popovici sau Lazuran	-	-	-	Pahomie Knezevici 1776	are, Pahomie	Rom.	bune	66	c.	1	1	2
		-	Vasilie Lazuran	-	-	P. A. 1795	Nu are	Rom.	bune	42	c.	3	2	5
65	Cheșa	Nicolae Popovici	-	-	-	P. A. 1796	are, P.A.	Rom.	Nu prea bună și bețiv	46	c.	2	5	7
66	Cărasău	Ioan Tat	-	-	-	P. A. 1794	are, P.A.	Rom.	Nu prea bună, nepășnic	56	c.	4	1	5
67	Petid	Nicolae Popovici	-	-	-	P. A. 1789	Nu are	Rom.	Năravuri nu are bune	65	c.	1	3	4
68	Ursad	Pavel	-	-	-	Ștefan	Nu are	Rom.	bune	27	c.	1	3	4

		Stanici				Avacumovici 1814								
69	Șoimi	Gh. Tripe	-	-	-	Pahomie Knezevici 1779	are, Pahomie	Rom.	bune	60	v.	1	-	1
		-	Ioan Tripe	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	34	c.	3	-	3
70	Dumbrăvița de Codru	Mitrofan Popovici	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom.	bune	38	c.	4	-	4
71	Calea Mare	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	30	c.	2	-	2
72	Gruiculung	Gh. Mangro	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	40	c.	4	-	4
73	Dicânești	Gavril Popovici	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	37	c.	1	1	2
74	Tășad	Theodor Popovici	-	-	-	Ștefan Avacumovici 1815	Nu are	Rom. Ung.	bune	28	c.	1	2	3
75	Hidișelul de Sus	<i>vacant</i>	-	Ioan Moga	-	Ștefan Avacumovici 1815	-	Rom.	bune	26	c.	1	1	2
76	Hidișelul de Jos	Ioan Rus	-	-	-	P. A. 1810	Nu are	Rom.	bune	34	v.	1	1	2
77	Sîntelec	Petru Madin	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	bune	40	c.	3	3	6
78	Felcheriu	Ioan Ruje	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	cam bețivan	48	c.	-	1	1
79	Rontău	Mihail Guiu	-	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	38	c.	5	1	6
80	Cheriu	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom.	bune	40	c.	1	2	3
81	Alparea	Athanas. Popovici	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom. Ung.	bune	33	c.	2	1	3
82	Fughiu	Ioan	-	-	-	Pahomie	Nu are	Rom.	bune	59	c.	2	1	3

		Bogiu				Knezevici 1780								
83	Oșorhei	Flore Popovici	-	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom. Ung.	bune	32	c.	2	1	3

\* „Luare de seamă: pentru slăbiciunea a bătrânețelor nu poate sluji, că tot tremură” (Gurbediu, Dimitrie Foltuț - nr. 37)

## 2. Protopopiatul Luncii

1	Brusturi	Theodor Drimbo	-	-	-	P. A. 1791	Are, P.A.	Rom. Ung.	bune	47	c.	1	2	3
		-	-	Ioan Drimbo	-	Ștefan Avacu- movici 1815	-	Rom. Ung.	bune	26	c.	-	-	-
2	Picleu	Ioan Damianovic	-	-	-	P. A. 1794	Nu are	Rom.	bune	48	v.	-	2	2
3	Țigă- neștii de Criș	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1810	Nu are	Rom.	bune	30	c.	-	1	1
4	Cuieșd	Porfirie Popovici	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	36	c.	-	2	2
5	Păulești	<i>Vacant</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Burzuc	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1789	Nu are	Rom.	bune	60	c.	2	1	3
7	Chiuag	Flore Bruinaș	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	reale, bețiv	46	c.	2	2	4
8	Șuștorogi	Procopie Popovici	-	-	-	P. A. 1809	Nu are	Rom.	bune	30	c.	2	2	4
9	Almașu Mic	<i>Vacant</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10	Sârbi	Pavel Aștelean	-	-	-	Pahomie Knezevici 1774	Are, Pahomie	Rom.	bune	70	v.	2	-	2
11	Sarcău	Ioan Haios	-	-	-	P. A. 1798	Nu are	Rom.	bune	40	c.	2	2	4
12	Ciuhoi	Iosif	-	-	-	P. A.	Nu are	Rom.	bune	35	c.	2	1	3

		Popovici				1805								
			-	-	Vasilie Popovici bătrân slab	Pahomie Knezevici 1770	Nu are	Rom.	bune	75	c.	2	-	2
13	Cenaloș	Vasilie Aștelean	-	-	-	P.A. 1808	Nu are	Rom.	bune	32	c.	1	2	3
14	Ciulești	Andrei Praja	-	-	-	P. A. 1794	Nu are	Rom.	bune	42	v.	2	2	4
15	Sârsig	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1801	Nu are	Rom.	Nu are bune	38	c.	2	2	4
16	Chișlaz	Vasilie Popovici	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	36	c.	1	1	2
17	Făncica	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1800	Nu are	Rom.	bune	48	c.	1	1	2
18	Petreu	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1797	Nu are	Rom.	bune	45	c.	-	3	5 (?)
19	Chiraleu	Ștefan Lazăr	-	-	-	P. A. 1801	Nu are	Rom.	bune	39	c.	2	2	4
20	Chiribiș	Crăciun Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1777	Nu are	Rom.	bune	68	c.	1	-	1
		-	-	Ioan Popovici	-	P. A. 1809	Nu are	Rom.	bune	32	c.	1	3	4
21	Abram	Ioan Clopotariu	-	-	-	P. A. 1810	Nu are	Rom.	bune	36	c.	2	1	3
22	Suiug	Flore Popovici	-	-	-	P. A. 1795	Nu are	Rom.	bune	48	c.	2	2	6 (?)
23	Iteu	Nicolae Aștelean	-	-	-	P. A. 1797	Nu are	Rom.	rele bețiv	40	c.	-	2	4 (?)
24	Satu Barbă	Vacant	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25	Margine	Ioan Colțin	-	-	-	P. A. 1791	Nu are	Rom.	bune	45	c.	3	2	5
26	Săldăbagiu de Barcău	Moise Frite	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	36	c.	1	2	3
27	Suplacul	Ioan	-	-	-	P. A.	Nu are	Rom.	bune	34	c.	1	2	3

	de Barcău	Popovici				1810								
28	Borumblaca	Gavril Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1777	Nu are	Rom.	bune	70	c.	1	1	2
29	Cuzap	Mihaïl Popovici	-	-	-	Ștefan Avacumovici 1815	Nu are	Rom.	bune	30	c.	1	1	2
30	Varviz	Zaharie Rad	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	bune	40	v.	1	-	1
31	Spurcani	Ioan Costa	-	-	-	Pahomie Knezevici 1777	Nu are	Rom.	bune	64	c.	1	1	2
32	Voivozi	Flore Popovici	-	-	-	P. A. 1795	Nu are	Rom.	bune	43	c.	2	2	4
33	Ciutelec	Gh. Haiș	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom. Ung.	bune	34	c.	2	1	3
34	Bogei	Petru Chiș	-	-	-	P. A. 1809	Nu are	Rom. Ung.	bune	32	c.	2	1	3
35	Tria	Theodor Jarca	-	-	-	P. A. 1800	Nu are	Rom.	bune	36	c.	1	-	1
36	Dernișoara	Ștefan Popovici	-	-	-	P. A. 1789	Nu are	Rom.	bune	50	c.	2	1	3
37	Sacalasău	<i>Vacant</i>	-	Dimitrie Popovici	-	Ștefan Avacumovici 1815	-	Rom.	bune	26	c.	1	-	1
38	Derna	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom.	slabe, nu prea bune	37	c.	1	2	3
39	Săliște	Zaharie Popovici	-	-	-	P. A. 1797	Nu are	Rom.	bețiv	45	c.	-	1	1
40	Parhida	Vasilie Popovici	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	38	c.	1	1	2
41	Diosig	Ioan Silaghi	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom. Ung.	bune	37	c.	1	1	2
42	Pișcolț	Gh.	-	-	-	P. A.	Nu are	Rom.	bune	42	c.	1	-	1



		Farcaș				1797		Ung.						
<b>3. Protopopiatul Peștișului</b>														
1	Husașău de Criș	Ștefan Popovici	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom. Ung.	bune	32	c.	-	1	1
2	Îneu	Gavril Cociuș	-	-	-	Petru Petrovici 1786	Are, Petrovici	Rom.	bune	61	c.	1	1	2
		-	Ioan Cociuș	-	-	P. A. 1805	-	Rom.	bune	34	c.	1	1	2
3	Botean	Simeon Popovici		-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	bune	50	c.	1	3	4
4	Bălaia	Ioan Mone	-	-	-	P. A. 1791	Nu are	Rom.	bune	49	v.	3	1	4
5	Lugașul de Jos	Ștefan Țurcaș	-	-	-	Petru Petrovici 1784	Are, Petrovici	Rom.	bune	67	v.	1	2	3
		-	Zaharie Țurcaș	-	-	P. A. 1803	-	Rom.	bune	34	c.	-	3	3
6	Lugașul de Sus	Theodor Popovici	-	-	-	P. A. 1810	Nu are	Rom.	bune	30	c.	2	3	5
7	Peștiș	Ștefan Popovici	-	-	-	P. A. 1800	Nu are	Rom.	bune	40	c.	3		3
		-	-	-	Vasile Popovici bătrân	Sinesie Jivanovici 1760	Nu are	Rom.	bune	75	c.	1	1	2
8	Tinăud	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	37	c.	-	-	-
9	Groși	Crăciun Groza	-	-	-	P. A. 1788	Nu are	Rom.	bune	66	c.	1	-	1
		-	Irimie Groza	-	-	P. A. 1810	Nu are	Rom.	bune	29	c.	1	1	2
10	Gheghie	Dimitrie Popovici	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	bune	40	c.	-	-	-
11	Luncșoara	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1789	Nu are	Rom.	Rea, bețiv	65	c.	-	1	1
		-	Petru Popovici	-	-	P. A. 1811	Nu are	Rom.	bune	30	c.	1	1	2

12	Topa de Criș	Ioan Condrovici	-	-	-	Ștefan Avacumovici 1813	Nu are	Rom.	bune	29	c.	-	2	2
13	Valea Mare de Criș	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	bune	50	c.	3	1	4
14	Beznea	Theodor Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1776	Nu are	Rom.	bune	62	c.	-	-	-
		-	Theodor Popovici	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	40	c.	3	2	5
15	Valea Neagră	Theodor Martin	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	bune	51	c.	2	3	5
16	Cetea	Const. Antonovici	-	-	-	P. A. 1789	Nu are	Rom.	bune	50	c.	3	1	4
17	Cornișel	Ieronim Ungur	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	36	c.	2	2	4
18	Bucea	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	60	c.	1	2	3
19	Negreni	Zaharie Popovici	-	-	-	P. A. 1798	Nu are	Rom. Ung.	bune	42	c.	2	2	4
20	Bulz	Alexand. Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1776	Nu are	Rom.	bune	68	v.	-	-	-
21	Ponoară	Theodor Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1777	Nu are	Rom.	bune	64	c.	1	-	1
22	Lorău	Theodor Siuce	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	34	c.	2	1	3
23	Bălnaca	Mihail Lăfisoșvici	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	bune	44	c.	3	2	5
24	Bratca	Dionisie Popovici	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	38	c.	-	-	-
25	Damiș	Flore Popovici	-	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	36	c.	1	2	3
26	Șuncuiuș	Gavril Popovici	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	bune	40	c.	-	3	3

27	Ortiteag	Vasilie Popovici	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom. Ung.	bune	43	c.	2	3	5
28	Cacuciu Român	Gh. Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1772	Nu are	Rom.	bune	70	v.	1	-	1
29	Josani	Iacov Abrudan	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	42	c.	3	2	5
30	Dobricio-nești	Vasilie Popovici	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	40	c.	1	-	1
31	Birtin	Petru Popovici	-	-	-	P. A. 1789	Nu are	Rom.	bune	58	v.	1	-	1
		-	Ioan Popovici	-	-	P. A. 1809	Nu are	Rom.	bune	30	c.	-	1	1
32	Gălășeni	Iosif Antonovici	-	-	-	P. A. 1811	Nu are	Rom.	bune	30	c.	1	1	2
33	Călățea	Pavel Bărțan	-	-	-	Sinesie Jivanovici 1765	Are, Sinesie	Rom.	bune	77	v.	1	-	1
34	Butani	Gh. Damian	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	bune	44	v.	-	1	1
35	Aștileu	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	34	c.	1	1	2
36	Peștere	Theodor Ursovici	-	-	-	P. A. 1809	Nu are	Rom.	bune	35	c.	1	2	3
37	Chistag	Gh. Haito	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	46	v.	3	2	5
38	Tețchea	Ioan Sime	-	-	-	P. A. 1809	Nu are	Rom.	bune	43	c.	1	2	3
39	Telechiu	<i>Vacant</i>	-	Gavril Popovici	-	Vasile Moga, în Arad, 14 mai 1811	-	Rom.	bune	34	c.	1	2	3
40	Tileagd	<i>Vacant</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
41	Săbolciu	Petru Popovici	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	37	c.	-	-	-
42	Săcădat	Theodor	-	-	-	P. A.	Are, P.A.	Rom.	bune	61	v.	2	-	2

		Popovici				1788								
43	Borșa	Dimitrie Ruje	-	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	36	c.	1	2	3
44	Tilecuș	Grigorie Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1780	Nu are	Rom.	bune	60	c.	1	1	2
45	Fâșca	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	42	v.	2	2	4
46	Subpiatră	Ioan Nicoruț	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	38	v.	2	2	4
47	Hotar	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom.	bune	39	c.	1	2	3
48	Vârciorog	Vacant*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
49	Șerghiș	Gavril Popovici	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	35	c.	1	2	3
50	Surduc	Irimie Pente	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom.	bune	46	c.	3	1	4
51	Copăcel	Nicolae Popovici	-	-	-	P. A. 1804	Nu are	Rom.	bune	45	c.	1	3	4
52	Cijic	Dimitrie Popovici	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	36	c.	2	1	3
53	Sărând	Vasilie Popovici	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	47	v.	-	4	4

\* Aici apare un text barat: „Petru Popovici / Pahomie Knezevici, 1770 / nu are / rom. / bune / 64 ani / căsăt. / 1 băiat / 2 fete / 3 copii”; parohia a fost consemnată ca vacantă.

#### 4. Protopopatul Pomezueu

1	Văłani de Pomezueu	Vasilie Popovici	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	40	c.	-	2	2
2	Câmpani de Pomezueu	Nicolae Popovici	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	42	c.	-	2	[2]
3	Pomezueu	Dimitrie Popovici	-	-	-	P. A. 1795	Nu are	Rom.	bune	48	c.	4	1	5
4	Sitani	Petru Duma	-	-	-	P. A. 1794	Nu are	Rom.	bune	60	c.	1	-	[1]

		-	Vasilie Popovici	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	48	c.	1	1	2
5	Luncaspric	Flore Popovici	-	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	38	c.	-	-	-
6	Dobrești	Pavel Popovici	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	35	c.	2	1	3
7	Hidișel	Theodor Popovici	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	34	c.	2	1	3
8	Crâncești	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	46	c.	1	1	2
			-	-	Thoma Popovici lipsit de parohie	P. A. 1798	Nu are	Rom.	rele	49	c.	1	1	2
9	Cârpeștii Mari	Sofronie Popovici *	-	-	-	P. A. 1804	Nu are	Rom.	bune	46	c.	2	-	2
			-	-	Gh. Popovici bătrân slab	Sinesie Jivanovici 1765	Nu are	Rom.	bune	74	v.	1	2	3
10	Topa de Sus	Theodor Popovici	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	43	c.	2	-	2
11	Topa de Jos	Flore Popovici	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	38	c.	1	1	2
12	Corbești	Grigore Popovici	-	-	-	P. A. 1800	Nu are	Rom.	bune	42	c.	-	2	[2]
13	Cotiglet	Dimitrie Moza	-	-	-	P. A. 1790	Are, P.A.	Rom.	bune	56	v.	1	1	2
		-	Ioan Moza	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	29	c.	2	1	3
14	Bucuroaia	<i>Vacant</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	Stracoș	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	36	c.	2	1	3
16	Săliște	Simeon Crăste	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	44	c.	-	-	-
17	Cojdeni	Ioan Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici	Are, Pahomie	Rom.	bețiv	64	v.	4	1	5

						1779								
		-	-	Dimitrie Popovici	-	P. A. 1811	-	Rom.	bune	30	c.	1	1	2
18	Albești	Solomon Popovici	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	40	c.	-	2	2
19	Hidiș	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1811	Nu are	Rom.	bune	29	c.	-	2	2
20	Spinuș	Aron Marchiș	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	45	v.	1	-	1
21	Răbăgani	Moise Popovici	-	-	-	P. A. 1794	Nu are	Rom.	bune	42	c.	5	1	6
22	Vărășeni	Vasilie Popovici	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	35	c.	2	1	3
23	Copăceni	Ioan Mangro	-	-	-	P. A. 1800	Nu are	Rom.	bune	39	c.	1	2	3
24	Rotărești	Lazăr Popovici	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	38	c.	2	1	3
25	Ogești	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1798	Nu are	Rom.	bune	44	c.	1	2	3
26	Sămbăta	Theodor Popuș	-	-	-	P. A. 1800	Nu are	Rom.	bune	39	c.	2	1	3
27	Cârpeștii Mari	Andronic Popovici	-	-	-	P. A. 1791	Nu are	Rom.	bune	50	v.	-	2	2
28	Dușești	Theodor Popovici	-	-	-	P. A. 1797	Nu are	Rom.	bune	42	c.	2	1	3
29	Ceișoara	Iosif Popovici	-	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	33	c.	2	1	3
30	Ceica	Iosif Sârb	-	-	-	P. A. 1791	Are, P.A.	Rom.	bune	49	c.	3	1	4
31	Buciumi	Vasilie Popovici	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	34	c.	2	1	3
32	Topești	Nicolae Tamaș	-	-	-	P. A. 1812	Nu are	Rom.	bune	30	c.	2	-	2
33	Drăgești	Pavel Popovici**	-	-	-	Sinesie Jivanovici 1757	Are, Sinesie	Rom.	bune	82	c.	-	2	2
		-	Simeon Popovici	-	-	P. A. 1811	Nu are	Rom.	bune	30	c.	1	-	1

\* „Luare de seamă: acesta preot iaste om foarte cu purtare rea și pentru furtișag ao fost osândit la robie un an și jumătate”; text adăugat ulterior (Cârpeștii Mari, Sofronie Popovici, nr. 9)

\*\* „Luare de seamă: acest preot bătrân ao răpăosat”; text adăugat ulterior (Drăgești, Pavel Popovici, nr. 33)

### 5. Protopopiatul Beius

1	Beiuș	Mihail Popovici*	-	-	-	P. A. 1795	Nu are	Rom.	bune	45	c.	1	3	4
2	Roșia	Petru Popovici	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	36	c.	1	1	2
3	Lazuri	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	bune	41	c.	2	1	3
4	Sohodol	Dimitrie Popovici	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	bune	42	c.	3	1	4
5	Căbești	Nicolae Popovici	-	-	-	P. A. 1809	Nu are	Rom.	bune	35	c.	-	2	2
6	Josani și Goila	Ioan Kirla	-	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	34	c.	2	-	2
7	Gurbești	Ioan Merța	-	-	-	P. A. 1801	Nu are	Rom.	rele	40	c.	1	2	3
8	Remetea	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1811	Nu are	Rom.	bune	34	c.	2	1	3
9	Șoimuș	Mihailă Popovici	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	49	c.	3	1	4
10	Drăgoteni	Petru Popovici	-	-	-	P. A. 1798	Nu are	Rom.	bune	50	c.	2	1	3
11	Săucani	Moise Popovici	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	40	c.	2	-	2
12	Feneriș	Theodor Popovici întie paroh	-	-	-	Petru Petrovici 1786	Nu are	Rom.	bune	60	c.	2	1	3
		Ilie Popovici al 2 paroh	-	-	-	Petru Petrovici 1784	Nu are	Rom.	bune	61	c.	2	1	3
		-	-	Theodor Popovici	-	P. A. 1811	-	Rom.	Nu prea bune	30	c.	-	1	1
		-	-	Ioan	-	P. A.	-	Rom.	bune	29	c.	1	-	1

				Popovici		1811								
13	Forău	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1797	Nu are	Rom.	bune	46	c.	2	2	4
14	Urviș de Beiuș	Pavel Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1779	Are, Pahomie	Rom.	bune	64	c.	2	-	2
15	Borz	Ștefan Hara	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	47	c.	3	-	3
16	Pocola	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1790	Nu are	Rom.	bune	48	c.	2	1	3
17	Sânmartin	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1795	Nu are	Rom.	bune	47	c.	1	1	2
18	Totoreni și Băleni	Ioan Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1777	Are, Pahomie	Rom.	bune	68	v.	1	1	2
			Mihail Popovici	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	37	c.	2	1	3
19	Mierag	Filimon Haigo	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom.	bune	38	c.	-	1	1
20	Tărcăiță	Mihail Nicodin	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom.	bune	36	c.	2	-	2
21	Hinchiriș	Theodor Făt	-	-	-	P. A. 1812	Nu are	Rom.	bune	34	c.	1	1	2
22	Lazuri de Beiuș	Ivantie Popovici	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	35	c.	-	1	1
23	Sudrigiu	Mihail Popovici	-	-	-	P. A. 1812	Nu are	Rom.	bune	34	c.	1	1	2
24	Cusuiuș	Dimitrie Popovici	-	-	-	P. A. 1798	Nu are	Rom.	bune	42	c.	2	-	2
25	Rieni	Iov Popovici	-	-	-	P. A. 1812	Nu are	Rom.	bune	30	c.	-	1	1
26	Șuștiu	Pavel Popovici	-	-	-	P. A. 1801	Nu are	Rom.	Cam rele	40	c.	1	1	2
27	Briheni	Vasilie Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1775	Are, Pahomie	Rom.	Nu are bune	65	v.	2	1	3
		-	Ilie Popovici	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	32	c.	1	1	2



28	Călugăr	Vacant	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
29	Sohodol	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	39	c.	-	-	-
30	Colești	Alexand. Popovici	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	45	c.	-	2	2
31	Câmp	Gh. Beliște	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	37	c.	2	1	3
		-	-	-	Const. Beliște bătrân orb	Pahomie Knezevici 1771	Are, Pahomie	Rom.	Bune	70	v.	3	1	4
32	Criștioru	Mihail Popovici	-	-	-	P. A. 1811	Nu are	Rom.	bune	31	c.	1	1	2
33	Poiana	Ioan Tălvan	-	-	-	P. A. 1798	Nu are	Rom.	bune	45	c.	1	2	3
34	Săliște de Vașcău	Adam Tălvan	-	-	-	P. A. 1801	Nu are	Rom.	bune	39	c.	2	-	2
35	Leheceni	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1810	Nu are	Rom.	bune	32	c.	-	1	1
36	Cărpinet	Adam Popovici	-	-	-	Petru Petrovici 1786	Nu are	Rom.	bune	56	v.	2	1	3
37	Vaşcău	Mihail Gerlan	-	-	-	P. A. 1797	Nu are	Rom.	bune	42	c.	2	1	3
38	Lunca	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	34	c.	1	1	2
39	Hotărel	Gavril Popovici	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	36	c.	2	1	3
40	Sârbești	Flore Popovici	-	-	-	P. A. 1795	Nu are	Rom.	bune	48	c.	1	2	3
41	Seghiște	Vasilie Popovici	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	46	c.	2	3	5
42	Hârsești	Theodor Popovici	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	39	c.	1	1	2
43	Ștei	Ștefan Popovici	-	-	-	P. A. 1792	Nu are	Rom.	bune	45	v.	2	1	3

44	Câmpani de Sus	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1790	Nu are	Rom.	bune	49	c.	1	3	4
45	Seghiștel	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	36	c.	2	-	2
46	Câmpani de Jos	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1797	Nu are	Rom.	bune	44	c.	1	2	3
47	Fânațe	Moise Popovici	-	-	-	P. A. 1790	Nu are	Rom.	bune	50	c.	3	1	4
48	Băița	Ștefan Popovici	-	-	-	P. A. 1795	Nu are	Rom.	bune	47	c.	1	2	3
49	Ghighișeni Petrileni Zăvoieni Căcăceni	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	39	c.	-	2	2
50	Vârzarii de Jos	Mihail Stoica	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom.	bune	40	c.	1	2	3
51	Vârzarii de Sus	Petru Popovici	-	-	-	P. A. 1792	Nu are	Rom.	bune	50	c.	-	2	2
		-	Dimitrie Popovici	-	-	P. A. 1798	Nu are	Rom.	bune	42	c.	2	-	2

\* „Luare de seamă: acest preot ao murit”; un text ulterior (Beiuș, Mihail Popovici, nr. 1)

#### 6. Protopopiatul Meziadului

1	Drăgănești	Petru Popovici	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	43	c.	3	-	3
2	Șebîș și Belejeni	Athanas. Popovici	-	-	-	P. A. 1804	Nu are	Rom.	bune	37	c.	1	1	2
3	Țigănești B.	Athanas. Popovici	-	-	-	P. A. 1793	Nu are	Rom.	bune	44	c.	-	-	-
4	Buntești Lelești	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	47	c.	-	2	2
5	Poienii de Jos	Athanas. Popovici	-	-	-	P. A. 1795	Nu are	Rom.	bune	45	c.	2	1	3
6	Poienii de Sus	Petru Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1777	Are, Pahomie	Rom.	bune	63	v.	-	2	2

7	Săud	Theodor Popovici	-	-	-	P. A. 1813	Nu are	Rom.	bune	30	c.	1	-	1
8	Ferice	Ioan Bonchiș	-	-	-	P. A. 1790	Are, P.A.	Rom.	bune	49	c.	-	3	3
9	Cociuba Mică	Petru Popovici	-	-	-	P. A. 1797	Nu are	Rom.	bune	42	c.	2	1	3
10	Gurani	Vasilie Popovici	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	39	c.	2	-	2
11	Pietroasa	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1795	Nu are	Rom.	bune	46	c.	-	1	1
12	Chișcău, Vale Neagră de Sus, Măgura	Vasilie Popovici	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	44	c.	3	-	3
13	Stâncești (Broaște)	Alexand. Popovici	-	-	-	P. A. 1800	Nu are	Rom.	bune	41	c.	2	2	4
14	Brădet	<i>Vacant</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	Dumbră-Vani	<i>Vacant</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16	Vale Neagră de Jos	<i>Vacant</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17	Săliște de Beiuș	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	50	v.	2	1	3
		-	Iosif Popovici	-	-	-	P. A. 1812	-	Rom.	bune	30	c.	1	1
18	Mizieș	Theodor Balint	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom. Ung.	bune	45	v.	1	1	2
		-	Simeon Popovici	-	-	-	P. A. 1813	Nu are	Rom.	bune	33	c.	1	1
19	Talpe și Teleac	Vasilie Popovici *	-	-	-	P. A. 1809	Nu are	Rom.	rele	35	c.	3	2	5
20	Saca	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	34	c.	1	1	2
		-	-	-	Cornelie Popovici	Pahomie Knezevici	Are, Pahomie	Rom.	bune	70	v.	2	2	4

					bătrân slab	1771								
21	Budureasa și Cărbunar	Theodor Popovici	-	-	-	P. A. 1789	Are, P.A.	Rom.	bune	60	v.	2	-	2
22	Burda	Luca Popovici	-	-	-	P. A. 1793	Nu are	Rom.	bune	50	c.	2	-	2
		-	-	Thoma Popovici	-	P. A. 1810	-	Rom.	bune	35	c.	1	-	1
23	Pociove- Liște	Nicolae Popovici	-	-	-	P. A. 1812	Nu are	Rom.	bune	34	c.	-	2	2
24	Curățele	Ilie Popovici	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	36	c.	1	2	3
25	Nimăiești	Lup Popovici **	-	-	-	P. A. 1803	Nu are	Rom.	bune	40	v.	2	-	2
		Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	36	c.	1	1	2
26	Beiușele	Nicolae Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1781	Are, Pahomie	Rom.	bune	64	v.	1	2	3
		-	Ioan Popovici	-	-	P. A. 1808	Nu are	Rom.	bune	32	c.	1	1	2
27	Cresuia	Ioan Popovici	-	-	-	Pahomie Knezevici 1779	Are, Pahomie	Rom.	bune	67	v.	2	1	3
		-	Dimitrie Popovici	-	-	P. A. 1809	Nu are	Rom.	bune	31	c.	-	-	-
28	Meziad	Theodor Popovici	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	bune	40	c.	2	1	3
		-	-	Vasilie Popovici	-	Ștefan Avacu- movici 1815	-	Rom.	bune	30	c.	-	1	1

\* „Luare de seamă: acest preot Vasalie ao răpăosat”; text adăugat ulterior (Talpe și Teleac, Vasilie Popovici, nr. 19)

\*\* „Luarea de seamă: acest preot Lupp Popovici ao murit”; text adăugat ulterior (Nimăiești, Lup Popovici, nr. 25)

## 7. Protopopiatul Beliu

1	Carand	Theodor Popovici	-	-	-	P. A. 1799	Nu are	Rom.	bune	39	c.	3	3	6
2	Sac	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1810	Nu are	Rom.	bune	30	c.	1	-	1
3	Archiş	Ioan Bociort	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	32	c.	1	3	4
4	Nermiş	Vasile Bociort	-	-	-	P. A. 1804	Nu are	Rom.	bune	45	c.	2	2	4
5	Comăneşti	Iosif Popovici	-	-	-	P. A. 1814	Nu are	Rom.	bune	30	c.	2	1	3
6	Groşi	Ioan Marto-Vici	-	-	-	P. A. 1802	Are, P.A.	Rom.	bune	55	c.	1	2	3
7	Hăşmaş şi Urviş	Dimitrie Ţica	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	36	c.	4	1	5
		-	-	-	Gh. Popovici bătrân slab	P. A. 1789	Nu are	Rom.	Rele, beţiv	68	v.	-	1	1
8	Agrij	Athanas. Popovici	-	-	-	P. A. 1802	Nu are	Rom.	bune	39	c.	1	-	1
9	Botfia	Moise Popovici	-	-	-	P. A. 1805	Nu are	Rom.	rele	35	v.	-	-	-
10	Secaş	Constan. Nicovici	-	-	-	P. A. 1793	Nu are	Rom.	bune	48	c.	1	2	3
11	Mărăuş	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1811	Nu are	Rom.	bune	32	c.	2	-	2
12	Boghia şi Beneşti	Mihail Popovici	-	-	-	P. A. 1798	Nu are	Rom.	bune	53	c.	2	1	3
13	Ţagădău	Nicolae Popovici	-	-	-	P. A. 1798	Are, P.A.	Rom.	bune	43	c.	2	3	5
14	Beliu	Gh. Popovici	-	-	-	P. A. 1809	Nu are	Rom.	bune	31	c.	-	1	1
15	Mocirla	Mihail Barna	-	-	-	P. A. 1809	Nu are	Rom.	bune	38	v.	-	-	-

16	Chișlaca	Ioan Cotona	-	-	-	P. A. 1797	Nu are	Rom.	bețiv	45	c.	5	2	7
17	Coroiu	<i>Vacant</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18	Craiva	Ștefan Popovici	-	-	-	P. A. 1804	Nu are	Rom.	bune	36	c.	1	2	3
19	Ucuriș	Vasilie Popovici	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	56	c.	1	3	4
		-	-	Moise Vesa	-	Ștefan Avacumovici 1815	-	Rom.	bune	25	c.	-	-	-
20	Stoienești	Vasilie Ungur	-	-	-	P. A. 1801	Nu are	Rom.	bune	39	c.	1	4	5
21	Ciontahaz	Ioan Popovici	-	-	-	P. A. 1796	Nu are	Rom.	bune	43	c.	3	2	5
22	Rogoz	Gavril [?]	-	-	-	P. A. 1807	Nu are	Rom.	bune	30	c.	2	-	2
23	Șiad	Ioan Pi[nța]	-	-	-	P. A. 1789	Nu are	Rom.	bune	51	c.	1	3	4
		-	-	Theodor Albici au resignaluit	P. A. 1790	Nu are	Rom.	bețiv	46	c.	2	-	2	
24	Călacea	Spiridon Popovici	-	-	-	P. A. 1806	Nu are	Rom.	bune	40	c.	-	1	1
25	Olcea	Gavril Popovici	-	-	-	P. A. 1810	Nu are	Rom.	bune	30	c.	1	-	1

Sursa: A.N.-D.J.Bh., *fond Episcopia Ortodoxă Oradea*, dos. 3 b, f. 139-168.

## CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA MANIFESTĂRILE CU CARACTER CULTURAL-NAȚIONAL ALE ȘCOLII CIVILE GRECO-CATOLICE DE FETE DIN BEIUȘ (1896-1918)

Dezvoltarea conștiinței naționale a tinerilor români din Monarhia austro-ungară, prin intermediul școlii, a fost o dominantă a preocupărilor episcopilor greco-catolici din Oradea. Astfel, după ce Samuil Vulcan a întemeiat, în anul 1828, la Beiuș întâiul gimnaziu pentru elevii români, care doreau să învețe în limba maternă, succesorul său, episcopul Mihai Pavel, a considerat necesar și firesc faptul ca și fetele să beneficieze de o educație și o cultură națională adecvată.

Totodată, necesitatea înființării unei noi ctitorii culturale pentru fiicele țăranilor și intelectualilor bihoreni era determinată și de situația existentă la acea vreme, asemenea instituții școlare cu predare în limba română găsindu-se la Blaj, Brașov și Sibiu, orașe aflate la mare depărtare de vestul țării. Deoarece întreținerea fetelor ar fi necesitat cheltuieli de școlarizare, care depășeau cu mult posibilitățile financiare ale familiilor românești, intelectualii își trimiteau fetele să studieze în instituțiile școlare de stat (cu limba de predare maghiară) mai apropiate, din Oradea, Carei, Satu-Mare și Budapesta. Ilustrul episcop a militat pentru menținerea limbii române în Gimnaziul greco-catolic din Beiuș, inaugurând în anul 1891 Internatul Pavelean de Băieți, dar nu a uitat nici de situația financiară precară a preoților pe care îi păstora și de dorința lor de a-și educa fiicele: „acești părinți preoți greco-catolici din diecesă numai cu mare necaz și abnegațiune își vor putea educa fetițele lor ... , că și numărul văduvelor preotese din diecesă și așa a orfanilor și orfanelor de preoți din an în an va crește și necazul e mare”<sup>1</sup>.

Datorită acestor considerente, în anul 1896, episcopul Mihai Pavel a pus la Beiuș bazele instituției școlare, care s-a numit inițial Institutul de fetițe al diecezei greco-catolice de Oradea-Mare, având în componența sa Școala Civilă de Fete și Internatul Orfanilor de Preoți. Reușita acestui demers a făcut ca institutul să fie caracterizat drept ”mărgăritarul cel mai prețios în salba faptelor bune săvârșite de acest episcop”<sup>2</sup>.

La înființarea Institutul de fetițe al diecezei greco-catolice de Oradea-Mare, Mihai Pavel a avut în vedere mai multe considerente: necesitatea educării tinerelor fete atât din punct de vedere științific, cât și religios, cultivarea sentimentelor de

<sup>1</sup> *Programa școlii civile greco-catolice publice de fete din Beiuș pe anul școlar 1896-1897*, Beiuș, 1897, p. 15

<sup>2</sup> Ioan Georgescu, *Episcopul Mihai Pavel – viața și faptele lui (1827-1902)*, Tipografia și Librăria Românească Societate Anonimă, Oradea, 1927, p. 57

respect pentru limba română, istoria, tradițiile și cultura română și, nu în ultimul rând, dezvoltarea lor fizică<sup>3</sup>.

Institutul a primit aprobarea de funcționare în baza legilor școlare de organizare a școlilor medii din monarhia dualistă, emise în anii 1868 și 1876, precum și conform „decretelor” emise de Sinodul Diecezan în anul 1882, care prevedeau că Episcopia Greco-Catolică suporta toate cheltuielile de școlarizare pentru orfanele de preoți români de ambele confesiuni, iar părinții mireni plăteau (în rate) o taxă de 150 de florini pe an<sup>4</sup>.

Imperiul austro-ungar nu s-a implicat sub nici o formă în susținerea financiară a noii instituții de învățatură a românilor din Beiuș: „nu a primit școala, nici întregire de leafă, profesoarele primind un salariu foarte modest încă și pentru acele timpuri, ele nedorind să sacrifice independența școlii, să i se impună eventual – primind ajutor de la stat – predarea materiilor principale în limba maghiară sau alte pretențiuni ale forurilor superioare de stat”<sup>5</sup>.

În anul 1896, Institutul de fete al diecezei greco-catolice de Oradea-Mare din Beiuș a debutat cu două clase, cu un total de 32 de eleve (18 în clasa I și 14 în clasa a II-a), 24 de eleve fiind de religie greco-catolică iar 8 de religie ortodoxă. Din punctul de vedere al originii sociale, 2 erau fiice de țărani, 5 de ”industriași” (meșteșugari), 4 de funcționari publici și 21 de preoți, avocați și alți intelectuali<sup>6</sup>. Intuiția și previzionarea efectelor sociale, care vor marca existența institutului, gândite pe termen lung de către episcopul Mihai Pavel, s-au evidențiat, încă din primul an de învățământ, când, la noua școală din Beiuș au sosit - pentru a învăța - 7 fete din localitate, 11 din Comitatul Bihor iar celelalte își aveau domiciliul în comitatele învecinate (Satu-Mare, Maramureș, Sălaj și Arad).

Procesul de învățământ s-a desfășurat, cu dificultăți, în primul an de „viață” al institutului, întrucât majoritatea elevelor își făcuseră studiile primare în școli cu o altă limbă de predare decât cea română. Cu toate acestea, la sfârșitul anului școlar, prin strădaniile conjugate ale cadrelor diactice și elevelor, acestea din urmă au dovedit o bună cunoaștere a limbii române și a materiilor din programa de învățământ și au absolvit examenele de sfârșit de an cu rezultate bune, în prezența patronului spiritual și a părinților.

Educația elevelor se făcea permanent, atât în cadrul cursurilor, cât și a activităților din internat, fiind permanent supravegheate și îndrumate, pentru a-și însuși o educație religioasă și morală strictă, dar și pentru a-și forma deprinderi de conversație în limba română, precum și în cele de circulație europeană. Pe toată durata școlarizării lor, elevele purtau uniforme (de vară și de iarnă) și puteau primi

<sup>3</sup> *Ibidem*, 1900/1901, p. 19-20

<sup>4</sup> *Ibidem*, 1896-1897, p. 17

<sup>5</sup> *Anuarul Liceului Român Unit de Fete din Beiuș, pe anul școlar 1926/1927*, Beiuș, 1928, p. 9-10

<sup>6</sup> *Programa școlii civile greco-catolice. publice de fete din Beiuș pe anul școlar 1896-1897*, Beiuș, 1897, p. 57



vizite duminica ori în zilele de sărbătoare, însă numai sub supravegherea unui membru din conducerea institutului<sup>7</sup>.

An de an va crește numărul tinerelor înscrise în instituția școlară beiușeană (în anul școlar 1897-1898 fiind înscrise 47 de eleve, în trei clase), situație care va necesita extinderea spațiilor de predare din școală și de găzduire în internat<sup>8</sup>.

Un accent deosebit era pus, de către conducerea institutului, asupra formării unor deprinderi cultural-artistice ale elevelor, deprinderi ce erau puse în valoare cu ocazia serbărilor de sfârșit de an, a celor prilejuite de aniversările episcopului Mihai Pavel și a sărbătorilor naționale. Astfel, pentru a omagia activitatea episcopului amintit, elevele au organizat un spectacol literar-artistic într-o sală a internatului, unde a fost susținută piesa de teatru *Proba unei festivități*, de Demetriu Fechet, s-au recitat poezii în limbile română, maghiară, germană și franceză fiind interpretate creații muzicale de o înaltă ținută artistică<sup>9</sup>.

Pentru a ajuta să urmeze studiile medii, un număr cât mai mare de orfane ale preoților români de ambele confesiuni (greco-catolică și ortodoxă), episcopul Mihai Pavel a înființat „Fondul diecesan Pavelean”, prin intermediul căruia erau finanțate dotările școlii și internatului (introducerea apei și alimentarea cu aceasta a anexelor), dar mai ales se aigura școlarizarea gratuită a unui număr de 25 de eleve<sup>10</sup>.

În anul școlar 1900-1901, când directorul școlii era profesorul Vasile Ștefănică, datorită dezvoltării continue a instituției, numărul elevelor înscrise ajunge la 87 (30 în clasa I, 23 în clasa a II-a, 21 în clasa a III-a și 13 în clasa a IV-a)<sup>11</sup>, iar al celor care studiau - cu bursele oferite de „Fondul diecesan Pavelean” - se ridică la 44<sup>12</sup>.

O importantă activitate culturală s-a desfășurat la 21 noiembrie 1900, în sala de gimnastică a Gimnaziului „Samuil Vulcan” din Beiuș, intitulată „Jubileul de 200 de ani a Sfintei Uniri”, în prezența înalților prelați, episcopii Mihai Pavel de Oradea, Demetriu Radu de Lugoj, a abatelui pontifical Augustin Lauran, a inspectorului diecesan Moise Neșiu, precum și a numeroși părinți și invitați<sup>13</sup>. În acest cadru festiv corul elevelor a intonat cântecul *Triumful Sionului*, iar corul mixt al internatelor Școlii Civile de Fete și al Gimnaziului „Samuil Vulcan”, pregătite de profesorii de muzică Cornelia Nicola și Ioan Bușița, au interpretat piesele *La râul Babilonului* și *Mulți ani*, de Gavriil Musicescu. Interpretările corurilor reunite au avut un efect emoțional deosebit asupra episcopului Demetriu Radu, care, la încheierea spectacolului, a dorit să își facă auzite sentimentele care l-au încercat la audierea pieselor corale: „Înainte de Unire, apăsât și strivit a fost românul în așa măsură, încât chiar fără voie gândea la

<sup>7</sup> *Ibidem*, p. 87

<sup>8</sup> *Ibidem*, 1897-1898, p. 36

<sup>9</sup> *Ibidem*, p. 85-102

<sup>10</sup> *Ibidem*, 1898-1899, p. 42

<sup>11</sup> *Ibidem*, 1900-1901, p. 18

<sup>12</sup> *Ibidem*, p. 85

<sup>13</sup> *Ibidem*, p. 21

mama sa, Roma și suspinând striga: „La râul Babilonului am stat și am plâns când mi-am adus aminte de Sion”<sup>14</sup>.

Eforturile școlilor beiușene de dezvoltare cultural-națională a tinerilor români și-au arătat, cu prisosință, roadele cu prilejul festivității de aniversare a împlinirii a 50 de ani de preoție de către episcopul Mihai Pavel. Evenimentul cultural, derulat la 3 mai 1902, a reunit cele trei școli greco-catolice din Beiuș: Gimnaziul „Samuil Vulcan”, Școala Civilă de Fete și Școala Elementară de Băieți. Cu sensibilitatea lor cunoscută, corul Școlii de Fete a emoționat audiența cu *Corul fetelor* de Ceaikovski, iar corul mixt a interpretat *Imnul Arhiereului*, *Cine va sui Muntele Sionului* și *Mulți ani* de George Musicescu. În finalul serbării, elevele școlii amintite au pus în scenă un fragment din alegoria *Omagiile Lunilor*, realizată în coregrafia profesoarei Octavia Stolojan<sup>15</sup>.

Un interes deosebit pentru formarea conștiinței naționale și pentru cunoașterea istoriei și literaturii române au dat dovadă profesoarele titulare care au predat limba română la școala Civilă de Fete din Beiuș: Maria Iepure (fostă Fabian) – la clasa a II-a; Angela Butean – la clasele I și a IV-a; Elena Fabian – la clasa a III-a<sup>16</sup>. Acestea au selectat, pentru predare, în funcție de vârsta elevelor, opere literare cu caracter național din toate zonele României, tocmai pentru a demonstra unitatea de limbă și istorie a românilor, indiferent de zona geografică în care trăiau.

Astfel, printre *Cetirile și teme scripturistice* de limba română de la clasa I se număra: *Jună de român sum* și *Limba românească*, de Sion; *Miorița*, de Vasile Alecsandri; la clasa a II-a: *Românca de la Grivița* și *Ștefan Vodă și codrul*, de Vasile Alecsandri; la clasa a III-a: *Despre limba românească*, de Ion Eliade Rădulescu, *Pe drumul Plevnei*, de George Coșbuc; la clasa a IV-a – literatură populară: *Oprîșanul* (cântec din Muntenia), *Că nu curge* (doină din Ardeal), *Mogoș Vornicu* și *Doină* (din Moldova).

Pentru literatura cultă la clasa a IV-a au fost selectate operele literare: *Ruinele Târgoviștei*, de Vasile Cârlova; *Mihaida*, de Ion Eliade Rădulescu; *Aprodul Purice* și *Alexandru Lăpușeanu*, de Constantin Negruzzi; *Mircea cel Mare și solii* și *Daniil Sihastru*, de Dimitrie Bolintineanu; *Sentinela română*, *Peneș Curcanul* și *Despot Vodă*, de Vasile Alecsandri, alături de creațiile literare ale lui Mihai Eminescu, George Coșbuc, Ion Creangă, Ion Slavici, I.L. Caragiale și Barbu Ștefănescu de la Vrancea<sup>17</sup>. Lecturile menționate aveau menirea de a trezi conștiința națională a tinerelor fete, prin rememorarea faptelor de vitejie ale personalităților istorice, care au luptat pentru apărarea libertății și independenței românilor.

<sup>14</sup> *Ibidem*, p. 73

<sup>15</sup> *Ibidem*, 1901-1902, p. 162-184

<sup>16</sup> *Ibidem*, 1903-1904, p. 68-69

<sup>17</sup> *Ibidem*, p. 52-56

În anul școlar 1904-1905, numărul elevelor înscrise ajunge la 103 (32 în clasa I; 33 într-a II-a; 27 într-a III-a și 11 în a IV-a)<sup>18</sup>, perioada de înscrieri fiind 1-10 septembrie, cu începerea festivă a cursurilor la 12 septembrie.

În primele săptămâni de școală, profesoarele de română stabileau (atât în primul semestru, cât și în cel de al doilea) lecturile pentru citit, memorat, dar și temele scrise. Activitățile culturale festive se organizau la începutul și sfârșitul anului școlar, cu ocazia sărbătorilor religioase, cu prilejul aniversării episcopului Demetriu Radu (7 noiembrie), comemorarea reginei Elisabeta (19 noiembrie), ziua onomastică a regelui Francisc Iosif I (4 octombrie), sancționarea legilor Constituției din 1848 (16 aprilie), comemorarea episcopului Mihai Pavel (1 iunie), încoronarea regelui Francisc Iosif I (8 iunie)<sup>19</sup>.

Activitățile școlare erau verificate anual de către autorități, astfel că, și în perioada 23-24 mai 1905, Școala Civilă de Fete a fost evaluată de un inspector școlar regal comitatens, care a constatat că ”școala și institutul e bine aranjat și progresul corespunzător”<sup>20</sup>.

Instituția școlară beiușeană s-a aliniat, încă din anul 1904, cerințelor noii ortografii românești, adoptate de către Academia Română, fiind cumpărate de conducerea școlii broșurile editate în acest sens și împărțite, pentru a fi studiate, la fiecare elevă<sup>21</sup>.

La sfârșitul fiecărui an școlar directorul institutului, Vasile Ștefănică, împărțea elevelor, care făceau progrese în diferite domenii, premii, bani și cărți, iar diferite persoane donau sume de bani, haine sau cărți pentru elevele orfane. Astfel, cu ocazia examenelor, spectacolului și premierilor din anul 1905, directorul amintit a împărțit premii „elevelor eminente în progres”: din clasa I: V. Mureșan, A. Oprea, L. Șerbac; din clasa a II-a: V. Butean, C. Mureșan; clasa a III-a: E. Ciurdariu, Fl. Crișan, C. Gheție; clasa a IV-a: M. Bretan, E. Papp și V. Stoica<sup>22</sup>.

În cadrul menționat, M. Neș a donat instituției școlare beiușene 20 de coroane din aur, doamna M. Voic din Pietroasa a donat haine și 10 coroane pentru cărți pentru elevele nevoiașe. Alexandru Gera a donat 15 coroane pentru premii iar Ilie Stan, cărți pentru îmbogățirea bibliotecii institutului<sup>23</sup>.

Începând cu anul 1905 se constată o creștere a preocupărilor pentru cunoașterea aprofundată a capodoperelor literaturii române, elevele fiind pregătite pentru a avea o cultură națională și generală foarte solidă. Ele studiau săptămânal următoarele materii: limba română – 13 ore, limba maghiară – 13 ore, limba germană – 10 ore, istoria – 7 ore, științele naturii – 6 ore și matematică – 12 ore, în afară de deprinderile practice și pregătirea fizică și muzicală<sup>24</sup>.

<sup>18</sup> *Ibidem*, 1904-1905, p. 110

<sup>19</sup> *Ibidem*, p. 114

<sup>20</sup> *Ibidem*, p. 115

<sup>21</sup> *Ibidem*, p. 117

<sup>22</sup> *Ibidem*, p. 123

<sup>23</sup> *Ibidem*

<sup>24</sup> *Ibidem*, 1905-1906, p. 97

În contextul menționat, elevele învățau literatura populară română orală (basmе, proverbe, doine), literatura populară scrisă, operele lui Miron Costin, Dosoftei și frații Văcărești, ajungând la biografiile și operele complete ale lui Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu, Mihai Eminescu și George Coșbuc. O atenție sporită era acordată însușirii unor cunoștințe legate de *Originea, formarea limbii române și a dialectelor*, dar și a cunoașterii operelor scriitorilor contemporani lor, prin lecturarea unor poezii și articole din publicațiile *Luceafărul, Familia și Convorbiri literare*<sup>25</sup>.

Numărul elevelor înscrise în anul școlar următor (1906-1907) la Școala Civilă Greco-Catolică de Fete este de 109 (35 în clasa I, 27 în clasa a II-a, 29 în clasa a III-a și 18 în clasa a IV-a), fapt care demonstrează succesul demersului didactic realizat în urmă cu 10 ani<sup>26</sup>.

În anul 1906, Comisia administrativă a Comitatului Bihor a emis o nouă ordonanță, conform regulamentului ministerial, având numărul 55556/1906, prin care solicita conducerii școlii să chestioneze cadrele didactice titulare sau suplinitoare, care doresc să primească „întregire de plată din visteria statului”<sup>27</sup>, însă acestea nu au dat curs ordonanței.

Prin asemenea comunicări se încerca atragerea profesorilor, care erau în marea lor majoritate foarte săraci, din instituțiile școlare finanțate de cultele românești, să intre în slujba statului și, astfel, școlile vizate erau trecute în mod automat de sub tutela bisericilor sub cea a statului austro-ungar, care ar fi impus noi orientări didactice și constrângeri ce vizau deznaționalizarea forțată a „naționalităților” din imperiu.

Între anii 1907-1908, numărul elevelor înscrise la școala beiușeană scade la 105 (26 în clasa I, 33 în clasa a II-a, 20 în clasa a III-a și 26 în clasa a IV-a)<sup>28</sup>. Și în anul 1908, sub pretextul tabelelor statistice ale cadrelor didactice, solicitate de către Oficiul Central de Statistică din Budapesta, se încearcă aducerea instituției școlare beiușene sub patronajul statului dualist. Cu toate insistențele Inspectoratului Școlar Regesc Comitatens, statisticile în cauză nu au fost completate de către direcțiunea școlii, care s-a conformat „Ordinațiunei Prea Venerabilului Ordinariat Greco-Catolic de Oradea, cu nr. 389/1908”, cu un răspuns diplomatic, potrivit căruia, „normarea plăților cadrelor didactice formează încă obiect de deliberare”<sup>29</sup>.

Înscrierile elevelor la Școala Civilă de Fete s-a derulat, în anul școlar 1908-1909, în perioada 7-10 septembrie, la sfârșitul acesteia constatându-se un total de 101 eleve înscrise (28 în clasa I, 26 în clasa a II-a, 33 în clasa a III-a și 14 în a IV-a)<sup>30</sup>.

Interesul profesoarelor pentru formarea unei conștiințe naționale a tinerelor s-a menținut constant prin învățarea și prezentarea unor piese corale cu caracter patriotic

<sup>25</sup> *Ibidem*, p. 55-56

<sup>26</sup> *Ibidem*, 1906-1907, p. 117

<sup>27</sup> *Ibidem*, p. 126

<sup>28</sup> *Ibidem*, 1907-1908, p. 97

<sup>29</sup> *Ibidem*, p. 104

<sup>30</sup> *Ibidem*, 1908-1909, p. 99

(*Sună buciumul de alarmă*), preocuparea pentru formarea unei culturi generale fiind ridicată la noi standarde prin abordarea genului lirico-dramatic: *Nișă și Floriță*, de Hummel („piesă teatrală cu cântări” – interpretată de elevele clasei a IV-a, A. Diamandi, I. Mureșan și C. Venter)<sup>31</sup>.

Asemeni altor încheieri ale anului școlar, la 21 iunie 1909, în prezența cadrelor didactice și a părinților elevelor, s-a desfășurat examenul festiv constând din interpretări corale, instrumentale (pian), recitări de poezii, prezentare de referate și a unei piese de teatru pentru copii. După spectacolul artistic, episcopul greco-catolic Demetriu Radu („patronul” instituției) a evidențiat progresul elevelor și a citit numele elevelor premiate și premiile în bani acordate: clasa I - E. Coman, 10 coroane pentru „diligență”; clasa a II-a - C. Fogaș și I. Anca, câte 5 coroane pentru progres; Clasa a III-a – C. Isac, 10 coroane, M. Doboși și V. Ajaki câte 5 coroane pentru economie, H. Groza, 5 coroane pentru gimnastică; clasa a IV-a – E. Ugliș, 10 coroane pentru progres, S. Pelle, 5 coroane pentru lucru de mână și L. German, 5 coroane pentru gimnastică, alte eleve fiind premiate cu cărți. Premiile în bani au fost donate de către Banca „Drăganul” din Beiuș (50 de coroane), doamna E. Voight (10 coroane) și Al. Gera (rector de internat și director nominal; 10 coroane)<sup>32</sup>.

Intervenția autorităților austro-ungare în procesul de deznaționalizare a elevelor de școala greco-catolică de fete s-a manifestat pregnant, prin introducerea unui nou plan de învățământ (nr. 40483 din anul 1908)<sup>33</sup>, care prevedea reducerea orelor de limba română de la 8 ore pe săptămână la 4, pentru clasele I, a II-a și a III-a, iar începând cu anul școlar 1910-1911 și pentru clasa a IV-a. Acest demers a fost inițiat de autorități pentru ca limba română să fie însușită la un nivel similar cu limba maghiară, care era predată doar pe parcursul a 4 ore săptămânal.

Cu toate că patronii spirituali ai școlii făceau eforturi deosebite pentru pregătirea elevelor în spirit național românesc, alocând în anul 1910 suma de 200 de coroane pentru cumpărarea de cărți pentru înzestrarea bibliotecii<sup>34</sup>, un nou ordin ministerial (nr. 1635 din 1911) vine să împiedice învățarea în limba română a denumirilor de localități, ape și forme de relief din zonele în care aceste locuiau. Astfel, ordinul obliga cadrele didactice care predau geografia să utilizeze doar hărțile editate (în limba maghiară) de către Institutul Maghiar de Geografie<sup>35</sup>.

Un aspect deosebit și puțin cunoscut este faptul că educația cultural-națională a elevelor se desfășura și după orele de curs, în incinta „Internatului Pavelean”, unde elevele își petreceau două treimi din perioada de școlarizare. Internatul avea menirea ca elevele instituționalizate să dobândească o cultură generală temeinică, dar și o „pregătire corespunzătoare pentru trebuințele vieții și o bună creștere din punct de vedere moral”<sup>36</sup>.

<sup>31</sup> *Ibidem*, p. 98

<sup>32</sup> *Ibidem*, p. 110-111

<sup>33</sup> *Ibidem*, 1909-1910, p. 99

<sup>34</sup> *Ibidem*, 1910-1911, p. 104

<sup>35</sup> *Ibidem*, p. 106

<sup>36</sup> *Ibidem*, 1912-1913, p. 134

Pe lângă orele de conversație în limba franceză (predate de profesoara Elena Gera), germană (pregătite de guvernanta Valeria Pavel) și maghiară (coordonate de Cornelia Maior), Elisaveta Șuteu a organizat orele de conversație în limba română, ajutată de Cornelia Maior<sup>37</sup>.

În cursul orelor de conversație în limba română, elevele claselor I-IV citeau poezii cu caracter patriotic, recitau și memorau poezii, dintre care enumerăm: *Dan căpitan de plai* și *Grui Sânger*, de Vasile Alecsandri; *Pe drumul Plevnei* și *Doina*, de George Coșbuc; *Noi*, de Octavian Goga<sup>38</sup>.

De asemenea, pentru ca elevele să-și însușească în mod corect limba română în conversația de zi cu zi, se citeau și povesteau, conform vârstei, poezii și piese de teatru cu caracter național și literar-istoric: *Ștefan Vodă și turcii*, de S. Fl. Marian; *Daniil Sihastrul*, de Dimitrie Bolintineanu; *Despre Ștefan cel Mare*, de Petre Ispirescu; poezia populară *Sum română țesătoare* și piesele de teatru *Lăsata secului*, *Îngâmfarea pedepsită* și *Milionul*, de M. Bogdan Popescu<sup>39</sup>.

În anul școlar următor, elevele au avut parte de „Cetiri și teme scripsale din limbi”, în care, pe lângă creațiile din literatura universală, au făcut cunoștință și cu lecturile *Năvălirea tătarilor*, *Mureșul și Oltul*, poeziile *Sergentu*, *Românca de la Grivița*, *Dan căpitan de plai*, de Vasile Alecsandri, *Negriada (fragmente)*, de Ovidiu Desușianu, *Despot Vodă*, de Vasile Alecsandri și *Alexandru Lăpușneanu*, de Costache Negruzzi<sup>40</sup>.

Odată cu începerea Primului Război Mondial au fost întrerupte activitățile Școlii Civile de Fete din Beiuș, acestea fiind trimise la domiciliu, pentru ca integritatea lor fizică să nu fie afectată de confruntări. Clădirile instituției au servit nevoilor stării de război.

Pe întreaga durată a funcționării sale, instituția școlară beiușeană și-a îndeplinit menirea asumată cu ocazia înființării ei, respectiv, a educat tinerele fete românce atât din punct de vedere științific, cu cunoștințe din diferite domenii, pentru a le pregăti să față cu succes conducerii și administrării propriei gospodării.

Ele au fost pregătite temeinic și din punct de vedere religios, însușindu-și elementele definitorii ale credinței românești, periclitate de de intruziunile statului austro-ungar, care dorea introducerea în bisericile românești a limbii maghiare.

Elevele școlii au învățat și limbile de circulație europeană și limba statului dualist din acea perioadă, memorând, recitând și interpretând operele literar-artistice în limbile străine asimilate. Alături de acest aspect al educației elevelor, cadrele didactice care se ocupau de permanenta lor instruire pentru viață atât în timpul orelor de curs, cât și în internat, au pus un accent deosebit pe cultivarea sentimentelor de respect pentru limba română, istoria, tradițiile și cultura română.

<sup>37</sup> *Ibidem*, 1910-1911, p. 116

<sup>38</sup> *Ibidem*, p. 118-119

<sup>39</sup> *Ibidem*, 1912-1913, p.136-137

<sup>40</sup> *Ibidem*, 1913-1914, p. 99-103

Această orientare s-a realizat printr-o pregătire constantă accesibilă vârstei elevelor, dintre care unele proveneau de la școli de stat cu predare exclusivă în limba maghiară și care aveau mari deficiențe în folosirea corectă a limbii române. Programul didactic de învățare a limbii și literaturii române era bine organizat și structurat gradual, astfel că, la sfârșitul fiecărui an școlar, elevele erau capabile să își prezinte cunoștințele însușite într-un cadru festiv emoționant, în care declamau poezii naționale și interpretau cântece cu mesaj patriotic, care evocau trecutul glorios de luptă al românilor și necesitatea continuării luptei pentru drepturi, emancipare și unitate națională.

Operele literar-muzicale românești, interpretate alături de cele impuse de programul școlar în limbile străine învățate, au demonstrat că școala beiușeană și-a făcut cu succes datoria națională, multe din fostele eleve ale Școlii Civile de Fete implicându-se în activități umanitare, cât și în acțiuni cu caracter cultural-național în cadrul Reuniunii Femeilor Române din Oradea și Jur (înființată la 8 iunie 1914), condusă de președinta Aurelia Pop, soția doctorului Coriolan Pop.

## ACTIVITATEA CULTURAL-RELIGIOASĂ A ASOCIAȚIEI GENERALE A ROMÂNILOR UNIȚI DIN EPARHIA ORADIEI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Implicarea Bisericii în procesul de promovare a culturii la nivelul societății românești interbelice s-a produs pe fondul existenței unei experiențe acumulate în timp anterior actului Marii Uniri, când, în condiții socio-politice nefavorabile, reprezentanții acesteia au reușit să organizeze o platformă de rezistență națională și de apărare a limbii în fața tendințelor repetate de deznaționalizare inițiate, mai ales, de monarhia bicefală. De altfel, începutul procesului de culturalizare a maselor rurale românești a coincis cu acțiunea Bisericii, deoarece preotul a reușit să se apropie poate cel mai bine de comunitatea rurală, pe care a înțeles-o și din care provenea de cele mai multe ori.

După momentul 1918, statul național unitar a preluat principalele directive care au vizat dezvoltarea culturală a societății românești postbelice. Treptat, în epocă, s-au auzit o serie de voci care avansau ideea unei anumite crize prin care trecea Biserica. Aceasta – în concepția unora – nu mai era capabilă să țină pasul cu schimbările și necesitățile timpului interbelic. Totuși, pentru a păstra o notă de echilibru între numeroasele puncte de vedere exprimate în epocă, trebuie să specificăm faptul că această instituție s-a străduit, pe tot parcursul perioadei dintre războaie, să transforme clerul într-un factor cultural dinamic, într-un “luminător” spiritual, în procesul declanșat de tânărul stat național unitar român. Pe lângă consolidarea sentimentului religios în mijlocul comunității, Biserica a fost solicitată pentru creșterea gradului de cultură și civilizație a națiunii, prin susținerea actului de cultură în colaborare cu celelalte instituții oficiale ale țării<sup>1</sup>. Reprezentanții ei și-au dat acordul în această privință, însă au solicitat, alături de alte instituții, ca misiunile culturale să conțină un program bine structurat, care să fie scos în totalitate de sub influența politicului, pentru a se urmări doar interesul cultural<sup>2</sup>.

Aceste deziderate au fost receptate și de reprezentanții vieții bisericești din Crișana, care, începând din anul 1919, s-au preocupat de promovarea unei vieți religioase și culturale autentice în această provincie istorică românească, greu încercată de realitățile politice anterioare anului 1918.

Principalele mijloace de acțiune prin care s-a urmărit promovarea sentimentului religios și a actului de cultură au fost catehizarea tineretului școlar,

<sup>1</sup> Augustin Vancea, *Procesul de culturalizare prin biserică*, în *Legea românească*, 1928, nr. 5, p. 1-2

<sup>2</sup> *Legea românească*, 1923, nr. 7, p. 7



realizarea unor vizite canonice, organizarea unor instituții de specialitate, constituirea unor reuniuni și asociații cultural-religioase, atât pentru cler, cât și pentru mireni, care să activeze în plan religios, cultural, social și filantropic.

În perioada imediat următoare primului război mondial, biserica greco-catolică a fost conștientă de necesitatea concretizării unor astfel de acțiuni menite a consolida viața cultural-religioasă din regiune. În consecință, clerul greco-catolic a elaborat un plan de acțiune ce cuprindea următoarele puncte esențiale: deschiderea bisericilor și în timpul zilei, prezența mirenilor în scaunul mărturisirii, organizarea de conferințe, șezători religios-literare și cercuri religioase pentru îndreptarea vieții morale a mirenilor, abonarea credincioșilor la revistele religioase și culturale ale vremii. O altă problemă a fost legată de catehizarea și creșterea gradului de educație în rândul elevilor, printr-o colaborare a învățătorului cu preotul<sup>3</sup>.

Aceste inițiative au fost puse în practică în timpul păstoriei lui Valeriu Traian Frențiu, care a urmat în scaunul episcopal al eparhiei greco-catolice de Oradea începând din 25 februarie 1922, acesta fiind succesorul episcopului Demetriu Radu, ucis în atentatul de la Senat, din ziua de 8 decembrie 1920.

După instalarea sa în frunte eparhiei greco-catolice, noul episcop a îndemnat preoții să organizeze în parohii Reuniunile mariane pentru femei și Asociația “Sfântul Vasile” pentru bărbați, să predice regulat și să catehizeze în școli. De altfel, activitatea preoților a fost monitorizată prin vizite canonice foarte dese.

Conform datelor statistice întocmite de autoritățile administrative locale în anul 1927, noul episcop trebuia să păstorească numai în județul Bihor un număr de 50.602 de credincioși greco-catolici, cei mai numeroși locuind în plasa Marghita (9.013) și în municipiul Oradea (7.659 persoane de persoane<sup>4</sup>).

În anii păstoriei sale s-au zidit șase biserici, șapte case parohiale, s-au reparat și s-au sfințit 16 biserici, Seminarul Teologic Unit a fost ridicat la rangul de Academie, unde au activat profesori cu o înaltă pregătire, s-a extins clădirea Liceului unit din Beiuș cu o aripă nouă care a cuprins noi săli de învățământ (cancelarii, laboratoare, bibliotecă și muzeu), s-a constituit “Fondul pentru pensii și ajutoare a preoților, văduvelor și orfanilor de preoți al Diecezei române-unite de Oradea-Mare” etc.<sup>5</sup>.

“Asociația Generală a Românilor Uniți” s-a constituit la intervenția directă a Sfântului Scaun de la Roma, ea reprezentând o asociație cu personalitate juridică conform codului canonic încă din anul 1917. Aceasta a fost destinată acțiunii de

<sup>3</sup> *Vestitorul*, 1928, nr. 20-21, p. 1-2

<sup>4</sup> *Monografia almanah a Crișanei-Județul Bihor*, redactată de Aurel Tripon, Tipografia Diecezană Oradea, Oradea, p. 248

<sup>5</sup> Iacob Radu, *Istoria diecezei române-unite a Orăzii Mari*, Tipăritura Tipografiei “Ateneul”, Oradea, 1932, p. 193-194; *Vestitorul*, 1928, nr. 5, p. 3

cultivare a sentimentului religios în sufletul mirenilor, înregimentându-i într-o luptă hotărâtă împotriva ideilor socialiste și a materialismului istoric.

La Oradea, o filială a Asociației s-a constituit în 4 aprilie 1929, în prezența avocatului Valer Pop, președintele Comitetului Central al A.G.R.U.-ului din Cluj. Acesta a susținut în sala mare a Primăriei un discurs despre însemnătatea mișcării în viața religioasă și culturală a timpului. A urmat săvârșirea Sfintei Liturghii, după care s-a organizat o recepție la Palatul episcopal. La Adunarea generală de constituire au participat delegați din Cluj, Beiuș, Carei și comunele limitrofe orașului, episcopul greco-catolic Valeriu Traian Frențiu, prepozitul Iacob Radu, abatele Iosif Pop, protopopul E. Dăianu din Cluj, avocatul Valer Pop, canonicul Augustin Maghiar etc.

Potrivit statutelor, A.G.R.U.-ul urmărea susținerea, apărarea și realizarea intereselor bisericii greco-catolice prin adâncirea vieții religioase a membrilor, intensificarea educației religioase, combaterea curentelor sociale și religioase cu caracter sectar, distructiv și antireligios, îndrumarea vieții publice potrivit eticii creștine și în sentimentul iubirii de neam și patrie. Asociația nu promova lupta confesională, ci colaborarea cu celelalte asociații religioase și culturale pentru atingerea unor scopuri comune. Președinte al filialei a fost ales Demetriu Kiss, avocat din Oradea, ajutat de vicepreședinții Gheorghe Mureșan din Beiuș și Coriolan Bucico. Secretar general a fost numit medicul Victor Gherman.

Seria festivităților prilejuite de organizarea filialei orădene au continuat în sala teatrului din localitate, unde profesorii și elevii Liceului unit de băieți din Beiuș au debutat pe scena orădeană cu piesa dramatică *Hristos*, în trei acte<sup>6</sup>.

Pentru atingerea scopurilor formulate, A.G.R.U.-ul a acționat prin existența unor secțiuni speciale (religioasă, literară, economică, a tinerimii și social-caritativă), care s-au manifestat prin susținerea unor adunări, conferințe și prelegeri, editarea și răspândirea de cărți, reviste și ziare religioase etc<sup>7</sup>.

Imediat după înființare, A.G.R.U.-ul din Oradea a solicitat preoților și protopopilor greco-catolici să înființeze, într-un interval cât mai scurt, filiale ale Asociației în toate parohiile diecezei<sup>8</sup>.

Asociația și-a propus să îndrume viața publică și privată a credincioșilor printr-o serie de activități specifice, care au fost dezvoltate pe parcursul perioadei interbelice, din această perspectivă remarcându-se exercițiile spirituale pentru credincioșii laici și cursurile de apostolat laic. După finalizarea acestora, mirenii greco-catolici puteau susține activitatea pastorală a preoților în misiunile religioase întreprinse mai ales în mediul rural<sup>9</sup>.

<sup>6</sup> *Vestitorul*, 1929, nr. 8, p. 5-8; *Serbarea cultural-religioasă greco-catolică din Oradea*, în *Transilvania*, 1929, nr. 14, p. 3; Alexandru Olteanu, *Congresul Asociațiunii românilor uniți*, în *Familia*, 1937, nr. 10, p. 102; *Adunarea generală a A.G.R.U.-ului*, în *Crișana*, 1929, nr. 7, p. 3

<sup>7</sup> *Vestitorul*, 1930, nr. 13, p. 5-6

<sup>8</sup> *Ibidem*, 1931, nr. 1-2, p. 15

<sup>9</sup> *Observatorul*, 1930, nr. 7-8, p. 347; *Ibidem*, 1931, nr. 1, p. 9

Șezătorile cultural-religioase au reprezentat un mijloc de acțiune pe care Asociația a contat pentru a-și vedea împlinite scopurile stipulate în statute. O astfel de manifestare s-a desfășurat sub coordonarea A.G.R.U.-ului de pe lângă Catedrala din Oradea la 14 februarie 1932, în sala Cercului Catolic. Într-o primă parte a programului, Ioan Gârleanu a conferențiat despre Ierusalim și celelalte locuri sfinte, expunerea fiind însoțită de proiecții cinematografice. Partea artistică a fost susținută de corul teologilor greco-catolici de la Academie și orchestra Școlii Normale Unite<sup>10</sup>.

De altfel, Asociația de pe lângă Catedrală a organizat manifestări similare în fiecare lună și în anul următor, evidențiindu-se conferințele pentru intelectuali și șezătorile inițiate în cartierele Ioșia, Steluța și Velența. Conferințele s-au axat pe probleme sociale și pe rolul femeii în societate. Aceste subiecte au fost promovate și de A.G.R.U. Oradea-Olosig, care a dezvoltat și alte teme, precum rolul bisericii în viața socială contemporană, rezolvarea crizei interbelice la lumina principiilor creștine (subiect susținut de Ioan Agârbiceanu, la 12 martie 1933, în fața unui public numeros). O serie de aspecte semnificative ale crizei economico-financiare au fost prezentate în special de Valer Pop, alte subiecte abordate fiind materialismul istoric, marxismul și liberalismul<sup>11</sup>.

O reușită șezătoare culturală a fost organizată la 29 ianuarie 1933, în care a conferențiat profesorul Iosif Silaghi (*Despre Olanda*). Programul a conținut și un punct artistic executat de elevii Școlii Normale din localitate<sup>12</sup>.

La 21 octombrie 1934 s-a desfășurat a doua șezătoare, în localul Școlii Primare nr. 10, la care au participat peste 100 de persoane. Șezătoarea a fost deschisă de Marta Savu, care a vorbit asistenței despre scopul Asociației, după care V. Bondea a susținut o prelegere despre patrie și patriotism. Programul artistic a fost realizat de elevi, prin declamări și cântece<sup>13</sup>.

Peste două luni, A.G.R.U.-ul local a organizat o serbare în colonia Ioșia. După serviciul divin, serbarea a fost inaugurată prin conferința lui Iosif Fersigan (*Cum să ne iubim patria*), după care preotul-călugăr Neculăieș a explicat auditoriului evanghelia “Bogatului care a făcut ospăț”. Ca de obicei, partea artistică a fost pregătită de elevi care au declamat și cântat<sup>14</sup>. Preotul amintit a colaborat cu filiala orădeană, care l-a susținut în vederea organizării unor conferințe în fiecare duminică și zi de sărbătoare, multe dintre prelegerile sale fiind tipărite de membri pe foi volante și răspândite în satele românești. Amintim doar câteva dintre titluri: *Trebuința instrucțiunii religioase*, *Dincolo de hotarele spațiului și timpului*, *Dovezi pentru existența lui Dumnezeu*, *Întâia cauză e persoana*, *Tradițiunea sacră și Scriptura sfântă*, *Minunile și profețiile*<sup>15</sup>.

<sup>10</sup> Șezătoarea culturală a A.G.R.U.-ului din Oradea, în *Gazeta de Vest*, 1932, nr. 732, p. 3

<sup>11</sup> *Vestitorul*, 1933, nr. 5, p. 8; nr. 7-8, p. 10; nr. 12, p. 10

<sup>12</sup> *Ibidem*, 1933, nr. 4, p. 8

<sup>13</sup> Șezătoarea A.G.R.U.-ului din Oradea, în *Gazeta de Vest*, 1934, nr. 1326, p. 2

<sup>14</sup> Serbarea A.G.R.U.-ului din cartierul Ioșia, în *Ibidem*, nr. 1382, p. 2

<sup>15</sup> *Observatorul*, 1934, nr. 1-2, p. 72

A.G.R.U.-ul orădean și-a întins influența și dincolo de zidurile orașului, în scopul consolidării sentimentului religios și național în rândul populației greco-catolice bihorene. Astfel, la 26 decembrie 1936, în colaborare cu Reuniunea Mariană din comuna Băița, a organizat un program cultural-artistic. Acesta a fost deschis de D. Milian prin conferința *Tăria în credință*, după care au urmat cântece corale, declamări de versuri, monologuri și două piese de teatru (*La Crăciun și Dumnezeu veghează*). Suma de 2.150 de lei, strânsă în urma manifestării, a fost destinată ajutorării oamenilor nevoiași din parohie. O altă comună cercetată a fost Drighiu, unde programul a avut un conținut asemănător: conferința *Rostul și necesitatea Agrului*, piese corale cu caracter religios și punerea în scenă a piesei binecunoscute de publicul bihorean *Ruga de la Chizeteu*. Și venitul acestei sezători a fost destinat acțiunilor filantropice<sup>16</sup>.

La 3 martie 1935, A.G.R.U.-ul a organizat o frumoasă serbare în comuna Vintiri. Au participat săteni din comunele Mociar, Rogoz, Sâmbăta, Dumbrăvița și Holod. Programul a conținut cântări, declamări și monologuri și o piesă teatrală. S-a remarcat corul tineretului școlar din comună, dirijat de învățătoarea Maria Muntean. Luările de cuvânt au explicat publicului scopul Asociației<sup>17</sup>.

Și comuna Fergenic a beneficiat, la 30 mai 1937, de o manifestare organizată de A.G.R.U. În cadrul ei, preotul Lazin a vorbit despre *Dragostea față de Dumnezeu*, iar Crișan Crăciun a dezvoltat tema *Mama și creșterea copilului*. Serbarea religioasă a fost întregită de cântece, declamări și dansuri naționale executate de elevi în costume populare<sup>18</sup>.

Peste un an, Asociația a fost prezentă în localitatea Păulești. După celebrarea serviciului divin, la școala din localitate s-a desfășurat un program cultural-religios. Conferențiarul a vorbit publicului despre *Munca chibzuită și economie*, iar după o serie de recitări și cântece religioase, preotul Gheorghe Erdei a dat sfaturi religioase și gospodărești celor prezenți la manifestare<sup>19</sup>.

Asociația Generală a Românilor Uniți a sărbătorit la Beiuș, în anul 1934, "Anul Sfânt", adică împlinirea a 19 veacuri de la patimile, moartea și învierea lui Iisus Hristos. Cu acest prilej, A.G.R.U.-ul diecezan și-a trimis reprezentanții în orașul de pe Crișul Negru. După slujba religioasă, s-a ținut o ședință în care Iuliu Pereni, secretarul general al Asociației din Beiuș, a citit raportul de activitate de pe anul anterior și a anunțat programul din anul în curs. În continuare, s-a desfășurat un program artistic în sala de festivități a Liceului de băieți, la care a participat un public mixt pentru care confesiunea și poziția socială nu au reprezentat obstacole majore pentru o manifestare unitară. Au conferențiat profesorul Anca Sabin din Oradea (*Durerea și rolul ei în viața socială și morală*) și Gelu Egrý, președintele A.G.R.U.-ului diecezan, care a evidențiat rolul acestei

<sup>16</sup> *Vestitorul*, 1935, nr. 2, p. 18-19

<sup>17</sup> "Agrul" la Vintiri, în *Gazeta de Vest*, 1935, nr. 1434, p. 4

<sup>18</sup> Serbarea A.G.R.U.-lui în comuna Fergenic, în *Noua Gazetă de Vest*, 1937, nr. 339, p. 6

<sup>19</sup> Manifestația culturală-religioasă a A.G.R.U.-ului la Păulești, în *Ibidem*, 1938, nr. 617, p. 4

Asociații în peisajul cultural și spiritual al Bihorului. Corul parohial, aflat sub conducerea lui Gheorghe Ardeleanu, a executat un concert religios, iar Gheorghe Șimon a cântat solo arii naționale la saxofon, în final declamându-se poezia *Calvarul* de Doina Delacriș, alte puncte din program fiind susținute în biserica din piața orașului<sup>20</sup>. După serviciul divin, părintele-profesor Simion Gogan a rostit un cuvânt de învățătură despre *Sfânta taină a împărtășaniei*, în vreme ce președintele A.G.R.U.-ului din Beiuș, profesorul Ioan Bușiția, a salutat oaspeții orădeni.

O filială activă a A.G.R.U.-ului a funcționat și la Holod. În decembrie 1938, Asociația din această localitate a ținut o ședință sub președinția lui Alexandru Văcărescu. Cu această ocazie, s-a organizat și o reușită serbare școlară. Și-au adus contribuția corul școlii locale dirijat de învățătorul Teodor Bondan și ecelele care au declamat poezii religioase și naționale. Au conferențiat directorul școlii din Vintere (*Despre rugăciune*) și învățătorul Teodor Santău (*Despre însemnătatea nașterii fiului divin*), în final jucându-se piesa *Sara de Crăciun*<sup>21</sup>.

În luna martie a anului 1940, cercul “agrist” din Holod a ajuns în propagandă cultural-religioasă la Mociar, sub conducerea președintelui său, care a deschis serbarea școlară cu conferința *Mărturisirea credinței*. Teodor Pantea, directorul școlii, a conferențiat despre *Istoria războiului pentru întregirea neamului*, urmat de învățătorul din Vintere (*Familia creștină, drepturile și datoriile ei*). Școlarii au dansat dansuri naționale și au fost protagoniștii piesei teatrale *Căminul pustiit*. În final, s-a oferit și o donație de carte religioasă pentru locuitorii satului<sup>22</sup>.

Peste două luni, cercul “agrist” din Holod și împrejurimi a fost prezent la Rogoz, unde elevii au susținut un program artistic finalizat cu o piesă teatrală. Conferința manifestării a abordat subiectul crizei religioase existente în societatea românească postbelică<sup>23</sup>.

În anul 1935 filiala din Holod a fost prezentă și în localitatea Vintere. Manifestarea a început prin conferința susținută de Alexandru Văcărescu intitulată *Character și patriotism*. Învățătoarea Aneta Iovan a continuat seria conferințelor (*Dragostea și iubirea de Dumnezeu*), iar medicul Augustin Pop a vorbit sâtenilor despre bolile contagioase. Partea artistică a cuprins colinzi, recitări, monologuri, dialoguri hilare și piesa teatrală *Slujirea Domnului*<sup>24</sup>.

Biblioteca A.G.R.U.-ului a editat și o serie de broșuri pentru intelectuali. O lucrare interesantă a fost cea scrisă de preotul Alexandru Ciplea Albinus din Cluj intitulată *Săraca Țara Maramureșului*. De fapt, erau îngemănate o serie de

<sup>20</sup> *Serbare religioasă la Beiuș*, în *Gazeta de Vest*, 1934, nr. 1162, p. 5; *Universul*, 1934, nr. 30, p. 10

<sup>21</sup> *Serbarea cercului Agrist din Holod și împrejurimi*, în *Noua Gazetă de Vest*, 1939, nr. 786, p. 7

<sup>22</sup> *Serbarea cercului Agrist la Mociar*, în *Ibidem*, 1940, nr. 1140, p. 2

<sup>23</sup> *Sedința cercului Agrist la Rogoz*, în *Ibidem*, nr. 1172, p. 3

<sup>24</sup> *Vestitorul*, 1935, nr. 2, p. 18-19

---

articole apărute în foile religioase greco-catolice *Unirea poporului*, *Unirea și Asociația Generală a Românilor Uniți*<sup>25</sup>.

Din cele prezentate mai sus, rezultă o implicare directă a bisericii greco-catolice din Bihor în fenomenul difuzării culturii naționale. Prin intermediul diverselor instituții educaționale de specialitate, asociații și reuniuni religioase, organizate atât pentru mireni, cât și pentru clerici, Episcopia Greco-Catolică de Oradea a urmărit promovarea actului cultural în ambele medii de locuire, în același timp acționând și în direcția consolidării și dezvoltării sentimentului religios și a misionarismului laic (în vederea stopării unor acțiuni energice inițiate de cultele neoprotestante, care vizau atragerea de prozeliți din rândurile ortodocșilor și greco-catolicilor) în societatea civilă românească, încurajării pe scară largă a inițiativelor filantropice, regenerării vieții moral-religioase prin combaterea ideilor ateiste ale bolșevismului și comunismului, a alcoolismului, concubinajului, neoideologiilor care urmăreau destrămarea familiei tradiționale etc. Episcopia a avut în fruntea ei personalități ecleziastice de primă mărime (Valeriu Traian Frențiu, Aloisie L. Tăutu etc.), care s-au aplecat cu devotament asupra problemelor religioase și culturale de la granița de vest a țării, contribuind astfel la consolidarea spiritualității românești în această zonă sensibilă, situată la extremitatea vestică a statului național unitar.

---

<sup>25</sup> A. C. Albinus, *Săraca Țara Maramureșului*, Tipografia Cartea Românească, Cluj, 1938, p. 5-44

## INSTITUIREA VICARIATULUI ORTODOX ROMÂN DE ORADEA (4 septembrie 1940)

Apariția acestuia s-a datorat exclusiv noii granițe dintre România și Ungaria impuse de dictatul de la Viena. S-a ținut cont de tradiția istorică, mai exact de existența unui asemenea vicariat, în cadrul Episcopiei Ortodoxe a Aradului, înainte de 1 Decembrie 1918, mai exact până la reînființarea episcopiei orădene. Conform amintitului „arbitraj” ( din 30 august 1940), o treime din Episcopia Ortodoxă Română de Oradea rămânea, vremelnic, pe teritoriul Ungariei. Pentru a se asigura un patronaj al acesteia s-a instituit, în urma deciziei mitropolitului dr. Nicolae Bălan, la 4 septembrie 1940, vicariatul ortodox român de Oradea, compus din:

1. protosincelul Ioan Dinu, ca *președinte și vicar*;
2. părintele Vasile Popovici, consilier referent bisericesc;
3. părintele Ioan Evuțian, consilier referent cultural;
4. dr. Nicolae Mocanu, consilier referent economic<sup>1</sup>.

La 4 octombrie 1940, împreună cu episcopul Nicolae Popoviciu, au fost expulzați consilierii eparhiali: dr. Nicolae Mocanu ( în locul acestuia a fost „cooptat” în vicariatul orădean dr. Petru Mărcuș, ca jurist-consult eparhial), dr. Augustin Chirilă, dr. Ioan Matei, dr. Teodor Popa și dr. Romul Costa<sup>2</sup>. Partea de eparhie care a căzut sub ocupația ungară a luat, în timp de numai o lună de zile, o „înfățișare jalnică”. Preoții care au rămas „la posturile lor” au fost „urmăriți de jandarmi, intimidati, amenințați cu moartea, deportați la închisori și iarăși eliberați, dar numai cu condiția de a părăsi țara”<sup>3</sup>, adică de a se „refugia” în România.

Din cele 108 parohii ortodoxe situate în nordul eparhiei s-au refugiat următorii:

- |   |                                  |
|---|----------------------------------|
| 1. Nichifor Jude ( din Alparia )              | - urmărit de autoritățile ungare |
| 2. Gheorghe Sărac ( Biharia )                 | - urmărit de autoritățile ungare |
| 3. dr. Teodor Muntean ( Episcopia Bihorului ) | - profesor de teologie           |
| 4. Teodor Sărac ( Fughiu )                    | - urmărit                        |
| 5. Aurel Mușet ( Girișul de Criș )            | - plecat                         |
| 6. Matei Goldiș ( colonia Diosig-Macea )      | - urmărit și amenințat           |
| 7. Ioan Bosco ( Nojorid )                     | - urmărit                        |
| 8. Gheorghe Popa ( Ioșia )                    | - plecat                         |
| 9. Grațian Chiș ( Oradea )                    | - funcționar consistorial        |
| 10. Traian Popoviciu ( Velența )              | - urmărit                        |
| 11. Gheorghe Pop ( Oșorhei )                  | - intimidat                      |
| 12. Ioan Andrei ( Păușa )                     | - intimidat                      |
| 13. Victor Corbu ( Regele Ferdinand )         | - amenințat cu moartea           |
| 14. Valer Bara ( Roșiori )                    | - amenințat                      |

15. dr. Liviu Cipău ( Săcuieni )	- urmărit
16. Petru Filimon ( Seleuș )	- urmărit
17. Alexandru Cîaș ( Abram )	- urmărit
18. Gavril Gros ( Ciuhoiu )	- urmărit
19. Miron Mărușca ( Chiribiș )	- intimidat
20. Mihai Giurău ( Chișlaz )	- intimidat și închis
21. Cornel Halbac ( Marghita )	- urmărit
22. Mihai Berea ( Picleu )	- urmărit
23. Emil Leucuța ( Sălard )	- urmărit
24. Ioan Țirban ( Satulbarbă )	- urmărit
25. Nicolae Pechi ( Șușturogiu )	- urmărit
26. Nicolae Berea ( Beznea )	- intimidat
27. Petru Lascu ( Aștileu )	- amenințat
28. Nicolae Crețu ( Birtiu )	- urmărit
29. Grigore Pop ( Cornișel )	- urmărit
30. Vasile Romitan ( Negreni )	- amenințat cu moartea
31. Ștefan Popa ( Ortiteag )	- urmărit
32. Aurel Putici ( Peșteș )	- urmărit
33. Avram Burdan ( Remeti )	- urmărit
34. Ioan Boțoc ( Șuncuiș )	- plecat
35. Gheorghe Bordaș ( Botean )	- amenințat cu moartea
36. Petru Pap ( Chistag )	- urmărit
37. Simion Filip ( Lugașul de Jos )	- urmărit
38. Alexandru Silaghi ( Gepiu )	- intimidat
39. Ioan Șendruțiu ( Inand )	- urmărit
40. Liviu Lărgean ( Salonta )	- urmărit
41. Vasile Frențiu ( Sânicolau )	- urmărit
42. Iustin Boțoc ( Josani )	- urmărit <sup>4</sup>

Așadar, din cele 108 parohii s-au refugiat 42 de preoți din motivele menționate: „urmărit” ( cei mai mulți, de către autoritățile militare și jandarmerești ), „amenințați” ( de către aceleași ), „intimidat”, „amenințat cu moartea” ( trei preoți ) și „plecat” ( desigur, ca efect al unui asemenea comportament teroristic).

Se adaugă la aceștia cei 12 preoți „expulzați” de autoritățile ungare:

1. Petru Popa ( Cheresig )	- expulzat în 4 octombrie 1940
2. Ioan Huțiu ( Leș )	- expulzat în 6 octombrie 1940
3. Nicolae Ciuclean ( Tărian )	- expulzat în 6 octombrie 1940
4. Petru Cepleu ( Voievozi )	- expulzat în 7 octombrie 1940
5. Alexandru Drimba ( Aleșd )	- expulzat în 8 octombrie 1940
6. Nicolae Baci ( Bălaia )	- expulzat în 10 octombrie 1940
7. Aurel Ciuhandu ( Bulz )	- expulzat în 10 octombrie 1940
8. Gheorghe Jurău ( Ateaș )	- expulzat în 11 octombrie 1940
9. Gheorghe Cosma ( Berechiu )	- expulzat în 12 octombrie 1940



- |                                  |  |
|----------------------------------|--|
| 10. Teodor Roxin ( Bicaciu )     | - expulzat în 12 octombrie 1940              |
| 11. Dimitrie Iona ( Cefa )       | - expulzat în 12 octombrie 1940              |
| 12. Alexandru Hurban ( Mădăras ) | - expulzat în 12 octombrie 1940 <sup>5</sup> |

În numai o săptămână au fost „expulzați” preoții de mai sus, numărul acestora fiind completat cu încă 8 preoți, care au fost „inchiși și insultați”, după care „deportați”:

- |  |                                 |
|--|---------------------------------|
| 1. Gheorghe Onciu ( Burzuc )                     | - închis 14 zile în Aleșd       |
| 2. Nicolae Malița ( Săbolciu )                   | - închis 14 zile în Aleșd       |
| 3. Gheorghe Damian ( Sânicolau )                 | - închis 14 zile în Marghita    |
| 4. Iustin Bejan ( Sârbi )                        | - închis 14 zile în Marghita    |
| 5. Mihai Giurău ( Chișlaz )                      | - închis 14 zile în Marghita    |
| 6. Dimitrie Vâșcan ( Săcădat )                   | - ridicat, legat, eliberat      |
| 7. Iosif Câmpianu ( Apateu )                     | - bătut de jandarmi             |
| 8. Protos[incel] I. Dinu <sup>6</sup> ( Oradea ) | - insultat la Chestura Poliției |

Vicariatul ortodox român de Oradea a fost organizat în cinci protopopiate:

#### I. Oradea, cu sediul în Oradea

Credincioși : 17 919

Protopop : părintele Vasile Popoviciu, iconom-stavrofor

Numărul parohiilor : 29

Judecătoria protopopească formată din: preot Iosif Câmpian, preot Andrei Lușșia, Martin Naghiu.

#### II. Lunca, cu sediul provizoriu în localitatea Ineu

Credincioși: 20 165

Protopop: Ioan Gligor, protopop al Tileagdului

Numărul parohiilor: 25

Judecătoria protopopească: Alexandru Mărcuș, Iustin Bejan și Iosif Moise.

#### III. Peșteș, cu sediul provizoriu în Ineu

Credincioși: 27009

Protopop: Ioan Gligor, protopop al Tileagdului

Numărul parohiilor: 29

Judecătoria protopopească: Moise Bocșan, Ilarion Iacob și Gheorghe Vereș.

#### IV. Salonta, cu sediul provizoriu în Oradea

Credincioși: 13 054

Protopop: Vasile Popoviciu, protopopul Oradiei

Numărul parohiilor: 11

Judecătoria protopopească: Gavril Mărcuș, Iosif Borha și Gheorghe Lemian, preoți

#### V. Tileagd, cu sediul provizoriu în Ineu

Credincioși: 12 735

Protopop: Ioan Gligor

Numărul parohiilor: 14

Judecătoria protopopească: Romul Filip, Nicolae Malița și Dumitru Veșcan <sup>7</sup>

De observat faptul că *protopopiatele* ( în număr de cinci ) care constituiau vicariatul ortodox își aveau sediile în Oradea și comuna Ineu <sup>8</sup>. De asemenea, funcționau numai doi protopopi : Vasile Popoviciu, protopopul Oradiei și Ioan Gligor, protopopul Tileagdului, ceea ce înseamnă că trei protopopiate nu beneficiau de o administrație bisericească

Pentru cunoașterea exactă a componenței vicariatului ( cu așezările și preoții din acesta ), reproducem un *tabel* <sup>9</sup> ( conceput pe baza unei informații documentare inedite):

Nr. crt.	Numele preotului	Parohia	Din ce protopopiat face parte
1.	Iosif Moise	Abram și Iteu	Lunca
2.	Florian Vașadi	Brusturi, Orvișele, Țigănești, Cuiేశd și Picleu	Lunca
3.	Gheorghe Suci	Burzuc și Șușturogiu	Lunca
4.	Florian Bereteu	Chiribiș, Chișlaz și Făncica	Lunca
5.	Ioan Vasilescu	Bogei, Dernașoara și Ciuhoiu	Lunca
6.	Alexandru Mărcuș	Margine și Chiraleu	Lunca
7.	Petru Tîponuțiu	Husasău de Criș și Botean	Tileagd
8.	Mihai Moise	Satulbarbă și Suiug	Lunca
9.	Iustin Bejan	Sârbi, Almaș(filie) și Sălard	Lunca
10.	Gavril Baicu	Săldăbagiu și Marghita	Lunca
11.	Ioan Dan	Spurcani și Voievozi	Lunca
12.	Ioan Popa	Varviz și Cuzap	Lunca
13.	Florian Groza	Cheriu și Alparea	Oradea
14.	Alexandru Boieriu	Chișirid, Nojorid și Păușa	Oradea
15.	Martin Naghiu	Diosig, Regele Ferdinand, Parhida, Săcuieni și Roșiori	Oradea
16.	Andrei Lupșa	Oradea, Biharea și Episcopia Bihor	Oradea
17.	Vasile Popoviciu, protopop	Oradea	Oradea
18.	I. Evuțianu, cons.ref.	Seleuș	Oradea
19.	Valer Ioja	Tărian, Ioșia și Leș	Oradea
20.	Iosif Cămpianu	Velența și Apateu	Oradea
21.	Ioan Tirla	Alparea și Rontău	Oradea
22.	Ioan Malița	Toboliu și Cheresig	Oradea
23.	Gavril Mărcuș	Mădăras și Salonta	Salonta
24.	Liviu Becan	Gepiu, Inand și Bicaciu	Salonta
25.	Iosif Borha	Roit și Berechiu	Salonta

26.	Gheorghe Demian	Sânicolau și Ateaș	Salonta
27.	Domocoș Augustin	Cefa și Mărțihaz	Salonta
28.	Gavril Iovan	Oșorhei și Fughiu	Oradea
29.	Ioan Gligor, protopop	Ineu	Peșteș
30.	Romul Filip	Lugașul de Jos, Lugașul de Sus și Aleșd	Peșteș
31.	Dumitru Vușcan	Săcădat și Tileagd	Tileagd
32.	Nicolae Malița	Săbolciu și Bălaia	Tileagd
33.	Terente Popa	Aștileu, Peștere, Telechiu, Tețchea și Chiștag	Peșteș
34.	Sofron Burdan	Bălnaca și Șuncuiș	Peșteș
35.	Nicolae Bocșan	Bratca, Valea Neagră, Ponoare și Dameș	Peșteș
36.	Ilie Ilie	Bucea și Negreni	Peșteș
37.	Emil Bendorfean	Cetea, Valea Mare și Cornițel	Peșteș
38.	Gheorghe Vereș	Gheghie, Gălișeni, Josani, Butani, Măgești și Cacuciul Nou	Peșteș
39.	Gheorghe Groza	Lorău și Beznea	Peșteș
40.	Teodor Bereteu	Cacuciul Vechi, Lunșoara și Birtin	Peșteș
41.	Ilarion Iacob	Tinăud, Peșteș și Ortiteag	Peșteș
42.	Ioan Câmpianu	Girișul de Criș și Sântandrei	Oradea
43.	Florian Cucu	Bulz și Remeti	Peșteș

Tabelul conține numele a 43 de preoți ortodocși, care trebuiau să asigure serviciile religioase pentru 108 parohii, revenind – în medie – câte un preot la două parohii, dar existând și preoți care funcționau în *cinci parohii* ( cum ar fi Florian Vașadi, Martin Naghiu, Terente Popa și Gheorghe Groza ), făcând extrem de dificilă îndeplinirea misiunii pastoral-misionare, sub un regim intolerant și exclusivist, care era hotărât să diminueze numărul credincioșilor și al bisericilor ortodoxe românești, precum și a celor greco-catolice.

Autoritățile ungare nu s-au limitat la practicarea unor persecuții nejustificate asupra preoților, ci au făcut același lucru și împotriva unor locuitori de confesiune ortodoxă. Totodată, au contribuit sau au tolerat acțiuni de distrugere a unor biserici ortodoxe, precum și a gardurilor de fier și beton cu care erau acestea împrejmuite. S-a făcut un tablou cu bisericile ortodoxe din partea de nord a județului Bihor care au fost „avariate, închise [ori] dărâmate”<sup>10</sup> :

- |   |                        |
|---|------------------------|
| 1. Biserica din curtea spitalului din Oradea      | - închisă și sigilată  |
| 2. Biserica din Aleșd                             | - închisă și sigilată  |
| 3. Gardul de fier și beton al bisericii din Aleșd | - dărâmat și vândut    |
| 4. Biserica din Sălard                            | - demolată din temelie |
| 5. Gardul bisericii din Sălard                    | - dărâmat și vândut    |
| 6. Obiectele sfinte ale bisericii din Sălard      | - înstrăinate          |
| 7. Cimitirul bisericii din Sălard                 | - devastat             |

- |  |  |
|--|--|
| 8. Biserica din Roșiori                            | - închisă [și] sigilată                        |
| 9. Toți credincioșii din Roșiori                   | - expulzați                                    |
| 10. Biserica din Regele Ferdinand ( Macea )        | - închisă [și] sigilată                        |
| 11. Toți credincioșii din colonia Macea            | - expulzați                                    |
| 12. Biserica din Mihai Viteazul ( Diosig )         | - închisă [și] sigilată                        |
| 13. Toți credincioșii din colonia Mihai Vit[eazul] | -expulzați                                     |
| 14. Biserica din Biharea                           | - închisă [și] sigilată                        |
| 15. Biserica din Săcuieni                          | - închisă [și] sigilată                        |
| 16. Biserica din Marghita                          | -împrocesuată pentru terenul pe care e zidită  |
| 17. Biserica din Salonta                           | - împrocesuată pentru terenul pe care e zidită |
| 18. Biserica din Săcuieni                          | - împrocesuată pentru terenul pe care e zidită |
| 19. Biserica din Brusturi                          | - materialul de construcție sechestrat         |
| 20. Biserica din Picleu                            | - materialul de construcție sechestrat         |
| 21. Biserica din Oșorhei                           | - materialul de construcție sechestrat         |

De remarcat că populația maghiară din comuna Sălard a produs cele mai mari daune bisericii ortodoxe din localitate, care a fost, în întregime, demolată, gardul care o împrejmua a fost dărâmat, cimitirul „devastat” și profanat, chiar și „obiectele sfinte” din aceasta au fost „înstrăinate”. Este un caz rar de atitudine anticreștină, fapt consemnat și în alte documente ale timpului, care atestă acest comportament extremist și inuman al unor locuitori din această așezare.

Partea de eparhie care a căzut sub dominație horthystă, unde a fost instituit vicariatul ( sau consistoriul ) ortodox de Oradea, a îndurat și alte nedreptăți, dintre care cele de ordin material sunt semnificative. Așa cum se preciza, cu claritate, în *Raportul asupra situației Episcopiei Ortodoxe Române de Oradea de la 31 august 1940 – 3 aprilie 1942*, chiar din „primele zile ale ocupației ungurești, Episcopia Ortodoxă Română de Oradea a fost sistematic urmărită de a fi sărăcită materialicește și distrusă moralicește” <sup>11</sup>(subl.ns.-E.S.). Îndeosebi, ziarele maghiare din Oradea, care au devenit instrumente de presiune ale autorităților nou instalate, au „scris zilnic coloane întregi despre nedreptățile ce le-ar fi comis statul român, atunci când a dotat Episcopia Ortodoxă Română de Oradea, prin *reforma agrară*, cu 100 ha de pământ și când orașul ( municipiul ) Oradea a donat Episcopiei un imobil pentru trebuințele culturale ale poporului românesc ( mai exact: ale locuitorilor români de confesiune ortodoxă ) din Bihor” <sup>12</sup>. Brutalitatea și in justiția, lipsa de scrupule și extremismul au caracterizat multe dintre acțiunile antiromânești ale ocupanților unguri. Iată cum sunt prezentate realitățile momentului într-un document care, acum, intră în circuitul științific:

„ Stăpânirii celei noi i-a reușit ca, în primele zile de ocupație ( din luna octombrie 1940 –n.n. ), prin administrația și comandamentele militare, *să ne alunge* peste graniță pe toți intelectualii (preoți, profesori, învățători, medici și avocați ), pe toți negustorii, meseriașii și alți români cu starea materială mai bună, rămânând avutul acestora la discreția acestei administrații. Tot atunci, administrației militare i-a reușit să depozedeze de ultima brazdă de pământ,

primită din reforma agrară română, sate întregi, toate instituțiile culturale românești, între care – în primul rând – biserica și Episcopia Ortodoxă Română.

Pradă a acestei administrații n-a[u] căzut numai pământurile provenite din reforma agrară română, ci și imobilele românilor, ale parohiilor și ale Bisericii Ortodoxe Române”<sup>13</sup>. Pentru a argumenta această afirmație, aducem în actualitate un tabel <sup>14</sup>, întocmit în 30 aprilie 1942 și semnat de protosinCELul Ioan Dinu (președintele Consistoriului Ortodox Român de Oradea ) și de protopopol Ioan Evuțianu (consilier eparhial). Acesta conține date despre „pământurile parohiilor... *deposedate* de către administrația militară ungară” :

Nr. crt.	Parohia	Câte iugăre	Ce destinație a avut pământul	Cui i s-a dat
1.	Oradea I	50 iugăre	sesie bisericească sesie preoțească sesie cantorală	Episcopia Romano-Catolică de Oradea
2.	Oradea II	50 iugăre	- // -	- // -
3.	Oradea III	410 stânjeni	loc de casă parohială	- // -
4.	Oradea IV	400 stânjeni	teren pentru zidire de biserică	- // -
5.	Oradea V	50 iugăre	sesie bisericească sesie preoțească sesie cantorală	- // -
6.	Oradea Velența	50 iugăre	- // -	- // -
7.	Parhida	25 iugăre	- // -	- // -
8.	Macea ( colonie )	66 iugăre	- // -	- // -
9.	Rontău	29 iugăre	- // -	- // -
10.	Roșiori ( colonie )	50 iugăre	- // -	- // -
11.	Săcuieni	24 iugăre	- // -	- // -
12.	Mădăras	23 iugăre	- // -	ungurilor din sat
13.	Sânicolaul Român	50 iugăre	- // -	preotului reformat
14.	Săbolciu	30 iugăre	- // -	ungurilor din sat
15.	Săcădat	25 iugăre	- // -	- // -
16.	Mărțihaz	40 iugăre	- // -	- // -
17.	Tileagd	21 iugăre	- // -	- // -
18.	Aleșd	22 iugăre	- // -	- // -
19.	Bratca	15 iugăre	- // -	- // -
20.	Butan	12 iugăre	- // -	fostului proprietar
21.	Ortiteag	12 iugăre	- // -	- // -
22.	Chiraleu	23 iugăre	- // -	- // -
23.	Țețche	25 iugăre	- // -	- // -
24.	Sălard	50 iugăre	- // -	ungurilor din sat
25.	Biharea	50 iugăre	- // -	- // -
26.	Episcopia Bihor	50 iugăre	- // -	bis(ericii) rom(ano)-

				catolice
27.	Leș	20 iugăre	- // -	ungurilor din sat
28.	Diosig	50 iugăre	- // -	- // -
29.	Nojorid	50 iugăre	- // -	bis(ericii) rom(ano)- catolice
30.	Borș	50 iugăre	- // -	- // -
31.	Sântion	50 iugăre	- // -	- // -
32.	Sesia Catedralei	52 iugăre	- // -	- // -
33.	Sesia Episcopiei	200 iugăre	- // -	- // -
	TOTAL	1314 iugăre și 800 stânjeni		

Parohiile din aceste sate nu aveau alte „averi”, în temeiul cărora să-și continue existența și să desfășoare activități spirituale atât de necesare unor „prigoniți ai soartei”. Ele au fost, totuși, târâte în procese, pe care le-au pierdut, fiind obligate să plătească și taxele aferente. Deposedate, cu ajutorul unei justiții părtinitoare, de mijloacele economice elementare, parohiile respective au fost, concomitent, împovărate și cu cheltuielile de judecată.

Opera de „desființare” a parohiilor s-a extins și asupra Episcopiei Ortodoxe Române de Oradea, continuând cu o „și mai mare înverșunare” după înlocuirea administrației militare cu alta, civilă, dar pe alte căi. „Dacă comandamentele militare ne-au alungat peste graniță credincioșii cu stare mai bună – se afirmă într-un document -, ne-au deposedat de pământ și case, în mod arbitrar, *administrația civilă ungară*, care a urmat celei militare, *continuând același lucru, pe bază de legi și ordonanțe, aplicată față de români prin o justiție puțin înțelegătoare față de nobila misiune ce o are o instituție cum este Biserica, Episcopia și cele aparținătoare ei*”<sup>15</sup>. (subl.ns.- E.S.). Președinția Consiliului de Miniștri a aprobat *ordonanța nr. 1440/ 1941*, prin care a adus instituțiilor ecleziastice ale românilor, inclusiv Bisericii Ortodoxe Oradea, „nu numai deposedări de imobile, cumpărate cu prețuri reale la timpul său sau primite ca donații în mod egal, dar și o droaie de procese pe care trebuie să le suporte, cu sacrificii care întrec cu mult puterile ei materiale”<sup>16</sup>.

Autoritățile ungare și diverși particulari s-au „repezit” asupra Episcopiei Ortodoxe Române Oradea și i-au intentat procese aproape pentru toate imobilele de care dispunea. Consemnăm procesele cele mai importante și numele celor care le-au declanșat. Astfel, prin acțiunea juridică înregistrată la nr. 1251/1940, Primăria Municipiului Oradea a „chemai în judecată” Episcopia Ortodoxă Română din Oradea „pentru *anularea contractului de donațiune*” referitor la clădirea de pe strada Szechenyi ( actuala Mihai Eminescu ), în care, de altfel a funcționat Casa Națională Bihor, deci a avut și o utilitate cultural-națională, ea găzduind și un muzeu ( cu obiecte istorice și etnografice ). Obiecția reclamantei a constat în faptul că „ actul de transcriere a proprietății ar fi nevalabil”, fiindcă a încetat „imperiul românesc” asupra Oradiei, condiție *sine qua non*<sup>17</sup>. *Ordonanța*

amintită ( cu nr. 1440/1941 ) a dispus ca „toare contractele de donațiuni intervenite de la 27 octombrie 1918 până la 15 septembrie 1940 între stat, județ, comună de o parte, și particulari, de altă parte, sunt declarate nevalabile”<sup>18</sup>. Prin sentința sa din 24 septembrie 1941, Tribunalul Bihor a admis „acțiunea” primăriei, motivând-o exclusiv cu prevederile ordonanței 1440/1941. Episcopia a fost obligată și la plata de 3 400 pengö, cheltuieli de judecată. Apelul pe care îl face eparhia orădeană este judecat la Curtea de Apel Oradea, care îl respinge ca „nefondat”, această soluție fiind definitivă, astfel că primăria a intrat în posesia imobilului. Un procedeu identic a fost aplicat și în cazul altei donații primite de Episcopia Ortodoxă Română de Oradea, de la Prefectura Județului Bihor. Este vorba de așa-zisa Cazarmă a Crișului, de care a fost deposedată printr-o „sentință definitivă și executorie”<sup>19</sup>.

O surpriză, cu totul neașteptată, i s-a creat eparhiei de către orădeanul Emeric Grosz, care i-a vândut acesteia – la 30 martie 1921 – sediul ( de pe fosta și actuala stradă Roman R. Ciorogariu ), cu suma de 1 200 000 lei, prețul real al pieții (în acel moment), plătit integral în 12 aprilie 1921. După aceasta, clădirea, pentru a fi cât mai potrivită cu noua destinație, a fost „reparată și transformată”, cheltuindu-se în acest scop încă 600 000 lei. Fostul proprietar al edificiului cerea eparhiei 200 000 de pengö, ca despăgubire pentru diferența de sumă, cu care el a cumpărat-o în anul 1912. Instanțele de judecată orădene au constatat că pretenția acestuia este exagerată, obligând episcopia să-i achite doar suma de 110 000 pengö despăgubiri. S-a continuat procesul, astfel că sentința Curții de Apel din Debrețin a constatat în obligarea eparhiei orădene la plata sumei de 76 200 pengö<sup>20</sup>. De reținut că amintitul proprietar s-a folosit de contextul politic pentru a extorca de la episcopie această sumă, deoarece nimeni nu i-a impus prețul pe care l-a solicitat în anul 1921 și care i s-a achitat integral.

Un alt proces imobiliar i-a fost intentat Episcopiei Ortodoxe Române de Oradea de către Deutsch Aladar, care după ce a cumpărat, în 1932, un imobil de la firma „Marmorsch Blanck” cu 5 286 000 lei, l-a vândut eparhiei orădene cu suma de 7 500 000 lei, realizând un beneficiu de 2 214 000 lei. Aflând că ar mai putea „scoate ceva bani” de la episcopie, care nu era apărată de lege și de justiție, a „chemat-o în judecată”, pretinzând o despăgubire de 150 000 de pengö. Procesul se afla „în curs de judecare”<sup>21</sup> ( în 30 aprilie 1942 ).

Fără să dispună de vreo „hotărâre judecătorească”<sup>22</sup>, autoritățile militare ungare s-au instalat în fostul sediu al Academiei Teologice Ortodoxe din Oradea ( așa-zisa Cazarmă „Markovis” ), care i-a fost donată episcopiei de Ministerul Armatei, cu documente legale. S-a produs o uzurpare a „dreptului de proprietate”, ori, altfel spus, o naționalizare din partea statului ungar, care a procedat în mod abuziv și în cazul acestei clădiri, ocupând-o pur și simplu.

O altă casă, pe care episcopia orădeană a cumpărat-o, în anul 1938, cu 3 500.000 lei, de la Mănăstirea Călugărițelor Ursuline, a devenit obiect de proces, deoarece fosta proprietară a pretins restituirea ei, afirmând că a fost obligată de statul român să o vândă. De asemenea, a solicitat instanței ca să restituie suma

integrală pe care a încasat-o, în timp de zece ani<sup>23</sup>. Procesul era, la 29 aprilie 1942, în derulare.

De domeniul absurdului a fost și acțiunea întreprinsă asupra Episcopiei Ortodoxe Române din Oradea de către instituțiile judecătorești din Oradea, de a plăti suma de peste 75 000 pengö, pe care a obținut-o fiica lui Victor Babeș, care se afla la Budapesta și a intentat, de fapt, proces Mitropoliei Ortodoxe Române de Sibiu. Considerând că Episcopia Ortodoxă Română de Oradea este parte componentă a acestei mitropolii, precum și cea din Cluj, instanța de judecată a „ordonat executare silită” și a „întăbulat dreptul de ipotecă execuțională asupra averii imobile”<sup>24</sup> a celor două episcopii.

Reprezentanții episcopiei orădene erau nevoiți, după aceste experiențe traumatizante și de neimaginat într-un stat de drept, să constate că întâmpină „greutăți” la judecarea proceselor, „din cauză că suntem judecați de magistrați unguri cu patimă și ură.

*Judecătorul ungar nu se poate desbăra de sentimentele sale de ură împotriva noastră nici atunci când este chemat să aplice legile.”*<sup>25</sup> (subl.ns.-E.S.).

În temeiul acestor date și fapte, capii Bisericii Ortodoxe Române din nordul județului Bihor, căzut sub o vremelnică ocupație străină, formulau următoarele concluzii: „Din cele arătate până acum se poate vedea ce scop urmărește stăpânirea ungurească față de Episcopia Ortodoxă Română din Oradea: „*baterea păstorului și risipirea turmei*”, sărăcirea totală a episcopiei, a bisericii în general și a preoților, iar prin aceasta desmembrarea episcopiei, a parohiilor, desorientarea credincioșilor și târârea lor la religiile ungurești, reformată și catolică, acum mai nou și la religia ortodoxă maghiară, eventual la secte”<sup>26</sup>. Opera de „sărăcire materială” și de distrugere a instituțiilor ecleziastice ortodoxe constituia unul din mijloacele „de deznaționalizate a elementului românesc”, acesta fiind scopul final al politicii statului ungar horthyst, „*la care se lucrează sistematic, cu multă stăruință, în școala de stat maghiară*”<sup>27</sup> (subl.ns. – E.S.). Așadar, cele mai expuse atacurilor directe sau mascate ale autorităților ungare au fost biserica și școala, cele două instituții care au contribuit la menținerea și afirmarea identității naționale.

Școala a fost întotdeauna una din citadelele rezistenței naționale și, ca atare, spre ea s-au îndreptat măsurile represive ale autorităților ungare. După numai doi ani de ocupație se putea constata, cu revolta necesară, că școala – în teritoriul la care ne referim – a fost „o adevărată inchiziție sufletească și o insultă la demnitatea unui neam dornic de cultură și înaintare”. Au avut de suferit profesorii, învățătorii, elevii și părinții acestora. Situația foștilor profesori și învățători români este descrisă în cuvinte pline de patetism: cei care „au rămas aici ( în nordul județului Bihor – n.n. ) și-au oferit serviciile”, dar au fost „pur și simplu neluați în seamă. Nu s-au bucurat de nici un fel de numire, nici măcar de una provizorie, ci, din contră, au fost urmăriți și acuzați că, în timpul stăpânirii românești, ar fi avut purtare patriotică românească. După șase luni de așteptare,



pentru o numire oarecare, și neprimind-o, profesorii și învățătorii au fost nevoiți să ia calea refugiului în România”<sup>28</sup>.

Principala țintă a autorităților a fost învățământul primar, care – în perioada anterioară – a fost subvenționat de statul român. Pentru a salva o parte a acestuia, Episcopia Ortodoxă Română din Oradea – în colaborare cu consiliile și adunările parohiale – a solicitat Ministerului Cultelor de la Budapesta să înființeze 28 de școli confesionale, cu

limba de predare românească. Argumentul a constatat în apelul la una din afirmațiile primului ministru Teleky Pal, cu privire la școlile primare, în sensul că va fi respectată „limba maternă a populației care formează majoritatea în comunele urbane și rurale”. Nu s-a primit însă nici un răspuns de la această instituție centrală. În schimb, au fost predați „jandarmilor, pentru interogatoriu”, acuzați fiind „de trădare de patrie”, toți membrii consiliilor parohiale care au semnat cererile pentru înființarea de școli confesionale<sup>29</sup> ortodoxe române.

Înre-adevăr, în aceste condiții, starea învățământului primar românesc din nordul județului Bihor s-a prezentat „jalnic, atât la centru, în școlile urbane, cât și în provincie la școlile rurale”. Spre pildă, în cele 12 școli primare de stat din Oradea, în care învățau 385 de elevi ortodocși români, n-a fost numit nici un învățător român, fiind stridentă tendința autorităților de a maghiariza învățământul primar. În cele 108 parohii ortodoxe române exista un număr de 5000 de elevi. Din documentele cercetate rezultă că au funcționat 14 învățători români, după cum urmează:

1. Gheorghe Abrudan – în Roit ( ortodox )
2. Elena Bulbuc – în Burzuc ( ortodox )
3. Augustin Bihari – în Șușturogiu ( greco-catolic )
4. Ioan Dan – în Spurcani ( ulterior, transferat în centrul Ungariei) ( ortodox )
5. Laurențiu Deac – în Varviz ( greco-catolic )
6. Petru Filip – în Girișul de Criș ( ortodox )
7. Alexandru Fürtös – în Bogeii ( greco-catolic )
8. Ștefan Hanzu – în Cheriul ( greco-catolic )
9. Gheorghe Negruțiu - în Orvișele ( ortodox )
10. Gheorghe Petru – în Suiug ( greco-catolic )
11. Gheorghe Varna – în Nojorid ( greco-catolic )
12. Ioan Vasilescu – în Chiribiș ( transferat în centrul Ungariei ) ( ortodox )
13. Traian Boca – în Gepiu ( greco-catolic )
14. Ștefania Vasilescu – în Chiribiș ( ortodox )<sup>30</sup>

Reiese, cu claritate, faptul că au fost numiți învățători și învățătoare maghiare în așezările românești, fără ca să cunoască limba română. Consecințele imediate ale acestei măsuri au constatat în obținerea de rezultate foarte slabe, ceea ce i-a determinat pe unii dintre cei menționați să „apuce calea naționalismului excesiv” și să „cutreiere casele românilor”, pentru a-i păcăli și a accepta ca, în școlile lor, să se predea în limba maghiară. Efectul acestor manevre a fost creșterea considerabilă a analfabetismului în rândul tinerilor români, care nu au

fost de acord cu învățarea în limba maghiară. Alte aspecte de o asemenea factură sunt semnalate în documente: „Dar ceea ce lovește mai adânc și mai dureros în sentimentul de demnitate națională a poporului românesc sunt cântările vătămătoare la adresa națiunii române, a Țării Românești, a regelui României, a conducătorului ei, cântări care sunt cântate în școlile primare, secundare și organizațiile leventiste, în și afară de școală”<sup>31</sup>.

S-a mers până acolo, încât și învățământul religios ( catehizarea ) ortodox și greco-catolic să fie afectat de intervenția statului ungar, în sensul că inspectoratele școlare au dispus ca orele de religie pentru români să se desfășoare în limba maghiară, ceea ce a depășit chiar și demersurile maghiarizatoare ale epocii dualiste ( 1867-1918 ). Se impune o remarcă în legătură cu această chestiune, adică reliefaarea faptului că atitudinea autorităților horthyste a fost anacronică, deoarece au coborât nivelul învățământului naționalităților în evul mediu. Menționăm cazul inspectoratului școlar regional din Debrețin, care – printr-o adresă din 19 ianuarie 1940 – îndrumă „direcțiunile școalelor secundare din Oradea cu elevii ortodocși români cari frecventează aceste școli, [ca predarea religiei] să se facă în limba statului, adică în ungurește”. În fața acestui „atac” asupra credinței, Episcopia Ortodoxă Română de Oradea a trimis, Jn 21 februarie 1941, o „telegramă de protest” ministrului-președinte de la Budapesta. La rândul său, Consistoriul Ortodox Român din Oradea a înaintat un memoriu Inspectoratului școlar regional din Debrețin, care a fost nevoit să cedeze, acceptând ca „religia să se propună în limba română”<sup>32</sup>. Au fost însă prea puține situațiile de acest fel, când – într-un conflict cu autoritățile ungare – românii au obținut succesul scontat.

Tabloul real al școlii românești este redat în următoarele rânduri, desprins dintr-un document inedit: „directorii școalelor ( maghiare de stat – n.n. ) nu s-au dat îndărăpt de la ilegalități...Ceea ce s-a petrecut zilnic la școalele de stat maghiare primare din Oradea întrece orice închipuire. Directorii școlari [i-]Jau silit pe copiii de școală, fără vreun discernământ oarecare, nu numai să nu frecventeze ora de religie ortodoxă română, dar i-au oprit a ține vreo legătură sufletească cu preotul ortodox român, care i-a botezat, păstorit și catehizat ani de-a rândul. Acești copii sunt smulși dintre colegii lor cu forța, introduși în camere separate, ținuți acolo singuri, fără catihet, până trece ora de religie ortodoxă română, eliberați ( fiind- n.n. ) numai pentru a frecventa celelalte obiecte de învățământ.

Sfășierile de inimă, plânsetele și revoltele copiilor și ale părinților, protestele preoților catiheți n-au putut îndupleca pe acești oameni sadici să dea libertate sufletului copiilor să învețe a se ruga lui Dumnezeu în limba lor maternă.

Consistoriul Ortodox Român din Oradea, în repetate rânduri, a intervenit în această cauză la Inspectoratul școlar din Oradea, expunând situația acestei stări nepermise de legile școlare, dar întotdeauna inspectoratul a răspuns că totul se face dintr-un exces de zel din partea învățătorilor veniți din „țara-mamă”. ( *Toți învățătorii din Oradea, 100 la număr, au venit din „țara-mamă”...* ) Deci, toți „învățătorii au făcut exces de zel”<sup>33</sup> (subl.ns.-E.S.).

Autoritățile ungare au recurs la orice procedeu care să contribuie la realizarea scopurilor urmărite, și anume distrugerea potențialului bisericii ortodoxe și greco-catolice române, concomitent cu maghiarizarea locuitorilor care aveau aceste credințe. Ele au încercat să subordoneze bisericile ortodoxe române de pe teritoriul Ungariei. Acum au revenit în forță, folosindu-se de situația internațională. Astfel, la 12 aprilie 1941, regentul Horthy și ministrul Cultelor Homan Balint, au semnat un decret, prin care l-au numit pe Mihail Popoff ( fost cleric militar în armata țaristă, stabilit după 1919 în Ungaria și devenit cetățean ungar abia în anul 1938 ) ca vicar general al bisericii greco-orientale maghiare și greco-orientale rutene. În felul acesta a apărut un al doilea „Hajdudorog” ( primul constând în înființarea unei episcopii greco-catolice maghiare ), de astă dată greco-oriental, „ca o diversiune politică și religioasă a statului ungar, pentru a maghiariza forțat, prin intermediul Bisericii, credincioșii ortodocși români și de alte naționalități nemaghiare și a-și realiza astfel scopul final de suprimare a naționalității române din peisajul multinațional al Ungariei lui Horthy”<sup>34</sup>.

Acest pseudoadministrator ( care nu avea nici o calitate canonică pentru a conduce o biserică ), originar din Rusia, s-a străduit ca să smulgă din rândurile românilor ortodocși, cu ajutorul autorităților statului ungar, un număr cât mai mare de credincioși, dar n-a reușit, decât în unele locuri, prin strategeme condamnabile. Iată, de pildă, ce mărturii ne-a lăsat în acest sens, istoricul și preotul Andrei Lușșă, care a rămas în Oradea ( pe parcursul celor patru ani de stăpânire horthystă ) : „Sub dominația horthystă-fascistă ( ... ), *prin luna decembrie 1941, administratorul bisericii ortodoxe maghiare din Ungaria, Mihai Popoff, a venit la Oradea, și într-o sală de învățământ a Școlii nr. 11, având alături pe directorul școlii și pe preotul Hotăran, în fața câtorva copii de familii ortodoxe române ( ... ) a anunțat înființată parohia greco-ortodoxă maghiară din Oradea. Totul s-a făcut în taină. Nimeni n-a știut de venirea lui Popoff la Oradea, nici ziarele n-au scris (...) despre el nici un cuvânt. Târziu, prin ianuarie [1942] a ieșit la iveală această ispravă, când primarul orașului a propus, în adunarea generală a Consiliului orașenesc, să se voteze preotului bisericii maghiare ortodoxe din Oradea, un salariu anual de 2000 pengö*”<sup>35</sup>.

Înre-adevăr, „primii recruți pentru parohia greco-orientală maghiară din Oradea” au fost 75 de elevi ( din cei 385 ) ortodocși români care învățau la școlile orădene. Preot al acestei parohii a fost numit Gheorghe Botău (Botto György), fostul paroh al bisericii ortodoxe din comuna Bichișcsaba (Ungaria). Noii credincioși aveau, desigur, nevoie și de o biserică, în care să se roage „în limba maghiară”. Autoritățile au și găsit-o, mai exact au transformat biserica ortodoxă română din cadrul Spitalului Central al orașului Oradea în biserică ortodoxă maghiară<sup>36</sup>.

Am reconstituit câteva aspecte ale existenței vicariatului ortodox român de Oradea, în anii 1940-1942, care atestă efectele politicii distructive a statului ungar horthyst, realizată cu mijloacele terorii și a totalului dispreț față de biserică și naționalitate. Informațiile necunoscute pe care le-am scos la lumină vin să

confirmă adevărul că perioada dintre anii 1940-1944 a fost, incontestabil, una dintre cele mai tragice pentru românii din Transilvania de Nord.

Note:

1. AN-DJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 475, f. 61
2. *Ibidem*, f. 5
3. *Ibidem*
4. *Ibidem*, f. 4 – 5
5. *Ibidem*, f. 5
6. Acesta a fost însărcinat, de episcopul Nicolae Popoviciu, ca să conducă vicariatul român de Oradea. Autoritățile ungare l-au deportat, astfel că această instituție a rămas cu numai trei consilieri eparhiali
7. AN-DJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 475, f. 6
8. Este vorba de sediul *provizoriu* al protopopiatelor: Lunca, Peșeș și Tileagd. corespunzătoare momentului. În cele 108 parohii erau înregistrați 90 882 credincioși ortodocși români.
9. AN-DJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 475, f. 6 – 8
10. *Ibidem*, f.5
11. *Ibidem*, f. 11
12. *Ibidem*. În schimb, Episcopia Romano-Catolică de Oradea a „moștenit”, în perioada interbelică, 400000de „iugăre cadastrale” și imobile „atâtea câte...i-a trebuit”. De la statul român a primit salarii pentru 12 canonici și milioane de lei anual ( în rente de stat ) pentru „pământul expropriat pentru țărani” ( adică pentru pământul care a fost distribuit țăranilor români și maghiari, prin aplicarea reformei agrare) ( *Ibidem* ). Este de reținut modul în care au înțeles autoritățile române să trateze instituția ecleziastică maghiară la care ne-am referit. În contrast evident cu aceasta au venit vexațiunile din partea autorităților ungare, de parcă acestea nu erau formate din creștini, ci din fasciști notorii.
14. *Ibidem*, f.12
13. AN – DJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română de Oradea*, dos. 475, f. 11
15. *Ibidem*, f. 13
16. *Ibidem*
17. *Ibidem*
18. *Ibidem*
19. *Ibidem*, f. 14
20. *Ibidem*, f.15
21. *Ibidem*
22. *Ibidem*, f.16
23. *Ibidem*
24. *Ibidem*, f.16 – 17
25. *Ibidem*, f.17. Și autoritățile judecătorești din orașul Salonta au recurs la asemenea practici, intentând proces episcopiei „pentru terenul” pe care au fost ridicate bisericile ortodoxe din localitate. La fel s-au petrecut lucrurile în Săcuieni, Marghita, Biharia și Aleșd.
26. *Ibidem*
27. *Ibidem*, f.18
28. *Ibidem*
29. *Ibidem*, f.19
30. *Ibidem*, f.20
31. *Ibidem*
32. *Ibidem*, f.21

33. Nu o făcea prima dată. Acest lucru s-a petrecut în anul 1934, când a fost anunțat proiectul unei mitropolii ortodoxe pe teritoriul Ungariei, care însă a eșuat ( Mihai Fătu, *op.cit.*, p. 131 )
34. Mihai Fătu, *op.cit.*, p. 133
35. *Ibidem*, p. 136
36. AN-DJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 475, f. 22

## EPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DE ORADEA ÎN PERIOADA 1940-1944

Prin segmentarea eparhiei, în urma „arbitrajului” de la Viena (din 30 august 1940), în situația „oficiilor protopopești” ale acesteia au intervenit unele modificări, după cum urmează:

1. *Protopopiatul Lunca* (cu sediul în Marghita), având 20 068 credincioși, a „rămas în întregime în teritoriul cedat”;
2. *Protopopiatul Oradea*, cu un număr de 38 parohii, a „rămas”, aproape în întregime, în Ungaria horthystă; excepție au făcut parohiile: Mierlău, Hidișelul de Sus, Hidișelul de Jos, Felcheriu, Sântelec și Șumugiu;
3. *Protopopiatul Aleșd*: din cele 30 de parohii pe care le avea, au rămas în România numai două: Călăța și Damiș;
4. *Protopopiatul Salonta* s-a „înjumătățit”, în România rămânând doar 11 parohii, celelalte „trecând dincolo de frontieră”;
5. *Protopopiatul Tileagd*: din cele 25 de parohii, au „rămas în România”: Borșea, Chijic, Copăcel, Fâșca, Hotar, Sărând, Șerghiș, Subpiatră, Surduc, Tilecuș și Vărciorog.

Deși așezările de reședință ale celor cinci protopopiate au căzut sub dominație horthystă, Consiliul eparhial plenar – luând în considerare faptul că această situație este „vremelnică” – a decis, în ședința din 19 octombrie 1940, să mențină titlatura oficiilor protopopești (în „toate protocoalele și scriptele” episcopiei):

- Aleșd (administrator protopopesec: părintele Alexandru Drimba, care a fost expulzat);
- Oradea (protopop: părintele Vasile Popoviciu);
- Salonta (administrator protopopesec: părintele Miron Popoviciu);
- Tileagd (protopop: părintele Ioan Gligor);
- Lunca<sup>1</sup>.

Protopopiatele din partea de sud a Bihorului, care nu a fost cedată Ungariei, în anul 1942 erau următoarele:

1. Beiuș
2. Vaşcău
3. Ceica
4. Beliu
5. Răbăgani
6. Rieni
7. Tinca
8. Salonta-Ciumeghiu<sup>2</sup>.

Centrul eparhial s-a mutat de la Oradea la Beiuș, orașel care a devenit și reședință pentru județul Bihor, fiind obligat să adăpostească toate instituțiile de rang județean, inclusiv Episcopia Ortodoxă Română de Oradea. La 13 septembrie 1940 locuiau în Beiuș 5070 cetățeni, pentru ca, în 1942, să fie înregistrați 7748<sup>3</sup>, majoritatea fiind rămași (5759), la care se adăugau și alte naționalități: maghiari - 1275, evrei - 620, germani - 61 și alte etnii - 33<sup>4</sup>. Așa cum menționam, orașelul de pe malul apei Nimăieștilor, era suprapopulat, un fel de teritoriu de refugiu în România. El trebuia să asigure buna funcționare a unui număr important de instituții ale statului:

1. Prefectura Județului Bihor;
2. Tribunalul Județean;
3. Parchetul Tribunalului Județean;
4. Administrația Financiară Județeană;
5. Legiunea de Jandarmi Bihor;
6. Poliția de Reședință (Beiuș);
7. Serviciul drumurilor naționale;
8. Serviciul sanitar județean;
9. Ocolul silvic sud;
10. Ocolul silvic nord;
11. Societatea de telefoane;
12. Oficiul de asigurări sociale;
13. depozitul C.A.M.;
14. Comisia de agricultură;
15. Ocolul agricol
16. Oficiul de măsuri și greutate;
17. Garda financiară;
18. Serviciul sanitar veterinar;
19. Inspectoratul școlar județean Bihor
20. Banca Națională a României- filiala Beiuș;
21. Garnizoana Beiuș;
22. Pretura plasei Beiuș;
23. Cercul de recrutare Bihor;
24. Serviciul tehnic județean;
25. Centrul de pregătire premilitară;
26. Divizia a 3-a mixtă Munte<sup>5</sup>.

Este evident faptul că s-a produs o enormă criză imobiliară, rezolvată de autorități mai degrabă prin aranjamente conjuncturale, multe din aceste instituții fiind obligate să funcționeze în spații improvizate și necorespunzătoare, în speranța că nu va trece mult timp până când vor reveni la Oradea, de unde plecaseră la începutul lunii septembrie 1940.

Aceleași dificultăți le-a întâmpinat și Episcopia Ortodoxă Română de Oradea, care și-a stabilit sediul în clădirea fostului Protopopiat de Beiuș. Neexistând în Beiuș o catedrală ortodoxă, s-a „decretat” ca aceasta să fie biserica parohială din localitate, construită în anul 1776<sup>6</sup>. O constatare care se impune este aceea că eparhia Oradiei,

împărțită de noua graniță „vremelnică” (cu situațiile dramatice create vicariatului orădean de către administrația militară și civilă horthystă), a fost expusă unor experiențe anihilante, cărora a încercat să le facă față, beneficiind și de sprijinul statului român, precum și de cel al credincioșilor, care și-au manifestat solidaritatea cu conducerea acesteia. Totuși, în condițiile, de mari neajunsuri materiale și de încercări (la care a contribuit războiul), eparhia nu a putut activa cu aceleași rezultate, ca în perioada interbelică, când ea a avut o evoluție spectaculoasă.

Apelând la informații documentare, în cea mai mare parte necunoscute, vom reconstitui unele componente – cu o certă semnificație- ale activității eparhiei orădene în spațiul sud - bihorean, pe teritoriul României, unde, forțată de evenimente, și-a instalat temporar sediul. Consiliul eparhial formula observații corecte cu privire la situația acesteia: „Mutarea sediului Episcopiei de la Oradea la Beiuș *a adus cu sine, dezorganizarea unora din instituțiile ce le aveam în centrul eparhiei, îndeosebi din pricina lipsei de localuri*”. În absența unor asemenea „instituțiuni”, ca și a „multor societăți religioase existente la Oradea”, eparhia orădeană nu-și mai „putea dezvolta, cu destulă eficacitate, misiunea ei religioasă, culturală și națională în mijlocul unei mase compacte de aproape 200 000 de credincioși ortodocși (subl. ns.- E.S.) din aceste părți”<sup>7</sup>. Există și concurența Episcopiei Greco - Catolice de Oradea, care- deși avea în depresiunea Beiușului „un număr disparent de credincioși”- dispunea de două licee confesionale (unul de băieți și unul de fete), precum și de două internate.

Având în vedere această stare de lucruri, Episcopia Ortodoxă Română de Oradea a „intervenit” la Ministerul Educației Naționale, Cultelor și Artelor, pentru ca acesta să decidă transformarea Școlii de conducătoare de copii mici din Beiuș (care funcționa într-o clădire impresionantă, demnă de a fi fost sediu de Prefectură) în școală confesională ortodoxă română, sub jurisdicția eparhiei. S-a făcut apel și la generalul Ion Antonescu, „conducătorul statului”, care a fost favorabil, astfel că, prin decretul-lege nr. 3740 (publicat în *Monitorul Oficial* nr. 265 din 11 noiembrie 1940) a legalizat transformarea acestei școli și a trecut-o în proprietatea Episcopiei Ortodoxe Române de Oradea, cu localul și „întreaga avere afectată” ei. Întabularea dreptului de proprietate „asupra imobilului și a realităților școlii” s-a făcut prin hotărârea nr. 2514/ 1940 a Judecătorei din Beiuș. În consecință, la 9 martie 1941 s-a desfășurat „solemnitatea predării și a preluării festive a acestei școli”<sup>8</sup>, în prezența generalului de armată Petre Dumitrescu (delegatul personal al lui Ion Antonescu), Ion Șandru (ministrul- subsecretar de stat, ca reprezentant al Ministerului Educației Naționale), generalului Cornelui Dragalina (comandantul Corpului VI Armată din Timișoara), doamnei Georgescu- Tistu (inspector general), profesorului Teodor Neș (inspector general), a altor delegați oficiali ai unor instituții și, mai ales, a „unei selecte și faste numeroase asistente”<sup>9</sup>. Acest eveniment, care marca împlinirea unei necesități pentru eparhia orădeană, a constituit „cea dintâi bucurie după lovitura primită de mult încercată”<sup>10</sup> Episcopie Ortodoxă Română de Oradea.

O altă împrejurare, care merită a fi consemnată, este cea legată de activitatea episcopului Nicolae Popoviciu pentru organizarea Episcopiei Ortodoxe Române cu



sediul la Timișoara, timp de un an de zile, cât a funcționat ca episcop - locțiitor, numit de mitropolitul dr. Nicolae Bălan. În această calitate, el a „depus multă osteneală și râvnă apostolică” pentru edificarea noii eparhii în vestul țării și înzestrarea ei „cu cele necesare unei bune și normale funcționări”. La 27 martie 1941 a fost instalat, ca episcop al Timișoarei, dr. Vasile Lăzărescu <sup>11</sup>, care – la 2 mai 1941- i-a transmis episcopului Nicolae Popoviciu, „ca un omagiu de grațitudine și recunoștință”, o scrisoare emoționantă, din care desprindem un pasaj: „apreciind munca depusă de P.S. Sa, ca episcop - locțiitor al Timișoarei, pentru organizarea acestei Episcopii, aduce cele mai profunde mulțumiri P.S. Sale (episcopului Nicolae Popoviciu- n.n. ). Timp de un an (în care s-au abătut asupra eparhiei orădene mari nenorociri – n.n.), din straja dimineții și până în noapte, necunoscând osteneala și necruțând nici jertfe, P.S. Sa a săpat adâncă temelie și a așezat neclintită piatră unghiulară a Episcopiei Ortodoxe Române a Timișoarei. Înțelepciunea P.S. Sale a readus liniștea în mijlocul atâtor sbuciumări, iar stăruințele neîncetate au câștigat reședința episcopescă și casa în care se adăpostește Consiliul eparhial. De pe culmile bucuriei noastre bănățene, hărăzită nouă de bunul Dumnezeu, prin lucrarea P.S. Sale... episcopul dr. Nicolae Popoviciu, cu atâta bogăție de daruri sufletești, privind cu toată recunoștința și cu toată dragostea sufletului nostru spre munca grea de un an. Vedem spiritul de organizator, înțelepciunea chibzuitoare și darul de chivernisitor al Preasfinției Sale” <sup>12</sup>.

„Personalul” <sup>13</sup> care a funcționat la eparhia orădeană (cu sediul în Beiuș) în perioada 1940- 1943:

	1940-1941	1941-1942	1942-1943
<b>I. La centru</b>			
1. Episcop	1	1	1
2. Vicar	1	1	1
3. Consilieri referenți	3	3	3
4. Șefi de serviciu	4	1	4
5. Șefi de secție	-	3	-
6. Șefi de birou	1	1	1
7. Sub-șefi de birou	3	3	3
8. Impiegați	4	4	3
9. Om de serviciu	-	-	1
<b>II. Catedrala</b>			
10. Preoți eclesiarhi	1	1	2
11. Diaconi	2	2	2
12. Cântăreți	2	2	2
13. Canonarhi	2	2	2
<b>III. La Mănăstirea Izbuca</b>			
14. Preot	1	1	1
15. Diacon	1	1	1
16. Om de serviciu	1	1	1
17. Superior	1	1	1
18. Cântăreț	2	2	2
<b>TOTAL</b>	<b>30</b>	<b>30</b>	<b>31</b>

Consiliul eparhial a făcut și unele achiziții de terenuri, pe care urmau să fie construite edificiile Orfelinatului eparhial (suma investită: 500 000 lei). Pentru „organizarea și înzestrarea Episcopiei *refugiate* la Beiuș” au contribuit, cu mijloace financiare, următoarele instituții și societăți comerciale (și financiare):

- Ministerul Cultelor și Artelor - cu suma de 801 000 lei
  - Ministerul Finanțelor - cu suma de 1 000 000 lei
  - Societatea „Reșița” - cu suma de 500 000 lei
  - Banca Națională- București - cu suma de 100 000 lei
- TOTAL: 2 401 000 lei <sup>14</sup>

S-au mai primit „burse și ajutoare” de la :

1. Ministerul Cultelor și Artelor și Casa Școalelor- pentru „elevii refugiați”: 1 202 720 lei;
2. Ministerul Cultelor și Artelor și Casa Școalelor- pentru Internatul diecezan de fete: 690 000 lei;
3. Președinția Consiliului de Miniștri - pentru Internatul diecezan de fete: 1 000 000 lei;
4. Consiliul de Patronaj în București- pentru construcția orfelinatului: 3 000 000 lei;
5. Ministerul Cultelor și Artelor și Casa Școalelor- pentru preoții refugiați și expulzați: 200 000 lei;
6. Patriarhia Ortodoxă Română- pentru preoții refugiați și expulzați: 100 000 lei;
7. Ministerul Cultelor și Artelor și Casa Școalelor:
  - pentru preoții din Munții Apuseni: 641 400 lei;
  - pentru biserici- monumente istorice: 440 000 lei;
  - pentru preoții din Munții Apuseni: 135 000 lei;
  - pentru renovare de biserici și case parohiale: 530 000 lei <sup>15</sup>.

O preocupare relevantă a întregii eparhii a constat în adunarea (respectiv colectarea) de diverse materiale și bani pentru soldații români de pe frontul de Est, repetându-se, parcă, experiența din timpul războiului pentru cucerirea independenței de stat a României (1877- 1878), când s-a făcut o memorabilă campanie pentru strângerea de „ofrande”, menite susținerii statului român și a militarilor angajați în bătăliile pentru libertate din sudul Dunării (Plevna, Rahova, Smârdan). Așadar, în iarna dintre anii 1941- 1942 s-au colectat pentru *Darul ostașului* (în parohiile aflate în partea de sud a Bihorului) următoarele:

- 2579 prosoape
- 162 cearceafuri
- 113 bucăți „lingerie de corp”
- 97 perechi de ciorapi de lână
- 15 fețe de mese
- 31 saci
- 19 perechi obiele de lână

- 6 pulovere
- 4 căciuli de miel
- 194 perechi mănuși de lână
- 22 perechi mânecări
- 25 fulare
- 10 metri de pânză
- 1000 bucăți țigări
- 114 830 lei- de la preoți
- 1910 lei- de la parohii <sup>16</sup>.

În cursul anului 1941, o echipă condusă de episcopul Nicolae Popoviciu și formată din protopopii Aurel Terebenț, Constantin Mureșanu, Aurel Mușet și Miron Popoviciu, precum și din preoții Eugen Racolța, Alexandru Nica, Alexandru Popa, Aurel Brisca, Florian Horgea, Vasile Stanciu și Cornel Moga (diacon) „a făcut misionarism” în Basarabia și Transnistria. În anul următor, episcopul Nicolae Popoviciu, însoțit de protopopul Aurel Mușet, preotul Cornel Sava și diaconul Aurel Dărăban, a participat la „misiuni în Transnistria, Ucraina și Crimeea, până la Kerci, pe unde a cercetat toate unitățile militare, spitalele de răniți, ambulanțele și cimitirele de eroi”. Cu acest prilej, a împărțit ostașilor români 15 000 de cărți de rugăciune și iconițe <sup>17</sup>. A făcut, deci, operă de încurajare „creștină”, pentru care, ulterior, episcopul a avut de îndurat acțiunea represivă a autorităților comuniste.

În anii tragici 1940 - 1944, eparhia ortodoxă a Oradei s-a confruntat cu adversități neobișnuite, fiind obligată să se „refugieze”, temporar, la Beiuș și să administreze parohiile rămase sub stăpânirea statului ungar prin intermediul unui vicariat (de Oradea), care a fost expus unor injustiții și atrocități concentrate, pentru a fi diminuat numărul românilor ortodocși din acest teritoriu iar, în final, pentru a-i maghiariza. Această „operă” a autorităților militare și civile horthyste nu a rămas necunoscută și, fapt notabil, a fost respinsă de românii care au continuat să trăiască, în locurile natale, cu toate primejdiile și vitregiile existente. Sunt pagini emoționante de istorie națională, dar- în același timp- și de istorie locală, pe care le-am reconstituit, folosind o informație documentară prioritar necunoscută.

#### Note:

1. AN- DJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 467, f. 66-67

2. *Ibidem*, f. 42

3. Idem, *fond Primăria orașului Beiuș*, dos. 124/ 1940, f. 210

4. *Ibidem*

5. Înainte de această împrejurare istorică, mai funcționau în Beiuș (în spațiul propriu ori închiriat) următoarele instituții: Primăria, Judecătoria mixtă de pace, Oficiul poștal, Camera de muncă Arad-oficiul Beiuș și gara CFR.

6. AN- DJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 467, f. 45

7. *Ibidem*, f. 63

8. *Ibidem*. Valoarea („după inventar”) a edificiului școlii și a tot ce deținea aceasta a fost stabilită în sumă de 15 039 650 lei (*Ibidem*, f. 40).

---

9. *Ibidem*, f. 63-64

10. *Ibidem*, f. 64

11. *Ibidem*

12. *Ibidem*, f. 64-65. Revista *Biserica Bănățeană* (oficiul noii episcopii) a publicat, în numărul său din 11 mai 1941, o serie de elogi (sub titlul *Recunoștință*) pentru eforturile depuse de episcopul Nicolae Popoviciu.

13. *Ibidem*, f. 41

14. *Ibidem*, f. 43

15. *Ibidem*, f. 44

16. *Ibidem*

17. *Ibidem*, f. 45

## ANCHETAREA, JUDECAREA ȘI CONDAMNAREA CĂPITANULUI ȘTEFAN POPESCU - LIDERUL GRUPULUI DE REZISTENȚĂ ANTICOMUNISTĂ DIN SUDUL BIHORULUI

De la 29 iunie 1950 și până la 9 martie 1951 s-a desfășurat anchetarea lui Ștefan Popescu de către organele de securitate și elaborarea, de către procurorul militar (căpitanul magistrat Vasile Moțoc), a referatului referitor la „dosarul cercetărilor preliminare” cu privire la acesta și ceilalți locuitori care au făcut parte din grupul de rezistență (în număr de 13), pe care l-a îndrumat. Constatările procurorului debutează cu sloganuri binecunoscute, pe care le reproducem (pentru a le savura conținutul propagandistic, de o tipică factură stalinistă): „Cu cât clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, în frunte cu Partidul Muncitoresc Român, partidul ei de avangardă, pășește tot mai dârz pe drumul reformelor structurale, pentru realizarea noii societăți fără exploatare și slugile docile ale acestora, elemente din fostele așa-zise partide istorice, caută să dea lovituri regimului nostru democratic și să frâneze sau chiar să oprească mersul înainte al noii orânduiri. Astfel, și inculpații din cauza de față... Acești inculpați nu vedeau cu ochi buni mărețele realizări îndeplinite de clasa muncitoare din țara noastră și unelteau din umbră pentru răsturnarea, prin violență, a regimului contând pe un războiu, pe care îl socoteau apropiat și inevitabil, între țările imperialiste și lagărul democratic. O altă parte dintre inculpați au favorizat acțiunea criminală a inculpaților principali, dându-le adăpost și alimente, spre a-și putea continua acțiunile lor mârșave. Mulți dintre inculpați au fost înarmați, pentru ca, în cazul unei acțiuni de violență, să răstoarne regimul cu ajutorul armelor”<sup>1</sup>. Așadar, căpitanul Ștefan Popescu era unul dintre cei care „unelteau din umbră pentru răsturnarea, prin violență a regimului” democrat – popular, care se instalase temeinic, prin metodele sistemului concentraționar sovietic. Ce acuză mai gravă i se putea aduce, ca și multor alți conaționali de-ai săi, care au intrat în malaxorul organelor de urmărire și anchetare ale statului ? Se vorbea, într-o manieră triumfalistă, despre „mărețele realizări îndeplinite de clasa muncitoare din țara noastră”. Care erau, de fapt, aceste „realizări” ? Putem menționa câteva dintre ele:

1. preluarea puterii și folosirea acesteia de către comuniști în vederea sovietizării României, deci deturnarea acesteia de la sensul profund al evoluției sale istorice;
2. naționalizarea principalelor mijloace de producție, adică etatizarea economiei, prin distrugerea proprietății particulare din acest domeniu;

<sup>1</sup> Viorel Faur, Antonio Faur, *O viață de om sub ochii „securității”...*, p. 91

3. trecerea la colectivizarea agriculturii, cel mai mare pericol pentru clasa țărănească, cea mai numeroasă;
4. adoptarea unei politici de eliminare totală de pe scena politică a partidelor istorice, fiind astfel înlăturată democrația, în scurt timp fiind instaurat monolitismul politic, cu consecințe extrem de grave pentru societatea românească;
5. organizarea unui sistem represiv intern cum n-a mai existat vreodată în România, acesta fiind menit să transforme țara într-un adevărat „lagăr”, în care au fost aruncați cei mai valoroși cetățeni, mai exact elita (în toate domeniile: politic, economic, cultural și științific), care nu a aderat la ideile comuniste.

În principiu, schimbarea unei societăți, prin reforme radicale, are drept scop asigurarea dezvoltării ei, sub toate raporturile, inclusiv cel politic.

Înlocuirea însă a pluripartidismului politic cu „dictatura proletară” a fost o acțiune nefastă și tocmai aceasta este considerată – de către puterea comunistă – ca fiind o realizare importantă, pe care așa-ziii „dușmani de clasă” vroiau să o înlăture, chiar și prin violență.

După ce l-au arestat, timp de trei luni „specialiștii” de la Direcția Regională de Securitate Oradea l-au anchetat pe Ștefan Popescu, de la care au încercat să „stoarcă” informații despre ceilalți membri ai grupului de rezistență, cu deosebire despre locuitorii care l-au găzduit și alimentat, pentru a stabili, cu exactitate, care a fost amplitudinea activității politice a acestora. Au fost reținuți, mai întâi, și anchețați Gherasim Cristea (care a fost atât de chinuit, încât a decedat nu peste mult timp), Miron Banciu și soția sa, toți trei din comuna Dumbrăvani. Au venit la rând Ioan Cuc (din Rieni), Nicolae Tuducea (din Câmpani de Jos), Desideriu Galaita (din Băița), Alexandru Tocoianu (din satul Călugări) și Gavril Tocoianu<sup>2</sup> (tot din această așezare).

Pe baza informațiilor obținute în urma anchetării lui Ștefan Popescu și a celor menționați au rezultat niște date și fapte, pe care „securiștii” de la D.R.S. Oradea le-au sintetizat, în raportul din 3 octombrie 1950 către Direcția Securității Poporului din București, în următoarele expresii și aprecieri: „Popescu a căutat, în tot timpul (de aproximativ patru ani-n.n.), să stea ascuns și să fie adăpostit și alimentat de către foștii conducători sau membri ai P.N.Ț. – ului, pe care îi cunoștea din activitatea lui legală P.N.Ț-istă și care au fost cunoscuți de el că au o atitudine dușmănoasă față de regimul actual, spunând că regimul democrat nu durează mult în România, că vin anglo-americanii și vor instaura iar regimul din trecut și țăranii nu o să trebuiască să predea cotă (din produsele lor-n.n.) statului și poate vinde pe piață la liber. A îndemnat pe țăranii să nu se înscrie în gospodărie agricolă colectivă, aducând diferite minciuni despre sistemul cum trăiesc țăranii în gospodării colective, ca țăranii să aibă frică de colectivizare. În continuare s-a lăudat că, după venirea anglo-americanilor, el va fi om mare (printre altele, chiar

<sup>2</sup> *Ibidem*, p. 87-90

comandant al Legiunii de Jandarmi Bihor-n.n.), în conducerea țării; a promis diferite posturi oamenilor ca răsplată pentru că l-au ajutat. Pe de altă parte, a făcut și amenințarea că, dacă va fi divulgat, o să fie împușcat și aprinsă casa acestuia. Popescu a organizat și o rețea pentru ajutorarea familiei dintre elementele de care a fost el adăpostit și alimentat, cari au colectat diferite alimente și bani pentru familia lui și le-au trimis, prin diferiți intermediari, familiei lui”<sup>3</sup>. Avem în față portretul clasic al opozantului regimului, al unuia dintre liderii mișcării de rezistență din România, care întrunea toate „calificativele” pentru ca reprezentanții organelor represive să-l eticheteze drept „bandit” și „dușman al regimului”<sup>4</sup> democrat-popular.

Investigațiile au fost extinse, cu scopul de a fi aflate și alte informații cu care să fie incriminat Ștefan Popescu, dar mai ales pentru a-i depista pe toți membrii grupului de rezistență, care l-au sprijinit în cei patru ani de urmărire. Securiștii erau interesați să descopere cât mai mulți, numai în acest fel putându-și demonstra utilitatea ca instrumente ale represiunii.

Prin urmare, au fost arestați alți locuitori, precum Aurel Popovici, zis Rilu (originar din satul Seghiște, stabilit pentru moment în Câmpani de Jos), Nicolae Faur și Valer Petriș (ambii din satul Seghiște), dar și Teodor Aron (din Fânațe). La 27 noiembrie 1950 a fost concepută o *Notă* în care sunt menționate aceste acțiuni ale D.R.S. Oradea, în care se face propunerea ca să mai fie arestați doi locuitori din satul Seghiște, mai exact Mihai Bortiş și Teodor Bortiş. La acest document a fost anexată și o *notă* a sinistrului general-maior Nicolschi<sup>5</sup>, împrejurare care atestă importanța pe care capii securității din România au acordat-o grupului de rezistență din sudul Bihorului.

În ziua de 29 ianuarie 1951, D.R.S. Oradea a trimis Tribunalului Militar din Cluj un lot de 13 persoane (Ștefan Popescu, Aurel Popovici zis Rilu, Nicolae Faur, Nicolae Tuducea, Filimon Tuducescu, Valeriu Petriș, Teodor Bortiş, Mihai Bortiş, Miron Banciu, Ioan Cuc, Gavril Tocoianu, Alexandru Tocoianu și Teodor Aron), însoțit de un dosar (de 204 file), care conținea „actele de cercetare dresate contra”<sup>6</sup> acestora de către securiștii din Oradea. Declarația pe care Ștefan Popescu a dat-o în timpul anchetei are certă valoare documentară, în aceasta figurând tot ceea ce au reușit securiștii să „scoată” – cu mijloacele lor specifice – de la cel arestat<sup>7</sup>. A recunoscut că a fost adăpostit și alimentat, în mai multe rânduri, de

<sup>3</sup> Antonio Faur, *Căpitanul Ștefan Popescu – liderul grupului de rezistență din sudul Bihorului...*, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca*, 2004, p. 654

<sup>4</sup> *Ibidem*

<sup>5</sup> *Ibidem*, p. 663

<sup>6</sup> Idem, *Documente despre grupul de rezistență din sudul Bihorului (194-1950)*, în *Istoria – ca experiență intelectuală...*, p. 399

<sup>7</sup> Este de menționat faptul că Ștefan Popescu n-a făcut mărturisiri complete (în temeiul cărora am putea cunoaște mai multe lucruri despre grupul de rezistență anticomunistă de care ne ocupăm), limitându-se la minimum, pentru a nu cauza necazuri celor care au fost solidari cu el, în sensul de a nu-i „da pe mâna securiștilor”, care i-ar fi arestat și anchetat.

către locuitorii anchetați împreună cu el. De asemenea, a fost de acord că a „discutat cu aceștia chestiuni politice”. Concomitent, a primit de la ei „diferite știri politice, culese din diferite surse” (ca svonurile și radio-ul țărilor capitaliste), pe care Ștefan Popescu le-a difuzat mai departe<sup>8</sup>, adică în rândul locuitorilor cu care a avut contacte, care, la rândul lor, le-au răspândit în alte sate. Sunt consemnate în documentul amintit și câteva din aceste „știri”:

- va izbucni, în curând, un război între țările de democrație populară (în frunte, desigur, cu Uniunea Sovietică) și țările imperialiste (anglo-americane);
- în „Statele Unite s-a format un guvern român (liber), sub președinția generalului Rădescu”;
- au fost masate la granița Iugoslaviei trupe sovietice, în vederea „începerii unui război” între aceste țări;
- s-a semnat „pactul Atlanticului”, formându-se un „bloc militar” al statelor apusene, despre care Ștefan Poescu a afirmat că este constituit tocmai pentru a „învinge”, în eventualitatea unui conflict militar dintre sovietici și anglo-americani”.
- despre colectivizarea agriculturii, în sensul că în gospodăriile colective „oamenii nu au libertate, sunt supuși încontinuu ordinelor, se mănâncă de la cazan” și țăranii cooperatori nu au „dreptul la întreaga recoltă produsă”<sup>9</sup>.

Datorită condiției sale de fost „fugar” politic, Ștefan Popescu a „avut” – conform propriilor sale precizări – o atitudine „contrară” regimului din România și a așteptat o „schimbare” a acestuia, împrejurare care ar fi determinat și rezolvarea pozitivă a situației în care se afla. El a „crezut”, cu sinceritate și speranță, în modificarea regimului printr-o intervenție militară străină și, ca atare, a „căutat” să „produc[ă] greutate în ceea ce privește întărirea regimului democrat din țară”<sup>10</sup>. Și-a procurat și câteva arme (un pistol rusesc și unul unguresc, 101 cartușe și o grenadă), pentru a se apăra, în timpul deplasărilor făcute, mai ales noaptea. El ținea să atragă atenția asupra motivației reale a înarmării sale: „Nu am avut niciodată gândul să atac, ci numai de intimidare, în cazul când aș fi fost somat de către cineva pe timpul deplasărilor..., dintr-o comună în alta”<sup>11</sup>.

O atenție specială au acordat-o anchetatorii unor evenimente din luna august a anului 1949, când țăranii din satele situate în zona Tincăi au declanșat acțiuni deschise împotriva impunerii unor cote exagerate, mai cu seamă asupra familiilor înstărite. Într-o noapte de la finele lunii menționate, Ștefan Popescu a fost trezit de Valer Petriș și Mihai Bortîș, care l-au „anunțat că în regiunile de șes ale județului Bihor a început o răscoală țărănească contra predării cotelor de cereale și că rebeliunea s-ar fi extins până în comuna Șoimi. Mi s-a făcut

<sup>8</sup> C.N.S.A.S., fond P, dos. 651, vol 1, f. 10

<sup>9</sup> *Ibidem*, f. 11

<sup>10</sup> *Ibidem*

<sup>11</sup> *Ibidem*



propunerea ca și noi să ne pregătim oamenii, să fim gata ca, în caz de apropierea rebeliunii de ținuturile noastre, să putem participa și noi. A doua, sau a treia zi au venit din nou la aceeași locuință. ...Petriș Valer, Bortîș Mihai și Popovici Aurel, zis Rilu... Cu această ocazie am discutat despre rebeliunea izbucnită și *toți au venit cu propunerea ca să pregătim participarea la rebeliune*<sup>12</sup> (subl. ns. -A.F.). Mai mult, Valeriu Petriș și-a „luat angajamentul că el se poate baza și pregăti circa 10-15 persoane”<sup>13</sup>. Aurel Popovici a procedat identic, afirmând că, dacă sunt necesare arme, el „va face rost” de acestea.

Este evident, deci, faptul că a existat, în cadrul grupului de rezistență, tentativa de a acționa împotriva regimului, în momentul când „răscoala” (sau „rebeliunea”) țărănească va ajunge în zona de sud a Bihorului. Atunci ar fi fost utilă organizarea militară a manifestării țărănești, care să aibă finalitatea urmărită de locuitori, care constituiau o majoritate anticomunistă.

Ștefan Popescu a avut legături și cu grupul de rezistență din județul Arad, deplasându-se la Iosășel, unde a fost contactat de doi „teroriști”, care i-au propus ca să se stabilească în munții (din părțile Devei), unde să organizeze un „grup” mai puternic de rezistență. La această propunere, el a dat un „răspuns negativ”<sup>14</sup>. Există o credibilă explicație a acestei decizii. El era liderul unui grup format din locuitorii satelor prin care a trecut (cei mai mulți știind de prezența sa, unii găzduindu-l și alimentându-l), din zona submontană a sud-estului Bihorului, care preferau să rămână pe la casele lor, în loc să devină „fugari” sau „partizani în munți”, unde era mai greu să fie alimentați și, totodată, erau căutați de trupele de securitate și de informatorii lor. De altfel, rezistența era mult mai vastă decât o puteau realiza grupurile din munți, care, la rândul lor, se bazau pe suportul locuitorilor de la deal și câmpie.

Deși unii membri ai grupului de rezistență din sudul Bihorului s-au înarmat, ei nu au atacat autoritățile (primari, milițieni, securiști, informatorii acestora), nici nu au trecut la faza unei rezistențe armate în munți, cum au făcut alte grupuri. Grupul sud-bihorean a avut menirea de a întreține o atmosferă anticomunistă în rândul sătenilor și de a participa, dacă se va ivi ocazia, la o luptă deschisă împotriva regimului democrat popular. *Aceasta era principala semnificație a existenței sale și ea nu trebuie exagerată.*

În procesul verbal, încheiat la 3 ianuarie 1951, de către locotenentul major Varga Ștefan (de la Direcțiunea Generală a Securității Poporului), se afirma – chiar din primul paragraf – că membrii grupului care s-a aflat „sub conducerea teroristului [Ștefan] Popescu” au „depus [o] *activitate instigatoare în regiunea plășii Vașcău și Beiuș-Bihor, plănuiind a trece și la rebeliune*”<sup>15</sup> (subl. ns. – A.F.).

<sup>12</sup> *Ibidem*, f. 12

<sup>13</sup> *Ibidem*

<sup>14</sup> *Ibidem*

<sup>15</sup> *Ibidem*, vol. 2, f. 2

În perioada „cercetărilor” au fost luate declarații de la 12 membri ai grupului cu privire la raporturile pe care le-au avut cu Ștefan Popescu. Aceste documente sunt, în majoritatea lor, inedite. Vom extrage din cuprinsul lor acele pasaje care au o valoare argumentativă sau contribuie la extinderea cunoașterii istorice. Aurel Popovici, spre pildă, recunoștea că a luat parte la întâlnirea din august 1949, cu prilejul căreia Ștefan Popescu a „spus ca să ne pregătim oamenii, cu scopul de a începe rebeliunea, și ne-a spus ca să ne procurăm cât mai mult armament”, pentru ca, în „*caz de nevoie, să dezarmăm și Miliția*”<sup>16</sup> (subl. ns. – A.F.). Într-o altă *declarație* a sa obținută de anchetatori, același Aurel Popovici (zis Rilu) a suplimentat informațiile cu privire la acest episod. Reproducem o parte, de un real interes istoriografic, a textului – mărturisire pe care acesta l-a semnat: „Aici (la întâlnirea din Seghiște-n.n.) mi s-a spus că, în județul Bihor, a izbucnit rebeliunea țăranilor contra măsurilor luate în legătură cu treierii și colectările de cereale și au făcut propunerea ca să ne pregătim și noi să facem o rebeliune. Noi toți (Ștefan Popescu, Aurel Popovici, Valeriu Petriș, Mihai Bortiş și Teodor Bortiş-n.n.) am fost de acord să pregătim rebeliunea...În cursul discuțiilor cari le-am avut în casa lui Teodor Bortiş, *fiecare participant a venit cu diferite propuneri. [Ștefan] Popescu a spus că trebuie să mobilizăm câți mai mulți oameni posibil din comunele vecine (cu satul Seghiște-n.n.) și să procurăm cât mai mult armament și, în caz de nevoie, să dezarmăm și miliția, ca să avem cât mai mult armament și acei oameni care nu au arme să fie cu topor și furcă*”<sup>17</sup> (subl.ns. -A. F). S-a stabilit ca, în funcție de modul cum vor decurge evenimentele, să se întâlnească din nou (ceea ce nu s-a întâmplat), pentru a intra în acțiune.

Teodor Bortiş, în declarația sa, ne oferă o variantă apropiată, care confirmă cele mărturisite de Ștefan Popescu, care a avut rolul cel mai important: „am discutat despre rebeliunea care a izbucnit pe la regiunea Arad și Oradea. La propunerea lui Popovici, Popescu a fost de acord, și noi am propus ca teroristul Popescu să [ne] organizeze și conducă pe noi. Popescu a spus: ca să putem face rebeliune, avem nevoie de oameni mulți și armament, și trebuie să mobilizăm oamenii și din comunele vecine și să căutăm oamenii...cari și-au arătat nemulțumirea din cauza predării cotelor de cereale. Teroristul Popescu a spus că, în acest caz, dacă o să ne atace miliția, să-i dezarmăm și o să avem și armament mai mult”<sup>18</sup>.

<sup>16</sup> *Ibidem*, vol.1, f. 19

<sup>17</sup> *Ibidem*, f. 39-40

<sup>18</sup> *Ibidem*. Transcriem din declarația lui Teodor Bortiş referirile la aceeași împrejurare: „În luna august 1949, într-o zi, am auzit în comună (mai exact, în Seghiște-n.n.) că a izbucnit rebeliunea în regiunea de șes. Aceste știri i le-am comunicat lui Popescu, care se afla în acel timp în casa mea. În această zi, seara, a venit la Popescu Popovici Aurel zis Rilu, Petriș Valer și Bortiş Mihai, și toți spuneau că a izbucnit rebeliune[a]. Popovici Aurel a propus ca să facem și noi rebeliune în Seghiște, că și la noi sunt oamenii nemulțumiți din cauza predării cotelor și, dacă a început în altă parte, să-i ajutăm și noi și să pregătim rebeliunea. Popovici a spus ca să-[i] îndemnăm pe oameni

Anchetatorii securiști erau preocupați de identificarea tuturor locuitorilor care au intrat în sfera de influență a membrilor grupului de rezistență și, în mod deosebit, a liderului acestuia, căpitanul Ștefan Popescu. De asemenea, ei au vizat modul de manifestare și planurile de acțiune ale grupului, precum și conținutul discuțiilor dintre ei, pentru ca, folosindu-se de ceea ce au aflat, să-i poată incrimina.

Ca atare, au procurat informații despre două teme asupra cărora au stăruit membrii grupului de rezistență. *Prima* se referă la eventualitatea declanșării unui „războiu” „între țările democrat-populare și anglo-americani”, ca posibilitate de a scăpa de „actualul regim”, de care nu erau „mulțumiți”<sup>19</sup>. *A doua* era înființarea de gospodării colective, cu care nu și-au exprimat acordul, fiindcă în cadrul acestora oamenii nu aveau drepturi, fiind supuși comandai comuniștilor. Toți țărani, nu numai cei care au constituit grupul de rezistență, erau îngroziți de ideea că ar ajunge „să mănânce de la cazan”, dacă se va produce, cu adevărat, „socializarea agriculturii”<sup>20</sup>.

Un alt membru al grupului de rezistență, Aurel Popovici, s-a implicat în preconizata acțiune de solidaritate cu cei care au făcut „rebeliune”. După discuția pe care am prezentat-o, la câteva zile, Mihai Bortîș a fost chemat de Aurel Popovici, care i-a „spus” că nu mai pot face „rebeliune”, deoarece „oamenii au fost lămuriți cu cotele (adică să le predea statului-n.n.) și s-a terminat cu rebeliunea și în Tinca”. Drept consecință a acestei situații, dacă trebuie să fugă în pădure, pentru a nu fi „arestați”, ei vor folosi armele, pentru a se apăra, cu atât mai mult, cu cât „regimul actual”<sup>21</sup> urmează să se schimbe, desigur în urma războiului dintre țările de democrație populară și anglo-americani. Aurel Popovici vorbea despre războiul „contra comunismului”<sup>22</sup>.

Desigur, Ștefan Popescu a purtat și alte discuții cu membrii grupului de rezistență, care vizau o problematică de actualitate. Spre exemplu, el declară că a schimbat puncte de vedere cu Nicolae Faur cu privire la alegerile din 19 noiembrie 1946. Nicolae Faur și-a manifestat „nemulțumirea...”, spunând că la secția de votare (din satul Hotărel, de lângă Ștei-n.n.) unde a fost numit om de încredere s-au făcut anumite abuzuri din partea reprezentanților B.P.D.-ului”. Totodată, și-a exprimat revolta împotriva măsurilor „luate de guvern în ceia ce privește dizolvarea P.N.Ț. – ului”. A afirmat că „regimul de azi, deși vorbește despre libertate, totuși a dizolvat un partid istoric vechiu”. În mod cert, Nicolae Faur „nutrea și pe mai departe ideile partidului [național-] țărănist și spera în

---

ca să nu predea cota de cereale că, dacă nu predă nimeni, nu poate să facă nimic autoritățile” (*Ibidem*, f. 122).

<sup>19</sup> *Ibidem*, f. 31-32

<sup>20</sup> *Ibidem*. De menționat faptul că Ștefan Popescu era convins de faptul că războiul dintre țările democrat – populare și anglo-americani va fi câștigat (în mod „sigur”) de către aceștia din urmă, deoarece „sunt în posesia bombei atomice” (*Ibidem*, f. 73).

<sup>21</sup> *Ibidem*, f. 60

<sup>22</sup> *Ibidem*, f. 64

reînvierea P.N.Ț., pe care o aștepta, prin intervenția anglo-americanilor, eventual prin izbucnirea războiului între țările apusene și țările de democrație-populară”<sup>23</sup>.

Nicolae Tuducea (din comuna Câmpani de Jos, președinte al Comitetului Provizoriu al comunei Câmpani de Sus și membru al P.M.R., dar care a intrat în grupul de rezistență) i s-a „plâns” lui Ștefan Popescu că „e prea multă muncă și strictete, fapt care îl va decide, în curând, să se retragă de la serviciu, având acasă destulă ocupație cu pământul și mașinile agricole, spre a-și câștiga mai multă libertate ca astăzi”. Și acesta „credea într-un conflict armat între anglo-americani și U.R.S.S., în urma căruia se va schimba actualul regim politic, bazat pe știrile radiofonice din statele apusene (*Europa Liberă* și *Vocea Americii*-n.n.), aduse din când în când de către Popovici Aurel, ascultate la morarul Popa Gheorghe, sau din comentariile ce le făcea asupra articolelor politice din ziarul *Scânteia*, la care era abonat”<sup>24</sup>.

Au fost, fără îndoială, și alte fapte ale lui Ștefan Popescu pe care le-a mărturisit membrilor grupului de rezistență și au fost consemnate de anchetatori. Locotenent-majorul (de securitate) Varga Ștefan a prezentat, într-o formă sintetică, activitatea „instigatoare” a căpitanului Ștefan Popescu: „În iulie 1947 a dispărut de la domiciliul lui, stând ascuns în diferite comune, la foștii lui colaboratori P.N.Ț. – iști, cu care a desfășurat o propagandă contra regimului democrat. A lansat prin ei diferite zvonuri...alarmiste în legătură cu izbucnirea noului război mondial, cu venirea armatelor imperialiste anglo-americane. A îndemnat populația la nerespectarea ordonanțelor de urgență, la nepredarea cotelor. A plănuțit, cu oameni de încredere, o rebeliune în regiunea de mai sus, pentru a împiedica mersul treierii și colectărilor. A luat contact, prin Tocoianu Iosif, cu o bandă teroristă din județul Arad, cu care ocazie s-a angajat de a organiza în munții din jud[ete]ul Bihor o bandă, cu scopul de a lupta pentru răsturnarea regimului de democrație populară. În această privință a și trecut în faza preparatorie, însă oamenii nu s-au angajat la aceasta. A cumpărat pistoale și grenade, pentru a se apăra contra autorităților de urmărire, ceea ce a și făcut în ziua de 29 iunie 1950, când – fiind încercuit - a scos pistoalele, cu scopul de a trage asupra organelor de urmărire, ceea ce nu i-a reușit, fiind împușcat în umăr”<sup>25</sup>. Acestea au constituit și principalele acuze în procesul care i s-a intentat de către Tribunalul Militar din Cluj, unde a fost judecat împreună cu colaboratorii săi cei mai importanți.

În ședința din 23 martie 1951, prezidată de maiorul magistrat Oprea Bonescu, a Tribunalului Militar Cluj (secția I-a), a fost judecat lotul de 13 persoane, al cărui lider era căpitanul Ștefan Popescu. Procurorul militar, care a preluat constatările obținute de securiști (prin metodele lor de anchetare), a fost căpitanul magistrat Victor Moțoc. În temeiul incriminărilor care i se aduc (la

<sup>23</sup> Viorel Faur, Antonio Faur, *O viață de om sub ochii „securității”...*, p. 84

<sup>24</sup> C.N.S.A.S., *fond P*, dos. 651, vol. 1, f. 78

<sup>25</sup> *Ibidem*, vol 2, f. 69

acestea ne-am referit deja), din care unele au fost negate (în instanță) de către căpitanul Ștefan Popescu, acesta a fost condamnat la patru ani de închisoare corecțională, „fără acordarea de circumstanțe atenuante”<sup>26</sup>. Motivația sentinței nr. 227 (din 23 martie 1951) a fost următoarea: „pentru delictul de instigare publică” și „pentru delictul de deținere ilegală de armă militară” s-a aplicat și o amendă de 10.000 de lei<sup>27</sup>.

Avocatul lui Ștefan Popescu a făcut recurs, care a fost examinat în ședința publică din 21 iulie 1951 a Curții Militare de Justiție și Casare (prezidată de locotenent - colonelul Șt. Băduț). Decizia (nr. 2642) a acestei instituții juridice militare este următoarea: „Având în vedere gravitatea faptelor comise de recurenți, gradul de pericolozitate al lor, împrejurările în care au fost comise infracțiunile, precum și scopurile urmărite, Curtea, apreciind, găsește că pedepsele au fost just aplicate și nu este cazul de a se reduce”<sup>28</sup>.

Ceilalți condamnați în acest proces au fost: Aurel Popovici (la 3 ani de închisoare corecțională<sup>29</sup>), Nicolae Tuduca (2 ani de închisoare), Nicolae Faur (1 an și 2 luni<sup>30</sup>), Valeriu Petriș (1 an), Mihai Bortiş (1 an), Miron Banciu (1 an), Ioan Cuc (8 luni), Gavril Tocoianu (6 luni) și Teodor Aron (8 luni)<sup>31</sup>. Au fost achitați Teodor Bortiş și Alexandru Tocoianu.

Așadar, din grupul de rezistență anticomunistă din sudul Bihorului, unsprezece membri au fost condamnați la închisoare corecțională și diferite amenzi. Toți au executat, în mai multe închisori, aceste sentințe. Spre pildă, Nicolae Faur a fost închis la Oradea, Gherla, Cluj și la canal (la Piatra Albă și Medgidia).

Grupul de rezistență anticomunistă din sudul Bihorului poate fi, după opinia noastră, încadrat „în categoria acelor nuclee de rezistență constituite în jurul unor personalități cu experiență militară, un grup care, prin ideile și concepțiile politice ale membrilor săi, de factură democratică - cât și prin obiectivele care și le-au propus în anumite momente -, urmărea înlăturarea regimului comunist și readucerea României pe vechiul ei făgaș de dezvoltare antebelic”<sup>32</sup>. Avem de-a face cu cazul unui ofițer scos din cadrele armatei de către noul regim, care a adoptat o serie de măsuri pentru a elimina din toate compartimentele societății adversarii politici.

<sup>26</sup> *Ibidem*, vol. 1, f. 271

<sup>27</sup> *Ibidem*

<sup>28</sup> *Ibidem*, f. 333

<sup>29</sup> De altfel, toți au fost condamnați la „închisoare corecțională”, deci nu mai menționăm la fiecare acest lucru.

<sup>30</sup> C.N.S.A.S., *fond P*, dos. 651, vol. 1, f. 272

<sup>31</sup> *Ibidem*, vol 2, f. 494

<sup>32</sup> Antonio Faur, *Grupul de rezistență din depresiunea Beiușului*, în Ion Zainea, Mihai Drecin, Corneliu Crăciun, Antonio Faur, Gabriel Moisa, Augustin Țărău, Nicolae Miha, *Democrație occidentală versus democrație populară: evoluția spectrului politic în nord-vestul României (1944-1950)*, Editura Universității din Oradea, 2004, p. 175

## ISTORIE ȘI CRITICĂ LITERARĂ

Corneliu CRĂCIUN

### O POSIBILĂ PARALELĂ ÎNTRE „MANUSCRIS GĂSIT ÎNTR-O STICLĂ”, DE E. A. POE ȘI „CUIRASATUL TOD”, DE DINO BUZZATI

I. Cele două proze pornesc de la motivul vasului – fantomă, care a cunoscut o largă dezvoltare în literatura spiritelor romantice (nu neapărat legate de curentul romantismului).

Prima reprezentare literară remarcabilă a legendei nordice despre vasul fantomă a realizat-o scriitorul și compozitorul german Richard Wagner, impunând în conștiința publică imaginea olandezului zburător, care a rămas un motiv pe cât de tragic, pe atât de profund uman. La Richard Wagner accentul cade pe reprezentarea avatarurilor celor doi: olandezul rătăcitor care caută pe mări femeia veșnic credincioasă și Senta, care jură credință căutătorului, dar, pentru aceasta își părăsește logodnicul. Cei doi nu vor avea parte de o corabie salvatoare, pentru că aceasta se scufundă, dar primesc mântuirea prin puterea sacrificiului lor (încheiere similară celei din drama Faust de Goethe). Într-un cunoscut dicționar de simboluri<sup>1</sup> se consideră că salvarea lor provine nu din visul ideal dovedit a fi imposibil, ci din acceptarea curajoasă a realității.

Corabia este un motiv polisimbolic (are capacitatea de a trimite spre mai multe semnificații). Corabia evocă ideea de forță și de securitate de-a lungul unei traversări dificile, doar că în cele două texte, respectiv Manuscris găsit într-o sticlă și Cuirasatul „Tod”, corabia nu mai constituie un element securizant, de vreme ce ea se află pe un teritoriu – marea sau oceanul – nesigur, misterios. Navigarea pe mare poate fi considerată și o călătorie spre o altă dimensiune – aceea a morții - deoarece, așa cum spune Gaston Bachelard în cartea *L'Eau et les Rêves*, „eroul mării este un erou al morții”.<sup>2</sup>

Prin însăși structura ei, corabia permite un simbolism apropiat de al receptaculului. Spațiul interior al unei corăbii poate sugera, deopotrivă, golul și plinul. În această a doua semnificație se poate face legătura cu naosul, care este partea centrală a unei biserici (cuprinsă între altar și pronaos), investită și cu puterea de a primi circulația vieții spirituale.

Față de acest simbolism al navei, corabia-fantomă adaugă noi valențe: „...simbolizează visele nobile prin inspirație, dar irealizabile, vise legate de idealul imposibil”.<sup>3</sup>

II. Amândouă textele recurg la un artificiu scriitoricesc, mult mai răspândit în literatura secolului al XIX-lea, mai rar în cea a secolului XX.

Unii scriitori și-au prezentat opera ca aparținând unei alte persoane (moarte sau dispărute, ori care a vrut să rămână în anonim), ei nefiind decât beneficiarii întâmplători ai acesteia sau executorii testamentari.

E. A. Poe procedează astfel în proza lui, simulând transcrierea unui manuscris pe care trăitorul unei experiențe extraordinare l-ar fi introdus într-o sticlă și i-ar fi dat drumul în voia valurilor (e același procedeu la care va apela și naufragiatul din romanul Copiii căpitanului Grant de Jules Verne).

Tehnica retragerii scriitorului din ipostaza de autor este menită să sporească ideea de credibilitate a experienței narate (care se află sub semnul întrebării cu cât este mai bizară). Aceași intenție a credibilității este servită și de motoul ales dintr-un poet francez al secolului al XVIII-lea: „Cine nu mai are de trăit decât o clipă nu mai are nimic de ascuns”.<sup>4</sup>

III. Dacă în proza lui E. A. Poe se aude o singură voce – la persoana I – (a aventurierului care plătește o viață irosită în răutăți), în proza lui Dino Buzzati se comunică la persoana a III-a, din trei perspective.

Prima perspectivă îi aparține naratorului (nu se știe cine este) care comunică despre faptul că Hugo Regulus, fost ofițer al marinei de război germane, urmează să publice o carte de senzație despre un episod rămas necunoscut din cel de-al doilea război mondial. Este invocat un manuscris (pe care unii au ajuns deja să-l citească), al cărui conținut reprezintă de fapt materialul acestei proze scurte.

A doua perspectivă îi aparține lui Hugo Regulus, ofițer necombatant, care a aflat în cadrul serviciului său despre o enigmatică și secretă operațiune: „Eventualitatea 9000”. Căutările lui pentru descoperirea unui martor al acestei operațiuni ocupă cea mai mare parte a narațiunii. După terminarea războiului, fostul ofițer încearcă să descifreze misterul acestei acțiuni militare despre care nimeni nu știa nimic sau nu putea ori nu voia să comunice. Cu răbdare și prin deducție, el descoperă că în spatele acestei operațiuni (în care a dispărut și un fost subordonat al său) se afla un proiect militar de anvergură, al cărui rezultat trebuia să fie un vapor masiv, o mașină fatală împotriva flotei anglo-americane. Vasul a plecat din șantierul de construcție, dar terminarea războiului nu i-a mai permis să intre în luptă. A rămas un simbol al unei Germanii care admite realitatea înfrângerii dar păstrează imaginea de forță și neînghenunchere.

A treia perspectivă se datorează adjutantului Willy Untermeyer, unul dintre puținii supraviețuitori ai acestei arme infernale hitleriste. Din comunicările sale rostite pe patul de spital (când a încercat să se sinucidă), incoerente pentru toți ceilalți, fostul său comandant reface ceea ce s-a petrecut la bordul navei (botezată inițial „Regele Friedrich II”, devenită ulterior, după ce mare parte a echipajului a luat hotărârea să nu lupte, dar nici să se predea „Cuirasatul Morții”).

IV. Proza lui E. A. Poe este mai tenebroasă. Povestirile lui gotice se caracterizează prin subiectele și elementele de groază, morbide, cu care a fost și identificată opera sa. Apar des moartea, nebunia, obsesia, crima, boala, distrugerea personalității. Pretutindeni, elementul de mister. Așa se întâmplă în

Metzengerstein, unde apare un cal-fantomă sau în Manuscrisul găsit într-o sticlă, unde apare un vas-fantomă.

Partea de suspans ocupă un loc destul de mare în raport cu dimensiunea textului. Aventurierul ajunge pe o corabie cu oameni-năluci, pentru care el era inexistent, o corabie rătăcind fără nici o țintă și fără nici o limită previzibilă. Rătăcirea neconținută îl duce într-un spațiu care nu are nimic comun cu ceea ce era cunoscut: „În apropierea corăbiei nu e decât bezna nopții veșnice și un hău de ape fără spume, dar cam la o depărtare de o leghe, de o parte și de alta, se pot vedea la răstimpuri, nedeslușit, înspăimântătoare metereze de gheață înălțându-se spre cerul pustiu, de parcă ar fi chiar pereții universului...”<sup>5</sup>

Așa cum se prezintă tabloul, el pregătește evenimentul final: acoperirea corăbiei-fantomă de către ape și absorbirea ei spre interiorul pământului (ca o înghițitură de către iad): „Deodată, gheața se dă în lături la dreapta și la stânga și pornim să ne învârtim amețitor de iute în uriașe cercuri concentrice, jur împrejurul unui amfiteatru gigantic, ai cărui pereți își pierd vârfulurile în depărtare și în beznă. Dar prea puțină vreme mi-a mai rămas ca să cumpănesc asupra soartei mele. Cercurile se micșorează cu iuțea, ne repezim nebunește în gheara vârtejului și, printre urletele oceanului și tunetele furtunii, corabia – o! doamne! – se cutremură și se scufundă”.<sup>6</sup>

Proza lui Dino Buzzati se termină prin prezentarea unei înfruntări între nava de război totală și o flotă fantomatică. Elementele anterioare de necunoscut, de căutare febrilă, imaginile portuare dezolante, misterul unei operațiuni militare în care fuseseră angajați mii de oameni și nu se identifica nici unul care să dezvăluie secretul pregătesc scena din final, de apocalipsă: „Dinspre capătul orizontului austral înaintau, confuze în negura zorilor, niște umbre înfricoșătoare de nave alinate în șir indian. Nave adevărate sau fantome înșelătoare [...] Cine erau? Oare din ascunzișurile oculte ale pământului ieșiseră amiralii apocalipsului, cu orbite negre și goale ca niște caverne pentru a-l umili pe om?”<sup>7</sup>

Când cuirasatul „Tod” a fost lovit din plin de acele nave fantomatice nu s-a mai văzut nimic. Distrugerea lui – parte a demenței războinice – ar putea simboliza neperpetuarea răului.

Dino Buzzati, un mare prozator al secolului XX, dovedește că în literatură nu poate fi vorba de motive vechi. El a reactualizat motivul corăbiei-fantomă, într-o narațiune de mici dimensiuni, dar plină de suspans în fiecare pagină a ei.

Note:

1. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, forme, figuri, culori, numere. Volumul I. A – D, Editura Artemis, București, 1994.
2. Gaston Bachelard, L'Eau et les Rêves. Essai sur l'imagination de la matière. Librairie Jose Corti, f. a., p. 88.
3. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, lucr. cit., volumul I, p. 364



4. Edgar Allan Poe, Scrieri alese. În românește Proza de Ion Vinea, Mihaela Dragomir și Constantin Vonghizas. Poezia de Emil Gulian și Dan Botta. Studiu introductiv de Zoe Dumitrescu – Bușulenga, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969, p. 27.
5. Ibidem, p. 35
6. Ibidem, p. 36
7. Dino Buzzati, Deșertul tătarilor , p. 400

Cristina SCARLAT

## VIOREL SERGOVICI ȘI MIRCEA ELIADE - LA ÎNTÂLNIREA CU „DOMNIȘOARA CHRISTINA”

Motto:

„Recitesc, pentru o nouă ediție, *Domnișoara Christina*. Sunt surprins de valoarea ei. Cartea aceasta, pe care n-o mai răsfoisem din 1936, când am scris-o și am publicat-o, mi se părea ratată, sugestionat și eu de corul criticilor și a unora dintre prieteni, care o considerau fie perversă, fie erotică, fie de un fantastic factice. Azi, îmi dau seama că mă înșelasem și sunt sigur că, în douăzeci sau cincizeci de ani, cartea aceasta va fi redescoperită. Unii nu înțeleg de ce Simina are nouă ani; precocitatea ei erotică îi dezgustă. Dar tocmai pentru a face limpede faptul că Simina e o posedată, o demonică, i-am dat vârsta de nouă ani. La paisprezece-cincisprezece ani ar fi avut aerul unei precocități maladive, dar în ordinea firească a lucrurilor - tocmai ce voiam eu să evit.” (Mircea Eliade, *Jurnalul portughez și alte scrieri*)<sup>1</sup>.

Eliade nu se înșela asupra destinului acestui text, scris „sub presiunea chiriei”, cum îi mărturisea într-o epistolă, la 20 februarie 1937 lui Nicolae Argintescu –Amza, adăugând, către același: „Nu ți-am trimis-o, pentru că nici eu nu știu ce să cred despre ea. Este cea mai discutată carte a mea: contestată de critică, total, și socotită de anumiți și inteligenți amici ca un cap de operă”<sup>2</sup>.

Să nu uităm că, urmare a publicării acestui micro-roman în 1936 la editura *Cultura Națională* autorul a fost demis din învățământ, sub pretextul de a fi autor de „literatură pornografică”.

*Domnișoara Christina* - „un soi de mister medieval, realizat în spațiul românesc”-„crește direct din folclor (...), o poveste cu strigoi, într-o lume căzută pradă blestemului, pe care un tânăr o salvează, ucigând a doua oară strigoiul, cu un drug de fier împlântat în inimă” (Sorin Alexandrescu)<sup>3</sup>.

Destinul acestui text a fost lung și frumos. Calitățile lui evidente au entuziasmat mulți autori-lirici, dramatici, regizori de film - ducând la finalizarea unor alte proiecte de anvergură. Aminteam într-un alt material<sup>4</sup> operele-lirice, dramatice - care au avut ca punct de plecare această scriere.

În 1971, într-o epistolă către Mary Stevenson (traducătoarea în limba engleză a textului), Eliade amintea că la Paris a întâlnit „un regizor român, care vrea să facă un film inspirat din *Domnișoara Christina*.” Regizorul se numea Radu Gabrea, dar filmul a rămas doar în fază de proiect. La 12 aprilie 1972, Eliade scria, despre același proiect, prietenului și discipolului său american, Mac Linscott Ricketts: „(...) Eu nu știu ce să cred despre această carte. Are, desigur, multe cruzimi erotice (Simina, o fetiță de 9-10 ani...) De aceea, probabil, a

interesat un scenarist român de film. Am citit scenariul: este și mai *orgiastic*, plin de scene agresive și erotice ( se pare că așa se face *astăzi* cinematografi!). Scenariul a fost acceptat de o firmă franceză, cu condiția ca filmul - cu actori francezi - să fie montat în România...Dar, nu știu exact pe ce motiv, Societatea română de filme n-a acceptat”<sup>5</sup>.

Pe bună dreptate, regizori de film –și nu numai - au fost captivați de această poveste, opinia profesorului Mac Linscott Ricketts nefiind singulară, atunci când aprecia că „Eliade nu a scris niciodată o poveste mai captivantă ca aceasta. Este ușor să ne-o imaginăm transformată într-un film *thriller* chiar acum”<sup>6</sup>.

Lucrurile merg mai departe...

În 1994, la 22 iunie, pe scena Operei Române din Timișoara are loc premiera dramei lirice în două acte *Domnișoara Christina*, a compozitorului Șerban Nichifor - căruia Eliade îi mărturisea, într-o epistolă din 27 februarie 1980: „(...) Sunt cât se poate de încântat că un tânăr compozitor român va transpune în universul lui de muzică și vis *Domnișoara Christina* (...)”<sup>7</sup> - operă despre care am discutat pe larg într-o convorbire avută cu domnia-sa”<sup>8</sup>.

În 2001, la 10 februarie, pe scena Teatrului Regal din Madrid a avut loc premiera dramei lirice în trei acte și zece scene *La Senorita Cristina* a compozitorului Luis de Pablo, un veritabil succes, despre care am discutat pe larg într-un alt material<sup>9</sup>.

O știre apărută în *Gardianul* (sâmbătă, 13 mai 2006) anunță că „Raoul Ruiz se pregătește de ecranizarea romanului *Domnișoara Christina*, ale cărui filmări ar trebui să înceapă în toamnă, în România. Cineastul francez de origine chiliană a obținut recent promisiunea unui sprijin financiar din partea Centrului Național al Cinematografiei din Franța.” Nu putem fi decât curioși - și...nerăbdători!

Și nu întâmplător am lăsat la urmă menționarea filmului de televiziune al regizorului Viorel Sergovici, *Domnișoara Christina* care, în 1992 primea 4 premii UNITER: premiul pentru *montaj electronic*-Constantin Marciuc, premiul pentru *scenografie*-Dumitru Georgescu și Florentina Popescu, premiul pentru *imagine film de ficțiune realizat în tehnică video*-Viorel Sergovici și premiul pentru *cel mai bun film de ficțiune* - Viorel Sergovici.<sup>10</sup>

Fără îndoială, ceea ce a atras în acest text nu este atât povestea Christinei - cât cea a Siminei, personaj căruia compozitorii Șerban Nichifor și Luis de Pablo i-au acordat o poziție centrală în operele lor, inspirate de textul eliadesc. Și, fără îndoială, unul dintre motivele pentru care și regizorul Viorel Sergovici s-a oprit asupra lui.

Filmul lui Viorel Sergovici este - cum aprecia și Grid Modorcea – „poate cea mai bună dintre ecranizările eliadești de până acum”<sup>11</sup>. Dar nu mai suntem de acord cu opinia acestuia, atunci când afirmă că filmul „se menține nu în planul mitic, nu la nivelul spectacolului interior, ci la nivelul spectacolului exterior, comercial adică, oferit de componenta senzațional-erotică a povestirii, făcând din

personajul Christinei un fel de Dracula feminin.”<sup>11</sup>. Dacă vrem să amintim ce înseamnă *film comercial* plecând de la un text de Mircea Eliade, cu siguranță cap de afiș este lungmetrajul lui Nicolas Klots - *The Bengal Night* - varianta engleză, pentru cinematograful și *La nuit bengali (1988)*, varianta pentru televiziune-ecranizare a romanului *Maitreyi*, în care regizorul aproape că se detașează de textul original, de latura autobiografică, punând accentul pe eros într-o manieră vădit comercială-peliculă care face subiectul unui alt material și asupra căruia nu mai revenim<sup>12</sup>. Am încadra filmul lui Sergovici în categoria celor didactice, care oferă un suport real pentru textul propriu-zis de la care pleacă, subliniind cu mijloacele specific artei cinematografice atmosfera fantastică, glisările temporale, întrepătrunderea vis-realitate-magie. Ileana Scipione remarca valențele acestei pelicule: „Un caz interesant este și acela a ecranizării nuvelei *Domnișoara Christina*, în care filonul folcloric este destinat să servească de structură epică brută unei iubiri metafizice, atracție pe care legile naturii o interzic categoric”. Este „relevant un motiv predilect al prozei eliadești: suprimarea cronologiei prin magie, pe care filmul o reproduce în cele mai adecvate condiții și cu cele mai potrivite mijloace.”<sup>13</sup>. Și trebuie să subliniem aici rolul major al coloanei sonore a filmului, semnată de compozitorul Adrian Enescu, „autorul unor orchestrații de respirație barocă, aproape wagneriană, căruia i se potrivesc de minune subiectele epice, de mare întindere, în special ecranizări, unde are posibilitatea să-și dezvolte predilecția pentru mister și ineditul sonor, de inspirație folclorică.”<sup>14</sup> Să nu uităm că Adrian Enescu și-a pus semnătura și pe partiturile altor coloane sonore ale unor creații care au la bază texte semnate de Mircea Eliade: piesa de teatru *La țigănci* (1993), la Teatrul *Odeon* din București, în regia lui Alexander Hausvater, piesa TV *Șarpele* (1996), în regia aceluiași Viorel Sergovici și controversatul film de lungmetraj al lui Dan Pița - *Eu sunt Adam!...* (1996).

Regăsim în filmul lui Viorel Sergovici atmosfera fantastică a textului lui Eliade, mult ajutată, cum spuneam, de mijloacele tehnice de care dispune cea de-a șaptea artă. Muzica, în primul rând. Apoi decorurile-conacul vechi, boieresc, în care se desfășoară acțiunea filmului, natura sălbatică, izolarea. Spațiile mici, încărcate - camerele conacului, în care personajele își dezvoltă partiturile filmice, care sugerează *îngrădirea* în atmosfera fantastică. În poveste. Lipsa libertății depline. De mișcare, de înțelegere, de acțiune.

Semnul, simbolul sub pretextul căruia se dezvoltă *povestea* filmică este cercul-sugerat de primul cadru-și încheiat de ultimul: copacul uscat (sugerând moartea) care se vede pe fereastra deschisă a conacului și, la sfârșit, tabloul în care același copac, bogat de culoare (sugerând viața) încheie, ca o cortină care se lasă, povestea. Căci filmul nu este altceva decât o încheștare viață-moarte, dezvoltată în registru fantastic, personajele încadrându-se de o parte sau de cealaltă. Un cerc din care toți încearcă să scape-dar nu toți reușesc să evadeze...

Personajele centrale ale peliculei - în varianta Sergovici- sînt Simina și Egor, singurele *lucide, conștiente*: prima aflându-se sub subjugarea „strigoifului”, fascinată de acesta, dezvoltând, însă, în paralel și voința proprie evident marcată

de personalitatea „moartei”, al doilea - conștientizând și în vis, și în starea de trezie nefirescul poveștii pe care Christina vrea – Luceafăr răsturnat! - s-o impună aieva.

Putem face o paralelă: filmul lui Sergovici, în latura lui fantastică seamănă cu „El angel exterminador”, cunoscutul film al lui Luis Bunuel: ca și acolo, personajele sunt prizoniere mai întâi ale *spațiului* în care se află, apoi ale unui „ceva”, „cineva”, o forță, un spirit care-și impune propria voință și conduce, ca un maestru păpușar, personajele-marionete. În filmul lui Sergovici subliniam importanța spațiilor mici, închise-odăile vechi ale conacului-care induc senzația de clausturare, de rupere a voinței proprii și impunerea voinței unei puteri necunoscute, dar simțite, prezente.

Personajul Christinei este cu îndărătnicie impus, adus *în prezent* de Simina, prin visele și poveștile pe care le inventează: dimineața, la micul dejun, unde se întâlnesc personajele-cheie ale poveștii, apoi în fața tabloului din camera „boieroacei” ucise, aluziile presărate în dialogurile cu Egor - (inventează o poveste cu un fecior de cioban îndrăgostit de o împărăteasă moartă, cum că e o poveste care tocmai i-ar fi fost spusă de doică); la plimbare, în pivniță-și cu orice altă ocazie care se ivește sau care poate fi provocată. Prin Simina - alter-ego al strigoiului -, acțiunea se dezvoltă și personajele intră într-o relație nefirească, într-o poveste neverosimilă în termenii realității, dar decriptabilă în termenii folclorului autohton (ai poveștilor cu strigoi) ducând, a doua oară, în plan real la un alt final decât cel din 1907, anul uciderii Christinei, în timpul răscoalei. Și aici are loc cea mai puternică împletire, suprapunere, glisare a spațiilor temporal și mitic-real: o dată, moartea Christinei în plan real, în 1907, nu este pe deplin recunoscută, trupul acesteia nefiind găsit. De aici, poveștile care se nasc, cum că s-ar fi transformat în strigoi. Apoi, moartea simbolică,uciderea strigoiului de către Egor, și, prin aceasta, ordonarea –restabilirea firescului lucrurilor, și în plan real, și în plan mitic -conducerea, prin actul final al poveștii, către un deznodământ care limpezește. ”Salvarea” personajelor aflate sub dominarea strigoiului (cu sacrificarea, însă, a Sandei - a cărei moarte este pusă sub semnul acestuia) și redarea simbolică - prin uciderea ritualică, a doua oară, săvârșită de Egor - trupului Christinei lumii căreia trebuia ca aceasta de mult să aparțină: a morților.

Glisarea între vis și realitate, între povestea trecută și prezent concret este făcută în special de Simina, alter ego al Christinei și, în același timp, purtătoarea ei de „cuvânt” sau...de intenție. Simina este cea care face legătura, prin poveștile și acțiunile sale între lumea celor vii și cea a Christinei, înlesnește, prin aluziile și poveștile sale- care țin vie amintirea fetei ucise- glisarea, întrepătrunderea celor două lumi, dezvoltarea, în ambele, a poveștii. Spuneam într-un material (vezi *Poesis*) că Simina este un personaj de contrast, filmul lui Sergovici reușind să pună în evidență acest lucru, și fără a fi „acuzat” de...pornografie. Nici pe departe! Ca alter ego, ca imagine în oglindă, Simina face parte dintr-un joc în care rolurile se inversează: imaginea din oglindă fiind aceea care scoate în evidență trăsăturile ființei oglindite, preluând - în plin fantastic fiind! - vitalitatea acesteia,

*manifestându-se, fiind.* E ca un transfer dirijat al voinței Christinei, prin acțiunile Siminei. Numai că, în final, ceea ce nu putea avea coerență în plan real, trebuia să se destrame. Să învingă viața.

În materialul menționat, făcând paralela între cele trei opere importante care au ca punct de plecare textul lui Eliade - opera lui Șerban Nichifor, cea a lui Luis de Pablo și filmul lui Sergovici sesizam faptul că toți trei autorii s-au „detașat” în ceea ce privește personajul Siminei de textul original. În cele două opere lirice, compozitorii au acordat Siminei un rol minor - accentul fiind pus pe scoaterea în evidență a relației Egor-Christina, pe când, în filmul lui Sergovici, Simina deține un rol major. Eliade a menționat clar, în „Memorii” că „sub o înfățișare îngerească, Simina ascundea un monstru, și asta datorită nu cine știe căror instincte sau porniri aberante, ci, dimpotrivă, unei false *spiritualități*, faptului că trăia pe de-a-ntregul în lumea domnișoarei Christina, un *spirit* care refuza să-și asume modul lui propriu de a fi.”<sup>15</sup> În film, Simina, deși aflată sub influența clară, sub vraja Christinei, reușește să arate că se manifestă animată de voința proprie, că *dirijează* conștient!

Atmosfera fantastică, întrepătrunderea celor două lumi - a Christinei și cea a lui Egor - nefirescul poveștii, în termenii realității cotidiene este subliniată și de comportamentul lui Egor, visele în care se înfiripă „relația” cu femeia moartă și pe care le conștientizează ca fiind doar vise și constatarea, în plan real, de către el și de către ceilalți invitați la conac (doctorul chemat să urmărească evoluția bolii ciudate a Sandei și profesorul Nazarie) că se întâmplă ceva nefiresc la conac, se simte o prezență misterioasă, care se impune.

Filmul e construit ca o sumă de povești: povestea conacului și povestea lui Egor și a Christinei, care evoluează către un final care nu putea fi decât previzibil, în termenii lucidității. O luptă între prezent (Egor, care luptă să se rupă de vraja Christinei, să rămână lucid, conștient fiind că o „poveste” între ei nu ar fi posibilă) și trecut (Christina, a cărei ucidere e mereu amintită de sunetul clopotelor și de glasurile revoltate ale țăranilor, impuse de coloana sonoră a filmului- ca o analepsă filmică). Clopotele, focul, birjarul - sunt elemente de legătură, de trecere trecut-prezent, ca un memento, ca o breșă deschisă în timpul real pentru reordonarea, punerea în limitele firescului a faptelor din trecut terminate incert, regizarea - în termeni simbolici, ritualici - unui alt final - prin Egor.

Alt element care potențează atmosfera fantastică este caleașca moartei-și birjarul „dormitând”, parcă, în așteptare. Evident simbol al luntrii lui Caron, cel care face legătura, trecerea între cele două lumi-viii și morții. Dormitând a așteptare - a finalului poveștii, parcă, simbolic. A con-ducerii acolo unde îi e locul, a Christinei. De ce nu, simbolic, în propria caleașcă. Căci viii cu viii, morții cu morții...

O altă remarcă făcută de Grid Modorcea - cu care nu suntem pe deplin de acord - este aceea cum că „legăturile - *filmului lui Sergovici, i. C. S.*- cu substraturile eminesciene lipsesc.”<sup>16</sup> Replica noastră ar fi: lipsesc, dar...nu cu desăvârșire! Ele există, și nu doar textual- prin repetarea, ca un descântec, ca o

litanie, ca un laitmotiv de către Christina a fragmentului din *Sărmanul Dionis*: „În faptă, lumea-i visul sufletului nostru.” Viața ca vis! Visul conștient al lui Egor. Și visul *din morți* al Christinei care vrea să se întoarcă printre cei vii - luceafăr răsturnat - să-și schimbe condiția de... moartă. Prin iubire! Visul...în vis: întâlnirile lui Egor cu Christina, în vis, în spații pline de culoare - câmpul plin de flori.

În convorbirea avută cu Șerban Nichifor, acesta amintea faptul că, inițial a fost cooptat în echipa care și-a propus – și a realizat - ecranizarea textului lui Eliade. Acesta menționează: ”Despre colaborarea cu *grupul de inițiativă* din TVR... Dat fiind faptul că acesta a încercat să impună o serie de modificări substanțiale, în primul rând în planul structurii formale a textului original, eu nu am mai continuat colaborarea cu ei. Cred că ei s-au concentrat mai mult pe latura *senzațională* (o poveste cu vampiri, etc.) decât pe cea filosofică, ce se degaja din extraordinarul text al lui Eliade. Filmul a apărut după Revoluție, dar cred că fără a fi autorizat de familia lui Mircea Eliade. Filmul nu mi-a plăcut (în special la nivelul scenariului și al *decupajului regizoral*.) deși apreciez în mod deosebit coloana sonoră semnată de compozitorul Adrian Enescu, precum și imaginile poetice realizate de Sergovici. Totuși, cred că filmul nu reușește să redea aura de mister a lumilor paralele ce coexistă în inefabilul text original, precum și *parfumul* panteist al naturii - ca personaj activ în roman. Ceea ce m-a deranjat în mod deosebit a fost *răsturnarea* formei originale și dorința de a se servi de o capodoperă și nu de a o servi...Totuși îmi pare artificial și infantil acest film. Desigur, este o părere foarte subiectivă și sunt conștient de faptul că s-ar putea să greșesc. Oricum, adaptarea cinematografică a romanului *Domnișoara Christina* reprezintă - prin însăși apariția ei - un remarcabil succes.”<sup>17</sup> Desigur, un (alt) punct de vedere. La care am putea spune- ceea ce deja menționam-că regizorul a optat pentru spații închise și încărcate-camerele conacului, în speță- tocmai pentru a sugera atmosfera apăsătoare, sentimentul de clausturare, *îngrădirea* personajelor- în poveste. Natura apare și ea, atât cât să susțină poveste: întâlnirile lui Egor cu Christina, plimbările acestuia cu Simina, scena de vânătoare.

Făcând o paralelă între filmul lui Dan Pița – *Eu sunt Adam!*...- despre care apreciază că „nu numai că nu este un model de ecranizare, dar nici nu este indicat să-l recomanzi pentru a recunoaște literatura lui Eliade. Este un fel de *intertextualism* pe textele altuia, niște texte sublime care au avut parte de un tratament sălbatic...”<sup>18</sup> și filmul lui Sergovici - Grid Modorcea afirmă despre acesta din urmă că vizualizează „o dragoste luciferică”, mișcându-se „în marginile fidelității față de text.”<sup>19</sup> Putem încadra filmul, cum deja am menționat, în categoria celor *didactice*. Adică a filmelor de la care pornind să recunoaștem substanța textului original. Și aici o regăsim, indiscutabil.

O altă remarcă-pe care, însă, nu o găsim decât ...fără fundament concret: „Ecranizarea de față doar băjbăie prin hățișul simbolic al lui Eliade, fără să-i reușească atmosfera de mister și patimă din roman. Rămîne doar prezența interesantă a Siminei, o Medeea Marinescu în plină tinerețe fizică și artistică”<sup>20</sup>.

Or, tocmai menționam că pelicula lui Sergovici ajută textul, îl susține, este una dintre cele mai fidele partituri inspirate de textul original. Un rol major în acest demers l-au avut și actorii Adrian Pinte (în rolul lui Egor) și Medeea Marinescu (Simina) - al căror joc se sincronizează cu maturitate, susținând povestea.

Filmul se constituie ca un „joc de forme și culori, de sensuri și sugestii”- apreciază Paul Alexandru Georgescu, subliniind fidelitatea „în ceea ce privește corpul epic (acțiune, episoade, fapte)”- filmul remarcându-se „prin intensificarea atmosferei de așteptare și angoasă”<sup>21</sup>.

Ca despre orice peliculă, ca despre orice ecranizare-nu pot exista păreri unanime, pro sau contra. Vor mai fi, cu siguranță, „voci” care vor aprecia / deprecia... Filmul lui Viorel Sergovici, ca și textul propriu-zis își vor urma, firesc, destinul. (A fost deja redifuzat - de câteva ori - pe diverse posturi românești de televiziune, iar la 25 martie 2005 a fost difuzat în cadrul zilelor Francofoniei la Praga, în încheierea ciclului de manifestări organizate de Ambasada Cehiei cu această ocazie). Și nu se va putea altfel, decât făcându-se paralela între ele, comparația, „măsurarea” fidelității film-text.

*Domnișoara Christina* în varianta Viorel Sergovici poate - indiscutabil-să fie adăugată pe lista ecranizărilor de succes ale scriitorilor din exil -Eliade, în speță - ca variantă de propunere a unui text/ autor în termenii respectului față de text/ autor. Un film în care regăsim atmosfera și coordonatele esențiale ale originalului - trecerea de la un „tărâm” la celălalt, absolutizarea iubirii și pedepsirea dorinței/ încercării de a depăși condiția umană.

Succesul filmului stă sub semnul muncii în echipă - Viorel Sergovici - regizor, operator, director de imagine; Adriana Rogovschi - redactor, costume: Eugenia Botănescu, machiaj: Marga Ianoș, coregrafia: Sergiu Anghel; grafică electronică: Ozana Stănescu și, nu în ultimul rând, echipa de actori - Mariana Buruiiană (domnișoara Christina), Dragoș Pîslaru (Nazarie), Irina Petrescu (d-na Moscu), Raluca Penu (Sanda), George Constantin (doctorul).

Vom urmări cu interes destinul acestui text - și al acestui film.

NOTE :

1. Mircea Eliade, *Jurnalul portughez și alte scrieri*, ed. Humanitas, București, 2006, p.175-176; 26 ianuarie 1943
2. M. Eliade, *Europa, Asia, America...*, ed. Humanitas, București, 1999, vol. I, p. 33
3. Sorin Alexandrescu, *Prefață la Domnișoara Christina*, ed. Minerva, București, 1996, p. VI-VII;
4. Cristina Scarlat, *Mircea Eliade, Luis de Pablo, Domnișoara Christina pe scenele lumii*, în *Poesis*, nr.3-4-5 / martie-aprilie-mai 2005
5. M. Eliade, *Europa, Asia, America...*, ed. Humanitas, București, 2004, vol. al II-lea, p. 179
6. Mac Linscott Ricketts, *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade*, vol. al II-lea, ed. Criterion Publishing, București, 2004, p.323
7. M. Eliade, *Europa, Asia, America...*, vol. al III-lea, ed. Humanitas, 2004, p. 347
8. Cristina Scarlat, *Mircea Eliade pe scenele lumii, convorbire cu compozitorul Șerban Nichifor*, în *Origini*, nr. 4-5 / 2005, p. 35-39
9. Cristina Scarlat, *lucr. cit.*



10. Septimiu Sărățeanu, *Premiile UNITER pentru cel mai bun spectacol de televiziune*, în *Monitorul*, Iași, miercuri, 14 aprilie 1993, nr.86 (543)
11. Grid Modorcea, *Dicționarul cinematografic al artelor românești*, ed. Tibo, București, 2005, p.199
12. Cristina Scarlat, *Romanul Maitreyi transpus în limbaj cinematografic*, în *Caietele Mircea Eliade*, Asociația Culturală Crișana, Oradea, 2005, p.78-88
13. Ileana Scipione, *Borges & Eliade: alchimia livrescului*, ed. Retromond, București, 2000, p. 149.
14. Grid Modorcea, *lucr. cit.*, p. 214
15. M. Eliade, *Memorii (1907-1960)*, ed. Humanitas, ediția a II-a, 1997, p. 319-320
16. Grid Modorcea, *Dicționarul cinematografic al literaturii române*”, ed. Tibo, București, 2004, p. 220-221
17. *Mircea Eliade pe scenele lumii...*
18. *Ibidem*
19. *Ibidem*, p.157
20. Informație apărută pe [www.port.ro](http://www.port.ro);
21. Paul Alexandru Georgescu, *Mircea Eliade și Domnișoara Christina*, în *Adevărul literar și artistic*, anul III, nr.146, 13 decembrie 1992, p. 4

---

**PROZĂ****Gavril CORNUȚIU****HARUL ȘI PARUL**

Johann Sebastian Bach (1685-1750) este premergătorul lui Beethoven în cercurile muzicii, un fel de Moise fondator a lumii titanilor sunetului. Ceva din viața lui mi-a atras atenția, dându-mi mult de gândit. Toată viața lui a fost un om modest, puțin cunoscut, perfect adaptat modestiei și sărăciei sale de dirijor, organist ori profesoraș pe ici, pe acolo.

Pe la 42 de ani, fiind totuși puțin mulțumit de slujba lui de organist la curtea ducală de la Weimar, face cererea de a părăsi acea slujbă. Ducele nu doar că îl refuză, dar se înfurie ca orice păduche stăpân pe un brăcinar și mi-l bagă pe Bach la închisoare.

Uneori viața seamănă ciudat de mult cu poveștile. Întâmplarea respectivă îmi aduce aminte de babe cloaște, zmei, feți frumoși și altele de genul acesta. Nimeni nu mai știe astăzi numele pârlitului de duce, poate niște istorici specializați în istoria locală a sud-estul Germaniei.

Numele lui Bach este în continuă creștere de peste un sfert de mileniu și acoperă întregul pământ. Pare a fi destinat eternității. Cu siguranță că va fi dus în Cosmos, iar melodiile lui vor răsuna suav în nave spațiale. Micul despot local care l-a băgat la închisoare ? Va rămâne doar un exemplu de prostie, înfumurare și abuz, incapabil să înțeleagă ce înseamnă un efort elementar al omului, care sunt raporturile de valoare dintre oameni și că doar prin valoare se stabilesc adevăratele raporturi dintre oameni.

Bach încântă milioane de oameni și a contribuit la formarea nu doar a geniilor care i-au urmat în muzică ci a tuturor creatorilor de muzică, mângâind de peste 250 de ani sufletele oamenilor. Nu există student la conservator care să nu fi învățat ceva de la Bach. Nu există compozitor, indiferent de genul de muzică pe care îl slujește să nu fi făcut Conservatorul. Nu există om care să nu fredoneze, din când în când, o melodie.

Măruntul satrap local, minusculul duce, râgâind satisfăcut, orgolios și stăpân peste câteva clipe în spulberare, va rămâne pururi un exemplu de râgâitor și de cum e mitocan să te porți, putând fi citat în clasă, amintit copiilor în curs de formare și adulților în curs de prostire.

Puterea prezentului, dacă e unsă cu prostie, nu poate influența cu nimic concluziile viitorului, dar poate murdări prezentul.

Este o întâmplare care merită ținută minte !

**DEZGHETUL FUNDĂTURILOR DE PENURIE,  
ECOUL LA PROZĂ:  
ÎNCERCARE DE CLOVENRIE LINGVISTICĂ**

Nu este ziua mea defel, deși împlinesc între 19 și 77 de ani, și poate nu aș fi avut nevoie să primesc o duzină de recipiente cu creier tranșant – pe măsura ovarelor ei obosite de atâta umblat prin podișuri peizane –, dar mi-au revenit în virtutea unor drepturi neabrogate încă.

Sunt bătrân chiar și pentru a pendula pe dinafara mărginirii celorlalți. M-am scârbit de litere, iar norii nu mai îmi mângâie (gâdilă) ceafa. Sunt nesătul să simt vânturile ce-mi preced fixarea temporară de scaun. Amorțeala mă cuprinde ușor și mă îngrozesc la gândul că Mama Natură – binecuvântată fie în veci! – nu m-ar fi putut înzestra cu o asemenea anatomie a membrilor, care altminteri ar fi părut niște adidași de gostat. Măcar nu mi s-a atrofiat mirosul. Nu mai simt îmbuibarea înăbușitoare. O, tu Rege Soare, model de bărbăție, ce-ți purtai făptura încărcată de duhoare (din cauza intestinelor ce-ți funcționau defectuos), ar trebui să apari în acest sfârșit de veac fenomenal de impur și să ne asiguri (fără orgoliul ce ți se impută), zâmbind senin, cu gura-ți știrbă, că statul ești tu, o biată epavă, rezultatul experiențelor unor smintiți (cică doctori). Și tot așa să sfidezi electoratul.

Probabil că îmi veți da dreptate dacă vă voi spune că nu m-ar mai mulțumi nici măcar niște mâini netremurînde, cu care să pot strânge de piept fecioare cu mintea tulburată de ambiguități literare și implozii hormonale. Să fie sănătoase! – exclam ușurat de o povară mai grea ca dinozaurii ce lăsau urme de-andărăteala în Gondwana.

Mă plâng că trăiesc asaltat de senzații și sunt nesimțitor la moarte – de care sunt toți atinși. N-au decât să și-o împartă! E doar metateză. Sau metastază? (Eco a se vedea, dar a nu se... credea).

Și uite așa, în nesimțirea mea (ingredientă o fi?), obosesc și rezist ca un fulg în vid, secătuit de voluptate prearepetată. Apele cerului îmbibă și mântuie totul. Așa o fi?!

Circumvoluțiunile – biete crețuri încremenite, sunt purtate aiurea prin biblioteci alexandrine. Doar eu sunt argilă moale, în continuă mișcare fatidic – liber arbitrară.

Nu-mi amintesc de părinți, nici de senzațiile lui pește dintr-un uter îngrămădit printre alte materii viscerale. M-am eliberat de tot felul de legături pentru a dezgropa non-forma, care, în orbire, se extinde la certitudinea întregului

de deasupra genunchilor și potrivește sâni. Eu, prea modest, țineam seama de toate și mă muceam ca o sănătate legitimă.

Simțiți cum vi se contractează picioarele între ele, peste loviturile unui falus mic? – nicidecum un cârnat întreg, lipsit de duh, uscat, producător doar de extaz gustativ. Gândiți-vă la căteua voastră prematură, corcită și sterilă. O cheamă Molda, nu Laica, chiar dacă eu, înțeles de ea, care se simte frustrată - neglijată, am prea numit-o Cerber, neținând cont de sexul tânăr, nou. Ceber, căteua indubitabilă (Orlando i se zice), incapabilă să pună pe fugă nici măcar pe lăptarul din colț, căteua cerului troznită de Zeus. Da ce-mi veni?! Mai bine fericirea pisice de pe-un acoperiș țuguiat, din America ogarului cenușiu.

Nu sunt uimit că răutatea îți ia senzația de frig. Ba chiar te face să vomezi bucăți de jar (cât de puțin parabolizez, mă și mir) și să răsufli ilogic de rece.

Nu văd cum pot să mă las repugnării falsului. Nu păstrez nimic din vis, iar pacea mea, prea puțin ireală, nu e deloc ca o bruscare lingvistică la adresa cătelelor ce mă privesc absente, alternând cu stări de constipație.

Lupta e câștigată, deși s-a oprit. Nu pentru că voi muri ca un laș ageamiu. Nu-mi este de prisos să nu îmi privesc trecutul, teribil de schimbător în haina lui insignifiantă.

N-am învins visul. Voi fi relaxat – odihnit. Vânturi ușoare mă vor scoborâ la scaun.

Voi fi fost apus înainte de răsăritul demonilor.

(Manuscris apocrif găsit în sala 9)

## ELEMENTA DEPICTA

Având ușoare premoniții viscerale, ochii ne-au luat-o razna după diverse materii cantabile. Ne-am urmat în balansoare doar pentru că voiam să pendulăm între stări paralele și să căutăm amețeala plăcută, ce-l face pe săritorul de la trapez să privească lumea doar ca pe o posibilă coleziune fatidică. Orchestra ar fi improvizat pentru orice situație, oricât de funestă ar fi părut ea în bătaia reflectoarelor.

O șopârlă de la menajerie a făcut un gest scabros, iar lei furnăiau excitați în spatele gratiilor. Un câine de afară urla la lună Marseilleza.

Ne-am vopsit fețele în culoarea locală și am pornit-o prin plebe și pulbere cu scopul singur de a-i converti pe ceilalți să se prăpădească de râs. Pășeam siguri pe un fir întins din nevoia de a aplauda cu ochii înlăcrimați din cauza reflectoarelor.

## MALADIE CURATĂ

Așteptau cu răbdare să le vină rândul. Nu mai aveau putere nici măcar pentru o discuție sau vreun surâs. Stăteau tăcuți, cu gândurile concentrate în locurile care le provocau suferințele. Scaunele erau toate ocupate, stăteau și câte trei pe unul. Cei mai mulți însă așteptau în picioare, strânși lângă ușa care părea închisă pentru totdeauna.

Tăcerea fu spartă de pașii siguri ai unei femei de talie mică, îmbrăcată în halat alb. Era încrunțată, avea picioare groase și pantofi cu talpă din plută.

Femeia se opri, își puse mâinile în șolduri și îi cercetă pe bolnavi. Privirea ei dădea lovituri fiecăruia în locul afectat de boală. Apoi femeia își coborî ochii în pardoseală – o marmură cândva albă, acum cu o nuanță bătătoare spre un gri pal, zgâriată bine. Se întoarse brusc și dispăru în întunericul din capătul coridorului.

Tăcerea puse din nou stăpânire pe sala de așteptare.

Dar nu pentru mult timp! Se auzi un zdrăngănit cumplit purtat de aceeași pași siguri, care făceau să cadă bucăți de tencuială din tavan. Femeia ținea în mâini o găleată de metal (care ar fi putut înlocui unul din clopotele de la Notre Dame) și un teu lung (probabil din lemn de nuc). Trânti găleata din care scoase apoi o cârpă roșie cu floricele mov, udă. O stoarse și, cu o rapiditate și îndemănare fără seamăn, o înfășură în jurul lemnului. Îi plesni un nasture de la halat.

Dispăru din nou în capătul coridorului.

Zgomotul dat de frecarea dintre cârpă și marmură se auzea din ce în ce mai tare, intercalat de pauzele în care femeia revenea la găleată.

De câte ori era înmuiată cârpa, găleata zdrăngănea.

Femeia freca cu atâta ardoare încât pardoseala s-ar fi vrut mai albă ca statuia Venerei.

Când termină cu marmura trecu la uși, la ferestre, apoi la pantofii celor care mai așteptau încă, la pantalonii lor, la picioarele lor... Îi șterse pe toți.

Totul deveni imaculat. Din când în când mai scliepa câte un fotoliu din vinilin.

Ce superb e totul, gândi femeia.

Stoarse cârpa pentru ultima oară și, călcând pe vârfuri, dispăru în lumina din capătul coridorului.

Apa din găleată a fost folosită la fiertul acelor de seringă și al ustensilelor medicale.

## NO MAN'S LAND

Oglinda din vis și oglinda de afară, de vis-a-vis. Afară eram doar purtător a unei peceti genetice, a unei opțiuni binare, ce a urmat miracolului din pântec. Voința, hazardul și rezultatul-fruct. Există o întrepătrundere frivolă, alteori fatală,

a lucrurilor. A bărbieri un mort - un ultim serviciu adus ființei care nu mai ființează dar a cărei mecanism de inerție mai face să-i crească barba. Copacului mort nu-i mai cresc crengi; arde repede, căldura lui fiind doar o adiere a clipei. Îmi amintesc de emoția primului bărbierit - lama smulgând bucăți subțiri din piele, picăturile aprinse pe spuma alba. Gesturi devenite rutină pe măsură ce suprafața se reînnoia într-o alternantă transformare spre asperitate. Firele aveau să fie tot mai tari, șanțurile tot mai multe. Dând jos barba albă din spumă îmi imaginam o față de bătrân brăzdată de riduri adânci - albi prin care ar putea curge cu adevărat doar lacrimi de copil. Mă prăbușeam în propria-mi devenire printr-un gest-hazard sugerat doar de o imagine reflectată.

Concretul din vis și incertitudinea treziei, feminin și masculin. Neutrul-mijlocul-rostul-pământul nimănui (Nu e poziția cameleonului, deși se aseamănă), unde ești în pericol dar poți să faci ce vrei.

## RAPSODIA PEȘTELOR ZBURĂTORI

Am fi vrut mai puțin, o mulțumire mai strânsă.

Ne-am aruncat în năvoade de lumină. Plăcerea clipelor ne-a dăruit aripi. Ne-am lăsat prinși într-un joc oblic, în foșnet umed. Făpturi înnebunite de stări alternante am gustat din muzica unui ritual sinuos. Razele sfâșiate de valuri în agonie, furtuni selenare, stânci desfigurate, reveniri învolburate, măștile vântului.

Bucuria era a noastră. Am continuat până ce timpanele ne-au vibrat într-o rezonanță a uitării.

Extazul ne-a adus până aici. Dirijorul a privit calm la cei prezenți, apoi a spus: "Rapsodia rămâne. Restu' liber!"

## ARTĂ

Sever DUMITRAȘCU

## NICULIȚĂ PAPP

Erau anii aceia, mai buni sau mai frumoși, mai veseli sau mai triști, dar întremători, când l-am cunoscut pe beiușeanul Niculiță Papp. Nu m-a interesat viața lui politică și nu mă interesează nici azi, ceea ce știu este că ne-am întâlnit. Un alt beiușean, cunoștință, m-a dus la el, pe deal, unde pictorul trăia cu soția sa. De câteva luni bune ieșise din închisoare, unde a stat pentru fapte pe care nu le cunosc sau care i s-au imputat. Mi-a arătat câteva picturi de ale sale, moși de ai noștri, cu cai costelivi, cu ciubere pe la târgurile din jurul Apusenilor, cum și-i imagina sau îi vedea Niculiță Papp și-i trecea în picturile sale. Mi-am dat seama că interesul meu pentru lucrările sale l-a mișcat și i-am cerut să-mi vândă câteva cartoane triste, cum, uneori, tristă era și viața noastră. N-aveam bani, ca întotdeauna, dar din modestul meu salariu (care a fost întotdeauna așa cum a fost și este) i-am dat bani, că omul mai presus de toate nu avea ce mânca. Să-și cumpere de unele, de altele, de ale gurii, să-și cumpere pâine. L-am vizitat de 2-3 ori și ne-am simpatizat, erau un suflet de român, un om prigonit, un semen de-al nostru, un creștin.

Atunci am cumpărat de la Domnia Sa și bustul lui Horea, cioplit de el cu brișca, cu briceagul, în închisoare sau imediat după ieșirea din închisoare, lucrat dintr-o bucată de lemn, din lemnul Apusenilor lui Copilu-Chiatră, firește a poetului. Le-am păstrat mereu aceste lucrări. Acum le încredințez – cu fotografiile – revistei *Cele trei Crișuri*, pentru a nu se pierde în uitare. Știu că dându-i bani lui Niculiță Papp, nu-i aveam și am împrumutat de la un coleg, Teodor Pavel (acum profesor la Universitatea din Cluj), care m-a întrebat de ce nu am bani, ce am făcut cu salariul. I-am relatat că am cumpărat câteva lucrări de ale lui Niculiță Papp.

„- Nu ești normal, vrei să dai de dracul ?”

De dracu dădusem eu demult și dau mereu, dar mi-a rămas gândul că am putut să fac ceva pentru un intelectual, și un român, un semen. Atât.

Scriu acum și public aceste două lucrări (o pictură și o sculptură), pentru că am aflat și eu de *vocile* atât de *guralive azi* despre Niculiță Papp și atât de tăcute atunci, când omul și intelectualul avea nevoie de o mână de ajutor întinsă. Unde erați atunci domnilor ?

Dar să ieșim din gâlceava lumească, Niculiță Papp e în lumea dreptilor, să-l odihnească Dumnezeu în pace.

Aceste rânduri se vor numai un omagiu pentru un om prigonit atunci și pentru un semen, și un omagiu adăugat operei sale.

Un moț lângă calul și ciuberele sale și chipul pietros al lui Horea cioplit în lemnul trist al Apusenilor.









Horea  
(sculptură de Niculiță Papp)

ISSN-1221-5716

<https://biblioteca-digitala.ro>